

GOEDE BUREN!

WAT ZIJN DAT?

**Een kwalitatief onderzoek naar de verbanden tussen
leefstijlen, burenrelaties en leefbaarheid**

Michel de la Vieter

Erasmus Universiteit Rotterdam

Faculteit der Sociale Wetenschappen

Afstudeertraject Grootstedelijke Vraagstukken en Beleid

Begeleiding: Prof. Dr. T. Blokland

November 2006

Voorwoord

Voor u ligt de afstudeerscriptie ‘Goede buren! Wat zijn dat?’. Deze scriptie is geschreven in het kader van het afronden van de Master Grootstedelijke Vraagstukken en Beleid binnen de studie Sociologie aan de Erasmus Universiteit Rotterdam. Het legt verslag van een exploratief onderzoek naar het verband tussen leefstijlen, leefbaarheid en burenrelaties in de Rotterdamse wijk Schiemond.

Voor deze studie is naast de literatuur gebruik gemaakt van diepte-interviews met vijftientig bewoners. De bereidwilligheid van deze mensen om aan het onderzoek mee te werken, ligt aan de basis van de scriptie. Ik ben hen allen dan ook zeer erkentelijk. Ook gaat mijn dank uit naar woningcorporatie Woonbron, in de personen van Martien Kromwijk, Rian Peeters en Iwan Goede. Hun maatschappelijke interesse en, meer specifiek, de interesse in het welzijn van hun bewoners hebben geleid tot de medewerking aan het onderzoek. Dat zij ook op het sociale vlak hun verantwoordelijkheid nemen, valt zeer te prijzen. Het leefstijlenbeleid van Woonbron is gebaseerd op een model van Adriaan Lamme. Door hem te interviewen, heb ik de visie achter het beleid beter leren begrijpen. Hiervoor wil ik hem hartelijke bedanken.

Speciale dank gaat uit naar mijn afstudeerbegeleidster professor Blokland. Zij heeft mij met haar kennis en enthousiasme zeer geïnspireerd en was bereid mij te begeleiden van haar eigen woning tot ver over de Nederlandse grens. Dit tekent mijns inziens haar ogenschijnlijk grenzeloze passie voor de sociologie en haar betrokkenheid bij haar studenten.

Ook ben ik zeer dankbaar voor de steun die ik vanuit mijn privé-omgeving heb gekregen. Mijn aandacht gaat dan in eerste instantie uit naar mijn ouders, vrienden en huisgenoten. Inhoudelijke steun kreeg ik van mijn ‘sparring partners’ Mark de la Vieter en Fred Sepp. Zonder hun kritische beschouwingen was deze scriptie niet geworden wat hij nu is. Veel dank hiervoor!

Michel de la Vieter

Rotterdam, 20 november 2006

Inhoudsopgave

Voorwoord.....	i
Inhoudsopgave.....	ii
Samenvatting	iv
Hoofdstuk 1 Achtergrond en opzet van het onderzoek	1
1.1 Inleiding	1
1.2 Aanleiding.....	1
1.3 Probleemstelling en onderzoeksvragen.....	4
1.4 Wie zegt wat over leefstijlen?.....	7
1.5 Opzet van het onderzoek.....	9
1.5.1 Keuze voor onderzoekstype	10
1.5.2 Betrouwbaarheid en validiteit	10
1.5.3 Aanpak van het onderzoek	11
1.6 Opbouw van de scriptie.....	13
Hoofdstuk 2 Schiemond	14
2.1 Inleiding	14
2.2 Aanleiding tot beleid: een terugblik.....	14
2.3 Visie op de toekomst.....	15
2.4 Leefstijlen in Schiemond	17
Hoofdstuk 3 Burenrelaties.....	19
3.1 Inleiding	19
3.2 Totale sociale netwerken.....	19
3.2.1 Netwerken in de rode wereld.....	20
3.2.2 Netwerken in de blauwe wereld	21
3.2.3 Netwerken in de gele wereld	22
3.2.4 Netwerken in de groene wereld.....	25
3.3 Het bijzondere van burenelaties.....	27
3.4 Burenrelaties uitgelicht	28

3.4.1	Interdependenties en conflict.....	30
3.4.2	Intenties en verwachtingen.....	30
3.4.3	Functionele segregatie.....	34
3.4.4	Inkapseling en uitsluiting	36
3.4.5	Sterke en zwakke banden	39
Hoofdstuk 4	Leefbaarheid.....	43
4.1	Inleiding	43
4.2	Beleving van leefbaarheid.....	43
4.3	Verantwoordelijkheid voor leefbaarheid.....	50
Hoofdstuk 5	Conclusie en aanbevelingen	61
5.1	Inleiding	61
5.2	Beantwoording probleemstelling en onderzoeksvragen	61
5.3	Aanbevelingen en vragen voor de wetenschap	65
5.4	Aanbevelingen en vragen voor het beleid.....	66
Literatuur	69
Bijlage 1:	Complicaties bij selectie van geïnterviewden.....	73
Bijlage 2:	Overzicht van de informanten.....	74
Bijlage 3:	Overzicht van de netwerken	77
Bijlage 4:	Beschrijving belevingswerelden	81
Bijlage 5:	Sociaal-demografische kenmerken van leefstijlen.....	82
Bijlage 6:	Interview met Adriaan Lamme	83
Bijlage 7:	Vragenlijst.....	93

Samenvatting

In dit onderzoek wordt verslag gedaan van verbanden tussen leefstijlen, burenrelaties en leefbaarheid in de wijk Schiemond. Aanleiding tot dit onderzoek vormt een ogenschijnlijk conflict tussen de benadering van enkele woningcorporaties en de gemeente Rotterdam. Terwijl woningcorporaties streven naar *in overeenstemming brengen van leefstijlen* van bewoners streeft de gemeente Rotterdam *menging op basis van inkomen* na. Woningcorporaties lijken met hun beleid een oplossing te willen bieden voor problemen van sociale desintegratie, de gemeente Rotterdam lijkt zich meer zorgen te maken over onwenselijke culturen in bepaalde wijken en over de integratie van individuen en groepen in de samenleving als geheel. Beiden verwachten dat hun beleid uiteindelijk een positieve invloed zal hebben op de leefbaarheid van buurten en portieken alsook op de relaties en het wederzijdse begrip tussen bewoners.

De aanvankelijke bedoeling van dit onderzoek was om de leefbaarheid en burenrelaties van portieken waarin ‘gematched’ is op leefstijlen te vergelijken met portieken waarin door verkoop van woningen menging op basis van inkomen heeft plaatsgevonden. Op deze manier hadden de gevolgen van beide beleidsstrategieën op een laag schaalniveau kunnen worden bestudeerd. Een dergelijke vergelijking bleek echter helaas niet mogelijk omdat het beleid van de woningcorporaties nog onvoldoende ten uitvoer was gebracht. Daarom is besloten om leefstijlen in eerste instantie op een individueel niveau met elkaar te vergelijken. Vanuit de verschillende kenmerken van de leefstijlen is vervolgens bekeken wat de gevolgen van het matchen van deze leefstijlen voor burenrelaties en beleving van leefbaarheid zouden kunnen zijn.

Burenrelaties zijn in sterke mate afhankelijk van de totale sociale netwerken van bewoners. Er zijn grote verschillen waargenomen tussen netwerken van ego-georiënteerden (mensen uit de rode en de blauwe wereld) en groeps-georiënteerden (mensen uit de gele en de groene wereld). Ego-georiënteerden hebben over het algemeen sterk gesegeerde en geografische verspreide netwerken. Deze netwerken bestaan meestal uit veel vrienden en kennissen en uit relatief weinig familie, buren en buurtgenoten. Groeps-georiënteerden hebben daarentegen vaak kleinere en meer ingekapselde netwerken. Deze inkapseling kan zowel betrekking hebben op de familie, op mensen uit de buurt als op mensen uit een bepaalde peergroup. De aard van burenrelaties van groeps-georiënteerden is sterk afhankelijk van de groep waarin men is ingekapseld. Lokaal ingekapselde groeps-georiënteerden hebben vaak sterke burenrelaties. Burenrelaties van groeps-

georiënteerden die zijn ingekapseld in andere groepen zijn logischerwijs aanmerkelijk zwakker. Bij ego-georiënteerden zijn burens in sterke mate van de rest van hun netwerk gesegregeerd. Binnen hun netwerk hebben gesegregeerde groepen en/of individuen bovendien vaak een veel duidelijker te specificeren functie. Burenrelaties van ego-georiënteerden blijven daarom vaak beperkt tot uitwisselen van goederen en diensten waarbij optimaal gebruik gemaakt kan worden van elkaars nabijheid. Als gevolg van hun hechtere en meer ingekapselde netwerken zijn relaties van groeps-georiënteerden over het algemeen sterker dan die van ego-georiënteerden. Voor wat betreft burensrelaties geldt dit in de eerste plaats voor lokaal ingekapselde groeps-georiënteerden. Als gevolg van matching zullen de netwerken van deze groep naar verwachting nog hechter worden. Deze lokale cohesie heeft als keerzijde dat het kan leiden tot uitsluiting van andere groepen en dat het bewoners in hun integratie in de maatschappij als geheel kan beperken. De netwerken van ego-georiënteerden zullen, omdat burens in hun netwerken een tamelijke specifieke rol vervullen, als gevolg van matching naar verwachting weinig veranderen. Ook groeps-georiënteerden die zijn ingekapseld in groepen buiten de woonomgeving zullen relatief weinig veranderingen ondervinden.

Oorzaken die ten grondslag kunnen liggen aan een verschil in beleving van leefbaarheid zijn een verschil in referentiekader, een verschil in identificatie met anderen en mogelijkheden van bewoners om tot transacties van overlast te komen. Als gevolg hiervan lijkt het in overeenstemming brengen van manieren waarop mensen met hun woonomgeving omgaan een positieve invloed te kunnen hebben op de (beleving van) leefbaarheid. Dergelijke betrekkelijk concrete ‘woonstijlen’ zijn echter meestal nauwelijks terug te vinden in de meer abstracte leefstijlen zoals die door The SmartAgent Company zijn benoemd. Het veroorzaken van overlast of het zich kunnen identificeren met medebewoners blijkt als gevolg hiervan lang niet altijd van deze leefstijlen afhankelijk te zijn. Er is dan ook geen direct verband tussen de aanwezigheid van een dominante leefstijl en de (beleving van) leefbaarheid in het portiek. Matchen op meer concrete woonstijlen zou waarschijnlijk meer effect kunnen sorteren dan matchen op leefstijlen. Ook de aanwezigheid van burensrelaties lijken weinig of geen invloed te hebben op het idee van mensen over de leefbaarheid in hun portiek. Wel blijken (vooral lokaal ingekapselde) groeps-georiënteerden vaker negatief over leefbaarheid te oordelen dan ego-georiënteerden. Hun hogere buurtgebruik kan hiervoor een mogelijke verklaring bieden.

Mensen reageren over het algemeen eerder op problemen in het portiek dan op problemen in de buurt. Binnen het portiek heeft men sterkere gevoelens van verantwoordelijkheid en meer

vertrouwen in de mensen. Ego-georiënteerden lijken zich over het algemeen minder verantwoordelijk te voelen voor de leefbaarheid van de woonomgeving dan lokaal ingekapselde groeps-georiënteerden¹. Dit kan worden toegeschreven aan een verschil in buurtgebruik. Desondanks zijn het toch de ego-georiënteerden die mensen het vaakst op hun gedrag zeggen aan te zullen spreken in geval van overlast in hun woonomgeving. Dit lijkt te worden veroorzaakt doordat lokaal ingekapselde groeps-georiënteerden, ondanks hun vaak sterkere gevoelens van verantwoordelijkheid, anderen minder snel op hun gedrag durven aan te spreken. Gevoelens van wantrouwen en onzekerheid leven bij deze groep veel sterker dan bij ego-georiënteerden. Verandering in de bewonerssamenstelling als gevolg van matching zou deze gevoelens, die deels worden veroorzaakt door mensen met wie zijn niet vertrouwd zijn, kunnen doen afnemen. Hierdoor zullen zij hun sterke gevoel van verantwoordelijkheid voor de leefbaarheid eerder omzetten in daden. Dit zou de objectieve leefbaarheid² ten goede kunnen komen. Het hogere buurtgebruik, als gevolg van de afname van wantrouwen en onzekerheid en sterkere buurenrelaties, lijkt echter weer van negatieve invloed te zijn op de beleving van leefbaarheid. Gevoelens van wantrouwen, onzekerheid en verantwoordelijkheid zijn bij ego-georiënteerden minder sterk aanwezig. Hierdoor valt er op het gebied van het nemen van verantwoordelijkheid voor leefbaarheid minder winst te boeken.

¹ Groeps-georiënteerden die zijn ingekapseld in andere groepen nemen hierin een middenpositie in.

² Objectieve leefbaarheid wordt hier gezien als leefbaarheid zoals waargenomen door een buitenstaander.

Hoofdstuk 1 Achtergrond en opzet van het onderzoek

1.1 Inleiding

Dit hoofdstuk bevat de achtergrond en opzet van het onderzoek. Er wordt uiteengezet aan welke discussie dit onderzoek een bijdrage probeert te leveren, hoe tot de probleemstelling en onderzoeksvragen is gekomen en op wat voor manier het onderzoek plaats heeft gevonden. Het hoofdstuk eindigt met een paragraaf over de opbouw van de scriptie.

1.2 Aanleiding

Onder de naam 'Rotterdam zet door, op weg naar een stad in balans' verscheen in 2003 een actieprogramma dat diende ter aanscherping van het in 2002 verschenen collegeprogramma 'Het nieuwe elan van Rotterdam... en zo gaan we dat doen'. In dit actieprogramma valt onder andere te lezen dat men streeft naar "een aangescherpt vestigingsbeleid gericht op het vasthouden en aantrekken van gewenste bewoners in bedreigde wijken en een betere beheersing van kansarmen in stad, regio en het hele land" (Gemeente Rotterdam 2003: 47). Dit streven werd concreet gemaakt door middel van 'De Wet bijzondere maatregelen grootstedelijke problematiek', in de volksmond meestal 'De Rotterdam-wet' genoemd. Deze landelijke wet stelt steden in de gelegenheid om aan huishoudens die zich in bepaalde 'probleemgebieden' wensen te vestigen de eis te kunnen stellen dat zij op zijn minst 'inkomen uit arbeid' hebben.

Samen met het creëren van een meer gevarieerd woningaanbod probeert men door middel van deze wet segregatie op basis van inkomen, maar indirect ook segregatie op basis van etniciteit, tegen te gaan. Deze betere spreiding moet problemen als gevolg van concentratie van achterstanden terugdringen en culturele en sociaal-economische integratie bevorderen. Bovendien moeten contacten en relaties tussen mensen met verschillende culturele achtergronden het wederzijdse begrip ten goede komen (Uitermark & Duyvendak 2005: 9). Dit zou ook een positieve invloed moeten hebben op de leefbaarheid. Een betere integratie en meer wederzijds begrip zouden er namelijk voor moeten zorgen dat bewoners meer verantwoordelijkheid nemen in 'de aanpak van criminaliteit en beperking van overlast' (zie Gemeente Rotterdam 2003: 60).

Onafhankelijk van de gemeente Rotterdam, hebben ook enkele woningcorporaties beleid ontwikkeld om problemen van leefbaarheid hanteerbaar te kunnen maken en om mensen op een betere manier te kunnen laten samenleven. Zij kiezen echter voor een totaal andere aanpak. In tegenstelling tot de gemeente proberen de woningcorporaties namelijk te bekijken wat voor mensen *vanuit sociaal-psychologisch oogpunt het beste bij elkaar passen*. Men kijkt in eerste instantie niet naar inkomen of etniciteit, maar zoekt uit tot welke ‘leefstijl’ (of ‘belevingswereld’) een huishouden behoort. Mensen met eenzelfde leefstijl worden vervolgens in de gelegenheid gesteld om bij elkaar te wonen.³ Door op deze manier leefstijlen met elkaar te ‘matchen’ verwacht men de leefbaarheid te bevorderen, conflicten te voorkomen en uiteindelijk de bewoners op een betere manier te laten samenleven.

Zowel het beleid van de gemeente als dat van de woningcorporaties heeft als doel om de stad leefbaar te houden of te maken en om bewoners zich thuis te laten voelen in hun directe woonomgeving. De manier waarop men dit wil bereiken, lijkt echter in eerste instantie tegenstrijdig. Terwijl de gemeente streeft naar meer diversiteit, lijken de woningcorporaties een zekere homogeniteit na te streven. Hoewel het de gemeente gaat om een spreiding op basis van *inkomen* en *etniciteit* en de woningcorporaties om een zekere clustering op basis van *leefstijlen* is het moeilijk om deze zaken volledig los van elkaar te zien. In paragraaf 1.4 zal dit worden toegelicht.

Volgens The SmartAgent Company, een onderzoeksbureau dat woningcorporaties adviseert over beleid, is meer gelijkgestemdheid over normen en waarden nodig om sociale veranderingen het hoofd te kunnen bieden. Zij wijzen hiervoor, in navolging van vele klassieke sociologen zoals Durckheim en Weber, naar veranderingen in de sociale samenhang door individualisering en de ‘omvorming van een homogene naar een heterogene bevolkingsstructuur’. Zij pleiten dan ook voor een beleid van woningcorporaties dat niet alleen belang hecht aan het *huis*, maar vooral ook het *thuis*. “Als mensen het sociaal niet naar hun zin hebben, verdwijnt de binding met de buurt, trekt men zich meer terug in huis en neemt de anonimiteit in de omgeving toe, waardoor negatieve elementen in het openbare gebied vrij baan krijgen.” (The SmartAgent Company 2004: 7). Uit bovenstaande visie blijkt een angst voor sociale desintegratie. Een zekere gelijkgestemdheid als gevolg van matching op leefstijlen zou deze desintegratie moeten tegengaan en de sociale samenhang, waarbij vaak wordt verwezen naar de buurt van vroeger, moeten terugbrengen.

³ Het schaalniveau kan hierbij verschillen. Het kan gaan om een portiek, een straat of een wijk.

Waarom zet de gemeente Rotterdam zich dan zo hard in voor spreiding? Het ligt immers voor de hand dat dit de gelijkgestemdheid niet zal bevorderen, maar eerder zal doen afnemen. De gemeente lijkt zich echter in eerste instantie minder druk te maken over sociale desintegratie en een gebrek aan sociale cohesie, maar toont meer bezorgdheid over de gevaren van sociaal-economisch homogene wijken. De angst voor een armoede-cultuur (Lewis 1966) of werkloosheidsculturen (Engbersen 1990)⁴ lijkt hierbij duidelijk aanwezig. Met het schrikbeeld van Amerikaanse getto's in het achterhoofd lijkt de gemeente Rotterdam dergelijke culturen door middel van menging te willen 'doorbreken'⁵. Het lijkt echter onwaarschijnlijk dat dergelijke culturen voet aan de grond krijgen wanneer er sprake is van sociale desintegratie. Cultuur komt namelijk onder andere tot stand door sociale interactie en betreft 'gedeelde waarden, opvattingen, handelingen en de institutionalisering daarvan'. Dit strookt niet met de visie van sociale *desintegratie* omdat voor het tot stand brengen van armoedecultuur juist een zekere sociale *integratie* essentieel lijkt (Blokland-Potters 1998: 4). Aan de andere kant loopt men, wanneer er wel sprake zou zijn van negatieve culturen, met matchen op leefstijlen het risico dat deze culturen worden bestendigd of versterkt. Deze 'merkwaardige tegenstelling' lijkt tot uitdrukking te komen in het verschil tussen de beleidsstrategie van de gemeente Rotterdam en die van de woningcorporaties. De ene gaat uit van een sterke (maar onwenselijke) cultuur, terwijl de ander een oplossing zoekt voor sociale desintegratie, ofwel het ontbreken van een gedeelde cultuur.

Naast het matchen op leefstijl streven vele woningcorporaties echter ook naar het verkopen of 'te woon aanbieden'⁶ van huurwoningen. Met het op deze manier willen vasthouden en aantrekken van kapitaalkrachtigen sluiten zij zich deels aan bij het beleid van de gemeente. Ook deze woningcorporaties willen namelijk de (sociaal-economische) homogeniteit van sommige wijken doorbreken⁷. Zoals hierboven beschreven, zou dit tegenstrijdig kunnen zijn aan hun andere

⁴ Van de vier werkloosheidsculturen die Engbersen onderscheidt, dragen er drie bij aan bestendiging van het bijstandbestaan.

⁵ Zoals eerder opgemerkt speelt ook etniciteit een grote rol in het beleid van de gemeente Rotterdam. Het 'doorbreken' van etnisch gerelateerde culturen kan dan ook naast het doorbreken van armoede- of werkloosheidsculturen als een doelstelling van het beleid worden gezien.

⁶ Bij het 'te woon aanbieden' van woningen kunnen bewoners kiezen of zij de woning willen kopen of huren.

⁷ Een andere doelstelling van het beleid is om huurders een kans te geven in de buurt te blijven wonen als zij een woning willen kopen. Op deze manier kan de binding aan de buurt en als gevolg daarvan de sociale cohesie in de buurt worden vergroot. Dit lijkt wel in overeenstemming met het beleid van matchen op leefstijlen. Uit de praktijk blijkt echter dat de meeste woningen aan mensen buiten de buurt worden verkocht. Deze maatregel resulteert daarom vooral in het doorbreken van de homogeniteit.

beleidsstrategie, het matchen van leefstijlen.

Over het spreidingsbeleid van de gemeente zou men nog kunnen zeggen dat dit betrekking heeft op een hoger schaalniveau dan het schaalniveau waarop woningcorporaties hun beleid uitvoeren en dat ze elkaar zouden kunnen aanvullen. Het is natuurlijk heel goed mogelijk om te streven naar homogene portieken in meer heterogene wijken of stadsdelen. Dit zou lijken op de ‘gebundelde deconcentratie’ van allochtonen die in de jaren '70 werd nagestreefd om zo de mogelijke voordelen van concentratie te behouden en tegelijkertijd de nadelen van grootschalige concentraties te vermijden (Van der Laan Bouma-Doff 2005: 86, zie ook Tesser e.a. 1995; Bolt 2004). De kleinschalige verkoop van huurwoningen door woningcorporaties lijkt echter, net als het matchen van leefstijlen, betrekking te hebben op de bevolkingssamenstelling op het laagste schaalniveau, het schaalniveau van portiek en verdieping⁸. Als gevolg hiervan kunnen deze beide beleidsstrategieën goed met elkaar worden vergeleken. Het vervolg van dit onderzoek wil zich dan ook hierop concentreren. Vragen die hierin centraal staan: Wat kunnen strategieën van menging en matching betekenen voor de sociale cohesie in de buurt en in het portiek? En wat zijn de gevolgen voor de leefbaarheid?

1.3 Probleemstelling en onderzoeksvragen

Zoals in de vorige paragraaf beschreven, zijn er twee strategieën ter verbetering van de situatie in ‘probleemgebieden’ die op het eerste gezicht tegenstrijdig lijken. De ene zoekt een oplossing in het nastreven van meer (sociaal-economische) diversiteit, terwijl de andere strategie een betere afstemming van verschillende leefstijlen nastreeft. Verondersteld is dat deze laatste strategie ten koste kan gaan van de diversiteit.

Het aanvankelijke doel van deze scriptie was om te onderzoeken in hoeverre portieken met een dominante leefstijl verschillen van portieken die een (economisch) diverse bevolkingssamenstelling kennen. De voorgestelde opzet hiervoor betrof het onderzoek naar één portiek waarin een deel van de woningen zijn verkocht en twee portieken waarin gematched is op één bepaalde leefstijl⁹. Ook zou er één portiek als controleportiek moeten dienen. Dit zou een

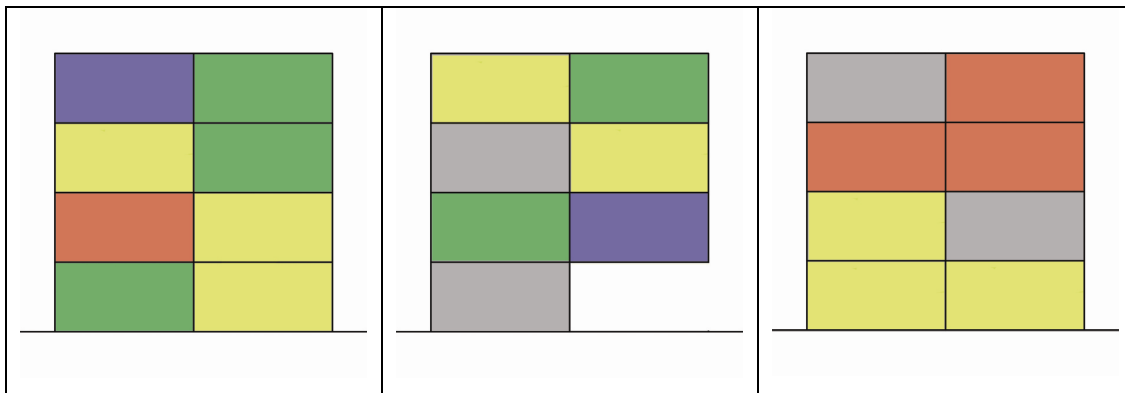
⁸ Matching op basis van leefstijlen vindt ook op wijkniveau plaats. Een dergelijke matching kan beter vergeleken worden met de Rotterdam-wet. Direct onderzoek hiernaar valt buiten de inhoud van deze scriptie.

⁹ In beide portieken moest een andere leefstijl dominant zijn. In één portiek moest er sprake zijn van een dominante groeps-georiënteerde leefstijl terwijl in het andere portiek de meeste bewoners tot een ego-georiënteerde leefstijl diende te behoren.

portiek moeten zijn waarop nog geen beleid was gevoerd. Burenrelaties en leefbaarheid zijn bepaald als de te onderzoeken variabelen omdat deze in het discours over mengen en spreiden de grootste rol lijken te spelen.

Omdat Woonbron vooruit loopt op het gebied van het matchen op basis van leefstijlen werd deze woningcorporatie benaderd om aan het onderzoek medewerking te verlenen. Zij waren hiertoe bereid en wezen de wijk Schiemond aan als de meest geschikte locatie voor het onderzoek. Hier was men namelijk het verst gevorderd met het in kaart brengen van verschillende leefstijlen. Later bleek het beleid echter nog niet ver genoeg tot uitvoering te zijn gebracht om portieken waarin één leefstijl sterk dominant was aan te kunnen wijzen. (zie Bijlage 1: Complicaties bij selectie van geïnterviewden). Het aanwijzen van de portieken moest daarom voornamelijk op vermoedens van de wijkmanager gebeuren¹⁰. De samenstelling van de leefstijlen in de portieken zoals gebleken tijdens het onderzoek is te zien in figuur 1.1. Hierin zijn bewoners uit de rode, blauwe, gele en groene belevingswereld, zoals gedefinieerd door The SmartAgent Company, onderscheiden (zie Bijlage 4: Beschrijving belevingswerelden). Over leefstijlen in Schiemond zal meer gezegd worden in paragraaf 2.4.

Figuur 1.1: Samenstelling van de leefstijlen in de portieken

Omdat er geen sprake bleek te zijn van portieken waarin één leefstijl sterk dominant was, bleek het niet mogelijk om portieken met een dominante leefstijl onderling en met een gemengd

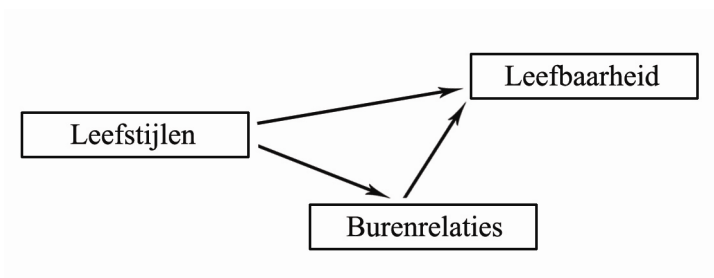
¹⁰ Wel was per straat bekend welke leefstijlen dominant waren. Het vermoeden kon enigszins door gebruik van deze gegevens worden gestuurd.

portiek¹¹ te vergelijken. Om een inschatting te kunnen maken hoe dergelijke portieken zouden functioneren, zijn burenelaties en beleving van leefbaarheid op een individueel niveau bestudeerd. De centrale probleemstelling luidt dan als volgt:

In welke opzichten verschillen burenelaties en beleving van leefbaarheid van mensen met uiteenlopende leefstijlen?

Leefstijlen kunnen hierbij een directe invloed hebben op burenelaties en (beleving van) leefbaarheid. Er wordt echter ook vanuit gegaan dat burenelaties invloed hebben op de leefbaarheid. Deze verbanden zijn weergegeven in de onderstaande figuur. Bij het beantwoorden van de probleemstelling zal met deze mogelijke verbanden rekening worden gehouden.

Figuur 1.2: Mogelijke relaties tussen leefstijlen, burenelaties en leefbaarheid

Om deze centrale probleemstelling goed te kunnen onderbouwen, zijn een aantal deelvragen geformuleerd:

- *Hoe verhouden burenelaties zich tot het totale netwerk van relaties?*
- *Welke typen burenelaties kunnen worden onderscheiden?*
- *Welke inhoud hebben deze burenelaties?*
- *Hoe is de beleving van leefbaarheid van het portiek?*
- *Op welke manieren nemen bewoners zelf verantwoordelijkheid voor de leefbaarheid van de buurt en het portiek?*

¹¹ Waar ‘gemengd portiek’ staat vermeld, worden eigenlijk ‘gemengde verdiepingen van een flat’ bedoeld. De reden hiervan is van praktische aard en wordt uitgelegd in Bijlage 1: Complicaties bij selectie van geïnterviewden. Er is hier consequent gekozen voor de term ‘portieken’ omdat het gebruik van de termen ‘portieken’ en ‘verdiepingen’ door elkaar heen ten koste zou gaan van de overzichtelijkheid van deze paragraaf.

Deze laatste deelvraag is van belang omdat zowel de gemeente Rotterdam als Woonbron voor het verbeteren van de leefbaarheid sociale controle en eigen initiatief van bewoners noodzakelijk achten.

Voor alle deelvragen geldt dat bij de beantwoording ervan in het bijzonder gelet zal worden op de invloed van leefstijlen. Aan de hand van de antwoorden op de probleemstelling en de deelvragen wordt beschouwd wat matchen op leefstijlen en het nastreven van meer (economische) diversiteit voor burenenrelaties en leefbaarheid zou kunnen betekenen.

1.4 Wie zegt wat over leefstijlen?

In de aanleiding is gezegd dat de gemeente Rotterdam streeft naar een spreiding op basis van *inkomen* en *etniciteit* en dat het de woningcorporaties gaat om een zekere clustering op basis van *leefstijlen*. Maar wat er nou precies met leefstijlen wordt bedoeld en of er een verband bestaat tussen leefstijlen en inkomen, etniciteit en/of met andere variabelen is nog vaag. In deze paragraaf wordt geprobeerd hier vanuit de theorie meer duidelijkheid over te krijgen.

Er zijn vele omschrijvingen van het begrip 'leefstijl' in omloop. VROM (2002) hanteert leefstijl als een containerbegrip dat alle gedrag, dan wel alle gedragsveranderingen van mensen ten aanzien van leefvormen, arbeidsdeelname en vrijetijdsbesteding omvat. RMNO (2002) omschrijft leefstijl als "de wijze waarop een individu of een groep individuen zijn leven vorm en inhoud geeft, waarbij zaken als wijze van tijdsindeling, gerichtheid op materiele middelen en actieradius een grote rol spelen". Ook Pinkster en Van Kempen (2003) hanteren in hun onderzoek in opdracht van het Ruimtelijk Planbureau een zeer brede definitie. Zij zien leefstijl als een: "consistente set preferenties (attitudes) en gedrag op de leefgebieden werk, gezin, consumptie en vrije tijd." Woonbron ziet leefstijl op haar beurt als "iets dat de kenmerken van mensen, hun oriëntatie en normen en waarden omvat" (Woonbron 2004: 8). Omdat een duidelijke begrenzing in dergelijke omschrijvingen ontbreekt, dreigt 'leefstijl' een allesomvattend en daarmee leeg begrip te worden (RMNO 2004: 13).

Termen zoals gedrag, het vormgeven van je leven, preferenties en attitudes staan centraal. Dit zijn echter betrekkelijk vage termen die, in tegenstelling tot variabelen zoals inkomen, leeftijd en huishoudensamenstelling, vooral te maken hebben met wat mensen doen in plaats van wat mensen zijn. Men kan zich echter afvragen in hoeverre men dit volledig los van elkaar kan zien.

Dit zou namelijk impliceren dat men autonoom is in de keuze van zijn eigen normen, waarden en voorkeuren.

Volgens de Franse socioloog en filosoof Bourdieu is dit niet het geval. Bourdieu stelt dat verschillende sociale milieus en gebruiken een samenhang en eenheid vertonen in de levens van mensen en in de leefstijlen van collectieven (Jenkins 1992: 78). In de woorden van Bourdieu zelf:

“.....all the practices and products of a given agent are objectively harmonized among themselves, without any deliberate pursuit of coherence, and objectively orchestrated, without any conscious concertation, with those of all members of the same class. The habitus continuously generates practical metaphors systematic transpositions required by the particular conditions in which the habitus is ‘put into practice’ The practices of the same agent, and, more generally, the practices of all agents of the same class, owe the stylistic affinity which makes each of them a metaphor of any of the others to the fact that they are the product of transfers of the same schemes of action from one field to another.” (Bourdieu in Jenkins 1992: 78)

Een leefstijl zal dus volgens Bourdieu in de meeste gevallen weinig afwijken van die welke men thuis kreeg voorgehouden; een leefstijl die hoort bij het soort mensen waarbij men hoort (De Jong 1997: 328).

De indeling in belevingswerelden/leefstijlen zoals die gebruikt wordt door Woonbron is gebaseerd op het Brand Strategy Research model (kortweg BSR®-model genaamd) van The SmartAgent Company. Dit model is gebaseerd op sociaal-psychologische theorieën van Adler. In zijn theorieën gaat Adler uit van ‘leerprocessen die dienen als referentiekader voor het oplossen van nieuwe problemen’ (The SmartAgent Company 2004: 141). Zodoende zit men aan een bepaalde koker vast waarin leeraspecten elkaar opvolgen. Of, in de woorden van Adriaan Lamme, de bedenker van het BSR®-model, je zit op een bepaald pad waar je niet zo gemakkelijk vanaf komt (zie Bijlage 6: Interview met Adriaan Lamme, vraag 15). Bourdieu en Adler zijn het er dus over eens dat men in de keuze voor zijn/haar leefstijl wordt geleid door zijn verleden en dat men dus niet volledig vrij is in deze keuze. Dit blijkt ook uit de samenhang tussen leefstijl en inkomen, leeftijd en huishoudensamenstelling (zie Bijlage 5, Sociaal-demografische kenmerken van leefstijlen). Volgens Lamme ligt het verder voor de hand dat matchen van leefstijlen ook een clustering op basis van etniciteit met zich meebrengt (zie Bijlage 6, vragen 3 t/m 10). Hij beaamt dat als gevolg hiervan het matchen op basis van leefstijlen niet samen kan gaan met toepassing

van de Rotterdam-wet. Lamme noemt dit ‘conflictueus’ en volgens hem gaat het duidelijk om ‘twee verschillende benaderingen’ (zie Bijlage 6, vraag 14). Dit is merkwaardig gezien het feit dat op Schiedam zowel de Rotterdam-wet als het leefstijlenbeleid van Woonbron van toepassing is. Dit benadrukt de noodzaak tot verder onderzoek naar de gevolgen van beide benaderingen.

Over toepassing van de leefstijlenbenadering op de woningmarkt kan men verder stellen dat men bewoners niet benadert als ‘mensen die gehuisvest moeten worden’, maar als ‘consumenten’. Consumenten met een bepaalde leefstijl moeten bewust kunnen kiezen voor een bepaald product, in dit geval een woonmilieu. Om consumenten genoeg keuzemogelijkheden te kunnen bieden, zullen de woningcorporaties duidelijke keuzes moeten maken over waar zij met bepaalde woongebieden naartoe willen:

“Lef om (...) echte keuzes te maken is een voorwaarde om meer echte, vaak meer uitgesproken, woonkwaliteit te realiseren die de ene leefstijl wel en de andere niet zal aanspreken. Weg van het gemiddelde grijs, meer naar uitgesproken wit en zwart. Niet overall een mager zesje, maar soms ook een acht of een vijf.” (Kromwijk & Scherpenisse 2003: 8)

Dit ligt in lijn met het door Savage (2005) geïntroduceerde begrip ‘elective belonging’, het kiezen voor een plaats om te kunnen leven tussen je eigen soort (ibid.: 85). Door het kiezen voor een bepaald woonmilieu wordt men in staat gesteld om zijn eigen identiteit te uiten (ibid.: 207). Al in 1899 beschreef Veblen met het begrip ‘demonstratieve consumptie’ de neiging van mensen om de eigen identiteit en status door middel van consumptie te willen benadrukken. Ook Bourdieu (1984) heeft veel aandacht besteed aan het zichzelf willen onderscheiden van individuen en groepen door middel van consumptiepatronen. Het leefstijlenbeleid van woningcorporaties faciliteert dergelijke processen. Het spreidingsbeleid van de gemeente gaat er, als gevolg van angst voor negatieve gevolgen van segregatie, enigszins tegenin.

1.5 Opzet van het onderzoek

Deze paragraaf bevat de keuze voor het onderzoekstype, de betrouwbaarheid, de validiteit en de concrete aanpak. De keuzes die gemaakt zijn en de gevolgen die dit heeft, zijn in eerste instantie ingegeven door de aard van de probleemstelling.

1.5.1 Keuze voor onderzoekstype

In dit onderzoek worden burenrelaties en beleving van leefbaarheid van bewoners met verschillende leefstijlen met elkaar vergeleken. De gegevens waarop deze vergelijking plaatsvindt, zijn op kwalitatieve manier, door middel van diepte-interviews, verkregen. Er zijn twee redenen om deze onderzoeksmethode te gebruiken:

1. Het doorgronden van vooral de inhoud van de burenrelaties is gecompliceerd. In kwalitatief onderzoek is er hiervoor meer tijd beschikbaar.
2. Er is nog geen onderzoek gedaan naar het onderwerp van studie. Daarom is er vooral behoefte aan een oriënterend onderzoek waarin er gestreefd wordt naar het scheppen van meer duidelijkheid over de verschillende dimensies van de problematiek. Dit is het kenmerk van een kwalitatief, ofwel intensief, onderzoek (zie Schuyt 1986). Als gevolg van de keuze voor een dergelijk onderzoek zal er inhoudelijke generalisatie moeten plaatsvinden. Er wordt gegeneraliseerd naar de aard van het onderzochte verschijnsel, en niet naar de verspreiding ervan. Door de aard van het verschijnsel in al zijn complexiteit te onderzoeken, kan in zekere mate worden voorspeld in hoeverre het zich in andere situaties voordoet en wat de gevolgen ervan kunnen zijn.

1.5.2 Betrouwbaarheid en validiteit

De keuze voor kwalitatief onderzoek in de vorm van diepte-interviews heeft consequenties voor de betrouwbaarheid en de validiteit van het onderzoek. Beide fenomenen zullen hier kort worden beschouwd.

Betrouwbaarheid heeft betrekking op het feit dat metingen onafhankelijk moeten zijn van onderzoeker, tijd en meetinstrument. Dat betekent dat bij eenzelfde object bij iedere meting dezelfde uitslag moet ontstaan (Braster 2000: 74). Dit laat bij diepte-interviews vaak te wensen over. De interviewer zal niet bij alle mensen exact dezelfde vragen stellen en zal ook proberen mensen hun eigen verhaal te laten vertellen. Ook kan hij zich in sommige gevallen laten leiden door persoonlijke voorkeuren. Aan deze problemen is tegemoet gekomen door het uitwerken van een lijst met vragen die in ieder geval in elk interview moet worden gesteld. Op deze manier zijn de resultaten beter vergelijkbaar. Ook het feit dat alle interviews worden gedaan door dezelfde persoon draagt hieraan bij.

Bij validiteit gaat het erom dat de metingen een juiste beschrijving geven van de empirische werkelijkheid (Braster 2000: 62). Omdat er zeer intensief op de aard van een bepaald verschijnsel

wordt ingegaan kan over het algemeen gezegd worden dat de validiteit van kwalitatief onderzoek hoog is. Om dit verder toe te lichten en uit te werken, zullen we verschillende typen validiteit onderscheiden: construct validiteit, interne validiteit en externe validiteit.

Construct validiteit heeft betrekking op de adequate vertaling van theoretische begrippen naar empirische variabelen (Braster 2000: 62). De vragen die tijdens de interviews worden gesteld, zijn hierin zeer belangrijk. Zij moeten helder geformuleerd worden, eenduidig te interpreteren en niet suggestief zijn. Hiervoor is er voor bepaalde onderwerpen gebruik gemaakt van eerder ontwikkelde gevalideerde vragenlijsten en zijn er verschillende proefinterviews afgenomen.

Interne validiteit heeft betrekking de relatie tussen theoretische concepten in de empirische werkelijkheid (Braster 2000: 67). Versturende invloeden van andere variabelen op de relatie tussen de onafhankelijke en afhankelijke variabele moeten zoveel mogelijk worden beperkt. Omdat de situaties van bewoners vaak in zeer vele opzichten van elkaar verschillen, is het beperken van dergelijke invloeden zeer lastig. Door deze verschillen te beschrijven, kan er echter met deze versturende variabelen in het trekken van conclusies rekening worden gehouden.

Externe validiteit gaat om de generaliseerbaarheid van het onderzoek (Braster 2000: 72). Omdat de opzet erg kleinschalig is, is de generaliseerbaarheid nihil. Dit onderzoek is slechts bedoeld als een verkennend vooronderzoek. In de conclusie dienen zich dan waarschijnlijk ook meer vragen aan dan dat er kunnen worden beantwoord. Het benoemen van deze vragen is echter een eerste noodzakelijke stap die vooraf moet gaan aan het beantwoorden ervan.

1.5.3 Aanpak van het onderzoek

In aanloop naar de probleemstelling is al het één en ander gezegd over de aanvankelijke intentie van het onderzoek en de praktische beperkingen die tot de huidige probleemstelling hebben geleid. De verdere invulling van het onderzoek zal hier worden besproken.

Op basis van vermoedens van dominante leefstijlen in bepaalde portieken is samen met de wijkmanager een lijst opgesteld met namen en telefoonnummers van drieëndertig bewoners. Naar hen is, mede namens Woonbron, een brief gestuurd met het verzoek aan het onderzoek medewerking te verlenen. Een aantal dagen later is begonnen met maken van afspraken. Dit gebeurde zowel telefonisch als door bij de bewoners langs de deuren te gaan. Van de drieëndertig huishoudens bleken er vierentwintig bereid om met het onderzoek mee te doen. Eén geïnterviewde is geselecteerd op aanraden van een andere bewoner. Deze persoon stond dus

aanvankelijk niet op de lijst¹². Met de meeste bewoners bij wie geen interview is afgenomen, is geen contact geweest. Telefoonnummers waren niet altijd beschikbaar en wanneer dit wel zo was, werd er niet altijd opgenomen. Ook de deur werd niet altijd open gedaan. Bij elk adres is minimaal drie pogingen ondernomen. Een enkeling bleek (volgens buurtbewoners) op vakantie te zijn en sommigen doen simpelweg niet open voor vreemden. Slechts twee bewoners hebben duidelijk gemaakt niet mee te kunnen/willen doen. In één geval was de taal een (te) groot probleem en in het andere leek achterdocht tegen instanties de belangrijkste reden.

Tabel 1.1: Overzicht van medewerking van bewoners

<i>Medewerking van bewoners</i>	<i>Aantal</i>	<i>% (32=100%)</i>
Bewoners op de lijst die hebben meegewerkt	24	75,0%
Bewoners niet op de lijst, maar toch meegewerkt	1	3,1%
Bewoners die hebben geweigerd	2	6,3%
Bewoners met wie geen contact is geweest	5	15,6%

De meeste interviews zijn bij slechts één lid van het huishouden afgenomen. Omdat dit echter niet altijd het geval was, overstijgt het aantal geïnterviewden het aantal huishoudens waar interviews zijn afgenomen. Voor meer informatie over de geïnterviewden wordt verwezen naar Bijlage 2: Overzicht van de informanten.

De vragen die richting hebben gegeven aan de gesprekken met bewoners zijn te lezen in Bijlage 7. Voor de vragen over het totale netwerk van de bewoners is gebruik gemaakt van netwerkgeneratoren (zie Fischer 1982). Op deze manier was het mogelijk om netwerken van bewoners op een systematische wijze te analyseren. Bij de vragen over het totale sociale netwerk van bewoners is op geen enkele manier nadruk gelegd op burenerelaties. Wanneer men in deze fase van het interview wel burenerelaties noemde, kan worden verondersteld dat deze burenerelaties een volwaardige plaats in hun netwerk innemen. Later in het interview is *wel* nadrukkelijk naar burenerelaties gevraagd. In het uittekenen van de totale netwerken van bewoners (zie Bijlage 3: Overzicht van de netwerken) zijn deze relaties echter niet opgenomen. Omdat zij pas werden genoemd toen er expliciet naar gevraagd werd, zou het opnemen ervan namelijk een vertekend beeld geven van de netwerken van bewoners. De antwoorden op vragen over burenerelaties dienden specifiek om de inhoud van de burenerelaties beter te leren begrijpen. Vervolgens kon

¹² Het afwijken van de lijst met geselecteerde bewoners kan worden gezien als een methodologische zwakte. De kennis die Sjaan over haar flat had en het inzicht dat dit mij kon bieden in de relatie tussen de verschillende groepen bewoners leek hier echter van groter belang.

worden begrepen wat voor soort burenrelaties in wat voor soort sociale netwerken pasten en wat de rol van leefstijlen hierin was.

De drie criteria voor leefbaarheid die Woonbron hanteert (schoon, heel en veilig) aangevuld met het criterium 'overig overlast' vormden de leidraad voor het opstellen van de vragen over leefbaarheid. Bij het analyseren en interpreteren van de data is er naast de gebruikelijke kwalitatieve analyse ook per portiek en per leefstijl een overzicht gegeven van de beleving van leefbaarheid (aan de hand van tabellen met plussen en minnen op basis van interpretatie van de interviewer). Hetzelfde is gedaan om een overzicht te krijgen in de bereidheid van bewoners om mensen in de buurt of in hun portiek op hun gedrag aan te spreken. Om tot een nog beter overzicht te komen zijn er indexen opgesteld door deze plussen en minnen op te tellen en door het totale aantal mogelijk plussen of minnen te delen.

Voor zowel de vragen over burenrelaties als voor de vragen over leefbaarheid is gebruik gemaakt van de adviezen van Braster (2000: 63) over het formuleren van interviewvragen. Verder is getracht de gesprekken vooral vloeiend te laten verlopen en de mensen hun verhaal te laten doen. Hierop is sterk de nadruk gelegd omdat het een exploratief en intensief onderzoek betreft.

1.6 Opbouw van de scriptie

Na in dit hoofdstuk de achtergrond en opzet van het onderzoek te hebben weergegeven, wordt in het volgende hoofdstuk ingegaan op de situatie in Schiemond. Het verleden en de visie op de toekomst van deze wijk zullen hier kort worden besproken. Ook zal er aandacht zijn voor de verschillende leefstijlen die Schiemond aanwezig zijn. In het derde hoofdstuk wordt de relatie tussen leefstijlen en burenrelaties tegen het licht gehouden. Eerst wordt gekeken wat kenmerkend is aan de netwerken van de verschillende leefstijlen. Vervolgens zal worden bestudeerd welke rol burenrelaties hierin spelen en wat gevolgen zouden kunnen zijn van matches op basis van leefstijlen. Hoofdstuk vier gaat over de relatie tussen leefstijlen en leefbaarheid. Hoe wordt de leefbaarheid in de verschillende portieken ervaren en is er sprake van een verband met de leefstijlen van de bewoners in deze portieken. In het laatste hoofdstuk is er ruimte voor het beantwoorden van de probleemstelling en onderzoeksvragen. Ook zullen in dit hoofdstuk aanbevelingen voor de wetenschap en het beleid worden gedaan.

Hoofdstuk 2 Schiemond

2.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de specifieke situatie van Schiemond. Hiervoor wordt kort de aanleiding tot het beleid geschetst en de visie van woningcorporatie Woonbron nader beschouwd. De strategie van het matchen op leefstijlen zal hierin als vanzelfsprekend de nadruk krijgen.

2.2 Aanleiding tot beleid: een terugblik¹³

Schiemond is één van de wijken van deelgemeente Delfshaven en opgezet als overloopgebied voor de stadsvernieuwing in de jaren '80. Het uitgangspunt voor de wijk was om een mooie woonlocatie te bieden aan zowel lage als middeninkomensgroepen. De ontwikkeling die de wijk door de tijd heen heeft doorgemaakt, was echter anders.

Doordat als gevolg van de stadsvernieuwing de woningvraag toentertijd zeer groot was, was er voor veel bewoners geen ander alternatief dan te verhuizen naar Schiemond. Het gevolg was een groot verloop en een grote instroom van een steeds diverser wordende groep allochtonen. Dit werd versterkt door het vertrek van een steeds groter deel van de autochtone populatie. Kenmerkend voor Schiemond is verder het grote aandeel aan eenoudergezinnen en uitkeringsgerechtigden in de wijk (Woonbron Maasoevers 2003: 2).

Tabel 2.1: Inwoners naar etniciteit in Schiemond

	<i>1988</i>	<i>1994</i>	<i>1998</i>	<i>2002</i>	<i>2006</i>
<i>Autochtonen</i>	55%	33%	27%	22%	26%
<i>Surinamers</i>	29%	29%	27%	23%	18%
<i>Turken</i>	3%	4%	5%	8%	9%
<i>Antillianen</i>	3%	3%	3%	4%	5%
<i>Marokkanen</i>	1%	3%	7%	11%	13%
<i>Kaapverdianen</i>	2%	13%	15%	15%	13%
<i>Overige</i>	7%	15%	16%	17%	16%

Bron: COS (2006) & Woonbron Maasoevers (2003)

¹³ Voor deze paragraaf is veel gebruik gemaakt van Projectplan Schiemond van Woonbron Maasoevers.

Hangjongeren, overlast, vervuiling, vandalisme, inbraken en alcohol- en drugsmisbruik leidden ertoe dat vele bewoners zich niet meer veilig voelden in de wijk en dat zij weg wilden. De hierboven geschetste ontwikkelingen hebben Schiemond in de loop der jaren een slecht imago bezorgd. In 2000 was de situatie zodanig verslechterd dat het slopen van de gehele wijk als een serieuze optie werd gezien. Er is echter gekozen om Schiemond een tweede kans te geven. Een ingrijpend veranderingsproces moest ervoor zorgen dat deze kans ook daadwerkelijk gepakt zou worden (Woonbron Maasoevers 2003: 3).

2.3 Visie op de toekomst¹⁴

Om de verpaupering van Schiemond een halt toe te roepen is er, onder de naam ‘schoon, heel en veilig’, actief beleid gevoerd om de leefbaarheid van de wijk te verbeteren. De fysieke staat van de openbare ruimte, de portieken en de woningen zelf is sterk verbeterd. Aansluitend hieraan zijn er enkele initiatieven ontwikkeld die meer op het sociale vlak liggen. Een betere communicatie met de bewoners krijgt hierbij de nadruk. Het bewonersoverleg en diverse commissies, zoals ‘Bewoners groeten bewoners’, de bewonersgroep Speedwelltorens en de tuinencommissie, moeten het saamhorigheidsgevoel vergroten en de sfeer in de wijk verbeteren (Woonbron Maasoevers 2003: 6). Mogelijk mede als gevolg van deze maatregelen is de veiligheidsindex de afgelopen jaren sterk gestegen en zijn de meeste buurtproblemen afgenomen (zie tabellen 2.2 en 2.3).

Tabel 2.2: Veiligheidsindex in Schiemond

	2001	2002	2003	2004
Veiligheidsindex	4,1	4,9	6,3	6,0

Bron: COS (2006)

Tabel 2.3: Buurtproblemen in Schiemond: Percentage dat vaak last heeft van....

	2002	2003	2004
Bekladding van muren en/of gebouwen	31%	18%	18%
Rommel op straat	55%	48%	39%
Hondenpoep op straat	43%	40%	35%
Vernieling van telefoon- cellen, bus- of tramhokjes	25%	16%	11%
Bedreiging	4%	3%	5%
Vrouwen en mannen die worden lastiggevallen	7%	5%	6%
Dronken mensen op straat	5%	4%	5%
Gewelddelicten	10%	7%	6%
Fietsendiefstal	26%	20%	15%
Diefstal uit auto	39%	24%	19%

¹⁴ Voor deze paragraaf is veel gebruik gemaakt van Projectplan Schiemond van Woonbron Maasoevers.

<i>Beschadiging / vernieling diefstal vanaf auto</i>	32%	21%	15%
<i>Inbraak in woningen</i>	22%	12%	23%
<i>Aanrijdingen</i>	8%	3%	3%
<i>Agressief verkeersgedrag</i>	18%	22%	13%
<i>Geluidsoverlast door verkeer</i>	18%	11%	9%
<i>Te hard rijden</i>	26%	27%	25%
<i>Parkeeroverlast</i>	22%	20%	14%
<i>Lawaai van omwonenden / burengerucht</i>	17%	13%	10%
<i>Geluidsoverlast van horeca</i>	5%	1%	1%
<i>Andere vormen van geluidsoverlast</i>	9%	12%	10%
<i>Tasjesroof</i>	6%	2%	5%
<i>Drugsoverlast</i>	37%	20%	19%
<i>Overlast van groepen jongeren</i>	33%	19%	30%

Bron: COS (2006)

Volgens Woonbron zijn de bovengenoemde maatregelen echter niet genoeg om de sociale problemen het hoofd te bieden. Een verdere verbetering van de sociale omstandigheden wordt volgens naar hun idee namelijk in de weg gestaan door een groot verschil in leefstijlen tussen bewoners. “De conflicterende leefstijlen van jong en oud en zwart en wit¹⁵ leiden tot veel onbegrip, waardoor iedereen geneigd is niet verder te kijken dan de eigen voorkeur. Van enige interesse in elkaars leefstijl is geen sprake en van rekening houden met elkaar al helemaal niet. Er is sprake van een toenemend gevoel van onveiligheid. Vooral de oudere bewoners voelen zich niet langer thuis in hun wijk.” (Woonbron Maasoevers 2003: 4-5)

Tabel 2.4: Inwoners naar etniciteit en leeftijd in Schiedmond in het jaar 2002

	<i>0-14</i>	<i>15-24</i>	<i>25-34</i>	<i>35-49</i>	<i>50-64</i>	<i>65-79</i>	<i>80+</i>	<i>Totaal</i>	<i>%</i>
<i>Nederlanders</i>	33	23	70	164	198	157	29	674	20%
<i>Surinaamse Nederlanders</i>	193	171	105	195	101	36	4	805	23%
<i>Turken</i>	91	42	66	42	17	4	-	262	8%
<i>Antilliaanse Nederlanders</i>	54	12	32	32	9	2	-	141	4%
<i>Marokkanen</i>	141	47	88	70	18	2	-	366	11%
<i>Kaapverdianen</i>	140	109	58	141	74	8	1	531	15%
<i>Overig</i>	270	58	121	112	73	15	13	663	19%
<i>Totaal</i>	922	462	540	756	490	224	47	3.441	100%
<i>%</i>	29%	13%	16%	22%	14%	7%	1%	100%	

Bron: Woonbron Maasoevers (2003)

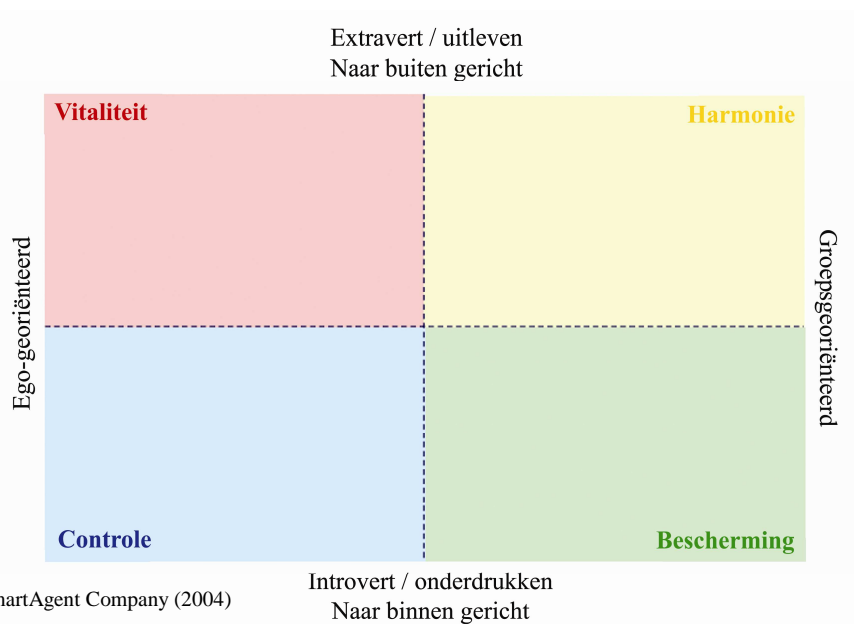
¹⁵ In navolging van Bourdieu lijkt ook Woonbron hier leefstijlen te zien als iets dat verbonden is met de achtergrond en geschiedenis van mensen. Dit komt ook duidelijk naar voren in het interview met Adriaan Lamme in Bijlage 6.

Het besef van het bestaan van ‘conflicterende leefstijlen’ heeft Woonbron ertoe doen besluiten om bewoners hun keuze niet alleen op fysieke, maar ook op sociale kenmerken te laten baseren. “Een levendige omschrijving van de buurtbewoners en de omgevingsactiviteiten geeft een beeld van wat voor soort leven in de nieuwe buurt kan worden verwacht. Men wil op deze manier ‘klanten verleiden tot het maken van bewuste keuzes’¹⁶. Zo kunnen gelijkgestemden worden aangetrokken en kan de sociale cohesie worden versterkt.” (Woonbron Maasoevers 2003: 14)

2.4 Leefstijlen in Schiemond

Om verschillende soorten gelijkgestemden te kunnen benoemen, maakt Woonbron gebruik van een door The SmartAgent Company bedachte indeling in ‘belevingswerelden’¹⁷. Er worden vier werelden onderscheiden die verschillen op basis van een sociologische (ego- of groepsgeoriënteerd) en een psychologische (introvert of extravert) dimensie. Dit is te zien in figuur 2.1 (The SmartAgent Company 2004: 22).

Figuur 2.1: De vier belevingswerelden op basis van sociologische en psychologische oriëntatie

¹⁶ In Bijlage 6: Interview met Adriaan Lamme wordt uitgebreid op deze problematiek ingegaan. Vooral de vragen 3 t/m 6 besteden hier aandacht aan.

¹⁷ Een verandering in indeling en naamgeving van The SmartAgent Company heeft er echter toe geleid dat men niet langer gebruik maakt van zes ‘leefstijlen’, maar van vier ‘belevingswerelden’. De begrippen leefstijl en belevingswereld zullen echter in deze scriptie door elkaar heen worden gebruikt.

De psychologische dimensie heeft betrekking op hoe het individu omgaat met ‘spanningen’ die inherent zijn aan samenleven. De sociologische dimensie geeft aan hoe het individu zich verhoudt tot de groep of de samenleving. (The SmartAgent Company 2004: 141). Deze laatste dimensie blijkt vrijwel altijd de ‘meest verklarende’ dimensie te zijn. Een korte beschrijving van deze belevingswerelden is te lezen in Bijlage 4.

Bij het aantrekken van gelijkgestemden zal men zich in Schiemond voornamelijk richten mensen uit de groene en uit de gele wereld¹⁸. Deze twee groeps-georiënteerde werelden sluiten het beste aan bij de reeds aanwezige bewoners van de wijk. Mensen uit de blauwe en de rode wereld (deze werelden zijn ego-georiënteerd) zullen naar verwachting minder gelijkgestemden in de wijk treffen en zullen zich eerder aangetrokken voelen tot andere wijken. Dit onderzoek heeft betrekking op het feit dat ook op portiekniveau leefstijlen worden vastgesteld en ‘klanten worden verleid tot het maken van bewuste keuzes’. Zoals eerder gezegd moet dit een verbetering voor de sociale cohesie en de leefbaarheid op het laagste schaalniveau met zich meebrengen.

¹⁸ Aanvankelijk richtte men zich op de leefstijlen ‘samenlevers’ en ‘stille luxe’. Bij het overgaan van leefstijlen naar belevingswerelden zijn de ‘samenlevers’ ingedeeld in de gele wereld en is de leefstijl ‘stille luxe’ onderdeel geworden van de groene wereld.

Hoofdstuk 3 Burenrelaties

3.1 Inleiding

Dit is het eerste hoofdstuk waarin gebruik gemaakt zal worden van resultaten uit het veldwerk. Samen met theoretische inzichten geven deze een beeld van de burenrelaties in Schiemond. Het doel van dit hoofdstuk is na te gaan in hoeverre en op wat voor manier leefstijlen en burenrelaties zich tot elkaar verhouden. Hoe zijn de burenrelaties van mensen met een bepaalde leefstijl? Zijn burenrelaties tussen mensen met eenzelfde leefstijl anders dan burenrelaties tussen mensen met een verschillende leefstijl? En is er hierbinnen een verschil waar te nemen tussen de verschillende leefstijlen? Om burenrelaties in een breder perspectief te kunnen plaatsen, wordt er echter allereerst per leefstijl beschouwd hoe het totale netwerk van bewoners eruit ziet.

3.2 Totale sociale netwerken

In de analyse van sociale verbanden kan er een onderscheid gemaakt worden tussen inhoudelijke en de morfologische kenmerken (Mitchell 1969: 12-29). In deze paragraaf staan vooral de morfologische kenmerken centraal.¹⁹ Hoe omvangrijk is een netwerk? Wat is de compositie van het netwerk? Wie maken er onderdeel van uit? Later zal, op een meer inhoudelijke manier, bekeken worden wat de rol van buren hierin kan zijn. In dit onderzoek worden persoonlijke netwerken binnen de zone van de eerste orde bestudeerd. Dit houdt in dat het netwerk van een bepaalde persoon inclusief onderlinge verbanden tussen personen uit dit netwerk wordt bekeken (Hannerz 1980: 178). Om de netwerken te kunnen vergelijken, zijn zij allen uitgetekend en geïnterpreteerd²⁰. Deze netwerken zijn te zien in Bijlage 3: Overzicht van de netwerken.

¹⁹ Meer aandacht voor de inhoudelijke kant van relaties zal er zijn in de paragrafen die specifiek gaan over burenrelaties. Het inhoudelijk beschrijven van het totale sociale netwerk van de bewoners zou een te tijdrovende bezigheid zijn en zou niet in verhouding staan tot de rol die dit in deze scriptie inneemt. Voor zover burenrelaties in persoonlijke netwerken voorkomen, zal het gaan over burenrelaties waarover men vertelde voordat er specifiek naar de buren gevraagd is. Het gaat dus om burenrelaties die men een volwaardige plek in zijn of haar netwerk geeft.

²⁰ Bij het uittekenen van een persoonlijk netwerk speelt de interpretatie van de interviewer en vooral van de geïnterviewde een grote rol. Hoeveel personen mensen noemen, die zij als 'vriend' beschouwen, of wanneer men van een 'kennis' spreekt verschilt van persoon tot persoon. Dit is nauwelijks te voorkomen en gaat helaas ten koste van de construct validiteit.

3.2.1 Netwerken in de rode wereld

“De rode consument is een consument met een vrije, eigenzinnige geest die onafhankelijkheid boven alles stelt. Men heeft een actieve manier van leven waarbij er naast werk voldoende tijd over moet blijven voor culturele ontwikkeling en reizen. Rood heeft een stedelijke oriëntatie, zonder dat men daadwerkelijk ook stedelijk hoeft te wonen.” (The SmartAgent Company 2004: 11)

Opvallend aan de netwerken van bewoners uit de rode wereld is dat zij voor het overgrote deel bestaan uit vrienden en (vooral) kennissen en in slechts zeer gering mate uit burens, buurtgenoten en familie. Verder valt op dat de netwerken geografisch tamelijk verspreid zijn. De binding aan de buurt is dan vaak ook niet erg sterk. Zo woont Meneer Pronk (1970, rood) bijvoorbeeld al zestien jaar in zijn huidige woning, maar heeft hij met zijn burens nauwelijks contact. Zijn problemen lost hij het liefste zelf op en als hij een belangrijke beslissing moet nemen vraagt hij als eerste raad aan zijn vrienden of collega's. Hij heeft niet veel met de buurt, zo zegt hij, mede ook omdat hij voor zijn werk als elektricien vaak van huis is. Hij noemt als belangrijkste reden voor de keuze van zijn huidige woning 'dat je een tram voor de deur hebt en dat je gratis kan parkeren'. Ook vindt hij het belangrijk dat Schiedam redelijk centraal gelegen is. Belangrijker dan de buurt is dus voor hem hoe hij verbonden is met andere plaatsen. Ook voor Maarten (1966, rood) is de buurt tamelijk onbelangrijk. Hij heeft na zijn opleiding bedrijfskundige economie gekozen voor een carrière als webmanager en ook hij is veel met zijn werk bezig. Voor zijn huidige woning heeft hij gekozen omdat hij er 'binnen 30 dagen weg kan'. Hoewel hij er al bijna tien jaar woont, vindt hij het toch een prettig idee dat hij snel kan vertrekken als hij wat anders zou vinden. Als gevolg hiervan steekt hij niet graag veel tijd in contacten met zijn burens. Hij gaat met mensen om omdat hij 'iets met ze heeft' en niet omdat ze 'toevallig in de buurt wonen'. Rust en veiligheid ziet hij als belangrijkste voorwaarden voor een prettige woonomgeving. En omdat de muren 'dik zat' zijn, heeft hij van zijn burens gelukkig weinig last. Eigenlijk is het 'puur toeval' dat hij hier woont. Net zo goed had hij in bijvoorbeeld Leiden kunnen zitten. Hij heeft daarentegen ook geen reden om hier weg te gaan. De meeste van zijn vrienden en kennissen wonen in de Randstad. Hij heeft contacten overgehouden uit zijn studie, uit zijn studentenvereniging, van de tennis en uit vroegere banen die hij gehad heeft. Als gevolg hiervan kennen de verschillende personen in zijn netwerk elkaar meestal niet. Zelf omschrijft hij zijn persoonlijke netwerk als 'een aantal cirkels met weinig cement in het midden.' Dit is een bewuste keuze omdat veel groepen waar hij mee omgaat 'totaal verschillende ideeën' hebben. Omdat zij elkaar toch niet snappen, houdt hij ze bewust gescheiden. Een netwerk als dat van Maarten wordt door Hannerz (1980: 258) een gesegregeerd netwerk genoemd. Naast het

gescheiden houden van groepen is een kenmerk van een dergelijk netwerk dat men ‘aparte mensen voor aparte wensen’ heeft (Blokland-Potters 1998: 78). Maarten zegt hierover:

“Met de ene praat ik bijvoorbeeld over politiek, maar ik heb bijvoorbeeld een goede vriend en daar tennis ik veel mee en daar zal ik zeker niet mee over politiek gaan lullen ofzo. Iedereen heeft andere interessegebieden. Het is niet zo dat ik met een groepje van tien mensen constant op pad ga. (...) Ik ken ze allemaal individueel. Ik ga met die mensen gewoon helemaal apart om. Ik hou niet van eenzijdigheid. Dat houdt mij scherp.”

De ‘vrije, eigenzinnige geest, die onafhankelijkheid boven alles stelt’ die kenmerkend is voor de rode wereld klinkt hierin zeer sterk door. Als gevolg hiervan is dichtheid van het netwerk zeer laag. Mensen uit de rode wereld vertonen sterke overeenkomsten met wat Blokland moderne stedelingen noemt (Blokland-Potters 1998: 78).

3.2.2 Netwerken in de blauwe wereld

“In de blauwe wereld is presteren een kernbegrip. Deze groep is zeer intensief en gedreven met zijn carrière bezig. Status wordt belangrijk gevonden en dat blijkt ook uit het keuzegedrag op de woningmarkt: statusrijke gebieden en concepten worden aantrekkelijk gevonden. Blauw is gericht op controle. Carrièreplanning is dan ook echt iets voor blauw, terwijl de eveneens hoog opgeleide rode wereld zich meer laat leiden door de waan van de dag. Blauw richt zich vooral op rustige, ruim opgezette woonmilieus, maar ook op (hoogwaardige) stedelijke locaties.” (The SmartAgent Company 2004: 12)

Mensen uit de blauwe wereld zijn slechts in zeer beperkte mate in dit onderzoek aangetroffen. Het is dan ook moeilijk te zeggen wat kenmerkend is voor netwerken van mensen uit deze wereld. Het lijkt erop dat ze tamelijk veel vrienden/kennissen en weinig familie in hun netwerk hebben. Ondanks het weinige contact met familie is het gezin voor alle aangetroffen bewoners uit deze wereld zeer belangrijk. Het goed kunnen zorgen voor het gezin lijkt dan ook een belangrijke drijfveer te zijn bij de ambitie in het werk. Een voorbeeld van iemand uit de blauwe wereld is mevrouw Ramayan (1975, blauw). Ze heeft kort geleden samen met haar man een huis gekocht. Hij werkt fulltime als onderhoudsmonteur en zij zorgt voor de kinderen. Hiervoor woonden ze ook in Schiedam, maar in een huurflat. Daar kende ze ‘iedereen’, zo zegt

ze. Hier loopt het contact met de burens nog wat stroever²¹. Naast de verhuizing betekende de komst van haar kinderen een andere grote verandering in haar leven. Haar ‘vriendinnen van vroeger’ ziet ze daarom niet meer zoveel. Het is moeilijk een tijdstip te vinden wanneer iedereen kan. Vriendinnen die ze later heeft leren kennen, zijn daarom gewoon ‘losse vriendinnen’. Hiermee is het gemakkelijker afspreken en het valt beter met de kinderen te combineren. Als gevolg hiervan is haar eens zo hechte netwerk van vriendinnen uit elkaar gevallen en is hier een veel lossere netwerk voor in de plaats gekomen. Vroeger was haar netwerk sterk ingekapseld en vertoonde het veel overeenkomsten met een peergroup, nu is haar netwerk gesegregeerd (zie Hannerz 1980: 258). Deze verandering in haar netwerkcompositie lijkt zowel het gevolg te zijn van haar verhuizing als van de komst van haar kinderen. Als gevolg hiervan vertoont de compositie van haar netwerk, net als dat van de andere aangetroffen bewoners uit de blauwe wereld, overeenkomsten met netwerken van sociale stijgers (zie Blokland-Potters 1998: 78). Het is duidelijk dat zij niet altijd tot deze wereld heeft behoord. Afgaand op haar omschrijving vertoonde haar vroegere netwerk meer kenmerken van een netwerk uit de gele wereld. Op deze wereld zal in de volgende paragraaf worden ingegaan. Hier volstaan wij te zeggen dat leefstijlen van leeftijd en/of levensfase afhankelijk lijken te zijn.

Netwerken van bewoners uit de rode en de blauwe wereld vertonen opvallende overeenkomsten. Kenmerkend voor beide is dat zij over het algemeen relatief omvangrijk en sterk gesegregeerd zijn. De diversiteit van de netwerken is hoog en de relaties zijn betrekkelijk gespecialiseerd. Deze overeenkomsten vloeien waarschijnlijk voort uit het feit dat beide belevingswerelden zich aan de ego-georiënteerde kant van de sociologische dimensie²² bevinden. Als verzamelnaam voor mensen uit de rode en de blauwe wereld wordt in het vervolg van deze scriptie dan ook wel ‘ego-georiënteerden’ gebruikt.

3.2.3 Netwerken in de gele wereld

“Geel kent een sterke groepsoriëntatie en hecht veel waarde aan sociale contacten in de buurt. De gele wereld heeft een open instelling. Het gezin (of het streven daarnaar) neemt een centrale positie in in het leven van deze consumenten. De kwaliteit van een woning of woonmilieu wordt

²¹ Ze geeft hiervoor als verklaring dat er in haar huidige flat meer mensen werken en dat werkende mensen minder tijd hebben voor een praatje. Een lager buurtgebruik van werkenden zal in paragraaf 3.4.4 nader worden besproken.

²² Zoals al in paragraaf 2.4 reeds gezegd, is de sociologische dimensie de meest verklarende dimensie (The SmartAgent Company 2004: 142)

dan ook per definitie beoordeeld door de ‘ogen van een kind’ (is het er veilig, zijn er voldoende speelgelegenheden, etc.). Let wel: ook in de rode en de blauwe wereld zijn er volop gezinnen met kinderen, maar voor deze groep geldt dat de komst van een kind werk en hobby’s niet ineens minder belangrijk maakt. De gele consument richt zich vooral op de woonwijken en is gecharmeerd van traditioneel en knus wonen.” (The SmartAgent Company 2004: 12)

Verreweg de meeste geïnterviewden bleken tot deze wereld te behoren. Hoewel in de bovenstaande beschrijving van de gele wereld het kind centraal staat, kwam het hebben van kinderen in dit onderzoek bij deze wereld juist relatief weinig voor. Een verklaring hiervoor is niet te geven. De gele wereld lijkt in zijn netwerk sterk gericht op burens, buurtgenoten en familieleden. Deze familieleden wonen bovendien vaak in de buurt. Vrienden en kennissen buiten de wijk vormen over het algemeen maar een zeer bescheiden onderdeel van hun netwerk. De netwerken zijn vaak hecht en de contactfrequentie is hoog. De samenstelling van de netwerken is in veel gevallen echter betrekkelijk eenzijdig. Er is vaak sprake van een grote mate van inkapseling (zie Hanmerz 1980: 256). De netwerken van inkapseling die in dit onderzoek naar voren zijn gekomen, waren gebaseerd op familiebanden, etniciteit, geslacht, leeftijd en/of woonduur.

Het netwerk van meneer en mevrouw Rattoe (1935, 1938, geel) is een sterk voorbeeld van een ingekapseld netwerk dat gebaseerd is op familiebanden. Ze zijn dertig jaar geleden uit Suriname naar Nederland gekomen. Drieëntwintig jaar terug kwamen zij in Schiedam wonen, waarvan de laatste tien jaar in hun huidige benedenwoning. Hoewel meneer Rattoe in de buurt bekend is omdat hij Surinaams schaafschaars verkoopt, heeft hij er geen echte contacten. Des te meer contact hebben ze met hun zes kinderen die in Nederland wonen. Het contact tussen deze kinderen en hun ouders is zeer ‘heftig’, zo zegt hun zoon (1970?). Ze komen allemaal zeer regelmatig langs en eens in de veertien dagen komt iedereen tegelijk. Ook komen er dan veel kleinkinderen en achterkleinkinderen mee. Verder is er regelmatig aanloop van broers, zussen, schoonzussen en tantes. Met hun praat vooral mevrouw veel over Surinaamse en Indiase soaps en films. Behoeftte aan contact met andere mensen buiten de familie hebben ze niet. Dit blijkt onder andere uit het verhaal van mevrouw De Vries (1943, geel). Zij woont in hetzelfde portiek en was ooit gaan condoleren toen een zoon van meneer en mevrouw Rattoe was overleden. Mevrouw De Vries vindt ‘dat dat zo hoort’ en probeerde op deze manier waarschijnlijk bovendien door belangstelling te tonen een betere band met haar burens te krijgen. Ze hebben toen later nog wel eens een praatje gemaakt, maar dat was lastig omdat ze ‘niet zo goed Nederlands kunnen’, zo zegt mevrouw De Vries. Van verder contact is het nooit echt gekomen. Mevrouw De Vries zegt hierover:

“Zij hebben er ook helemaal geen belang bij. Zij hebben genoeg om hun heen. Hun leven hun eigen leven net als ik het mijne. Ik geloof dat heel die regering het verkeerd ziet. Ze willen helemaal niet integreren. Ze zijn met hun eigen dingen bezig en wij met de onze. En zolang dat gewoon lekker gaat zoals hier is dat toch goed. Ik hoef met hun ook niet van alles te doen.”

Er lijkt in dit voorbeeld vanuit meneer en mevrouw Rattoe weinig behoefte te zijn tot het aangaan van burenrelaties omdat de familie zowel in het houden van gezelschap als in het doen van klusjes volledig voorziet. Zowel een taalbarrière als een cultuur waarin de familie een dominante rol speelt, lijken hier in de houding ten opzichte van buren bepalend. Overeenkomstige leefstijlen²³ vormen hier dus geen aanleiding voor een sterke band tussen beide huishoudens. De oorzaak hiervan ligt in het feit dat meneer en mevrouw Rattoe weliswaar een ingekapseld netwerk hebben²⁴, maar dat deze inkapseling geen betrekking heeft op de woonomgeving. Hechte netwerken buiten de woonomgeving lijken er in dit geval zelfs voor te zorgen dat het vormen van netwerken binnen de woonomgeving nauwelijks kans krijgt.

Een ander sterk ingekapseld netwerk is dat van mevrouw Benmoussa (1951, geel). Vierendertig jaar geleden vertrok zij vanuit Marokko naar Nederland. De laatste zestien jaar woont ze in haar huidige woning in Schiedam. Zij heeft goed contact met haar zoon en dochter die beiden sinds enige tijd het huis uit zijn. Ze heeft geen man en haar netwerk wordt volledig gevormd door Marokkaanse vrouwen. De meesten zijn van haar leeftijd, maar er komen ook wel eens jongere vrouwen bij, zo zegt ze. Ze kent ook wel mannen, maar dat zijn dan altijd de mannen van vriendinnen van haar. De man van haar beste vriendin helpt haar wel eens met het ophangen van een schilderijtje of andere kleine klusjes in huis. Verder is ze bevriend geraakt met twee van haar buren. Ook zij zijn (via mevrouw Benmoussa) onderdeel gaan uitmaken van de hechte vriendinnengroep. Bij dit voorbeeld van inkapseling speelt etniciteit een zeer grote rol. Ook leeftijd, geslacht en locatie zijn bepalend voor de contacten. Deze sterke inkapseling in een betrekkelijk eenzijdige groep lijken zowel te maken te hebben met persoonlijke voorkeuren als met beperkingen die haar van buitenaf worden opgelegd. Omdat de vrouwen over het algemeen geen rijbewijs hebben, lijkt het beperkte geografische bereik van haar netwerk bijvoorbeeld vooral het gevolg te zijn van de betrekkelijk kleine afstanden die goed met het openbaar vervoer

²³ Zoals ze door The SmartAgent Company benoemd zijn.

²⁴ Dit is een kenmerk van hun leefstijl.

kunnen worden afgelegd. De eenzijdige etnische samenstelling van haar netwerk komt mede voort uit de wederzijdse hulp en gezelligheid die de Marokkaanse dames elkaar te bieden hebben. Relaties met Nederlanders zijn gewoon anders, zo zeggen verschillende geïnterviewde dames van Marokkaanse afkomst. Ook is het maar zeer de vraag in hoeverre Nederlanders (of andere mensen met een andere dan Marokkaanse afkomst) open zouden staan voor een eventuele relatie. Haar traditionele voorkomen (en al dan niet terechte oordelen van mensen hierover) zou toenadering kunnen beperken. Bovendien is de taalbarrière zowel oorzaak als gevolg van de sterke etnische inkapseling. Dit alles zorgt ervoor dat lokale inkapseling, ook van mensen met dezelfde leefstijl, weinig kans krijgt. Slechts wanneer het andere Marokkaanse vrouwen betreft (zoals haar twee burens), ligt het tot stand komen van een relatie voor de hand.

Sjaan (1930, geel) is een geboren en getogen Rotterdamse en woont vanaf de oplevering zeventien jaar geleden in haar huidige flat. Naast de zorg voor haar dertien dieren, loopt ze hier ‘alle zieken en bedroefden’ na. In de flat kent ze dan ook ‘bijna iedereen’. Ze doelt dan vooral op ‘de oudere mensen’, want met ‘de kopers’ heeft ze geen contact. De ouderen in de flat hebben onderling een sterke band en de positie van Sjaan hierin is zeker een bijzondere. Zij is er voor ‘het sociale gebeuren’ en is ‘overal van op de hoogte’. Binnen de flat staat zij daarom ook wel bekend als ‘het nieuwsblad’. De flat is haar wereld en haar netwerk is dan ook, hoewel omvangrijk, sterk ingekapseld. Het gaat hierbij dan vooral om geografische of lokale inkapseling, maar ook leeftijd en etniciteit spelen een grote rol. Deze inkapseling is deels het gevolg van haar beperkte mobiliteit. Maar ook het feit dat zij tegelijkertijd met vele van haar burens in de flat is komen wonen en dat zij er nog steeds wonen, is hierin van belang. Als iedereen op eenzelfde moment op zoek is naar burensrelaties kunnen zij namelijk gemakkelijker tot stand komen. Vanwege de sterke onderling banden tussen de ‘oude bewoners’ is het voor nieuwkomers moeilijk om tot deze groep door te dringen. Hierop zal uitgebreid worden ingegaan in paragraaf 3.4.4: Inkapseling en uitsluiting.

3.2.4 Netwerken in de groene wereld

“De groene wereld is groepsgericht, maar kent een veel minder open karakter. De wereld is voor deze consumenten niet zo groot; men beweegt zich in een kleine kring met familie en burens waarmee men intensieve contacten heeft. De groenen vinden het belangrijk om zich terug te trekken in de woning. De woonambities zijn bescheiden en bovenal eenvoudig: doe maar gewoon, dan doe je al gek genoeg.” (The SmartAgent Company 2004: 12)

De bovenstaande beschrijving van mensen uit de groene wereld komt overeen met wat tijdens het onderzoek naar voren is gekomen. Men is veel op zichzelf, maar de contacten die men heeft zijn vaak tamelijk intensief. Deze leefstijl is relatief vaak van toepassing op oudere autochtonen. Eén van hen is mevrouw Scholten (1926, groen). Sinds het overlijden van haar man woont ze alleen in haar flatwoning. Ze behoort tot de eerste bewoners en kent in de flat veel mensen van gezicht. Ze gaat er echter niet echt mee om: “Met mensen die hier wonen is het groeten en goed weer en slecht weer en wat een rotzooi ligt er weer.” Een praatje in de flat zou ze zo nu en dan wel gezellig vinden, maar verder hoeft het niet te gaan. “Ze moeten niet over de vloer komen hoor. Ik heb dan zo’n idee van ik krijg pottenkijkers. Het is eigenlijk wel goed zo.” Het sociale netwerk van mevrouw Scholten bestaat uit haar drie kinderen en twee vroegere buurtbewoners. Vooral haar zoon doet veel voor haar.

Mecoco (1981, groen) is erg blij dat hij sinds een jaar in Schiedam woont. Hij is geboren in een ‘familie militaire’ in Congo en vluchtte negen jaar geleden naar Nederland. Hoewel nu al een dik een jaar in zijn huidige woning zit, heeft hij er nog weinig aan gedaan. Geen behang, geen gordijnen en geen tapijt. Een bank, een matras en een televisie vormen zijn interieur. Hij heeft in Nederland geen familie en met zijn burens heeft hij geen contact, want hij wil iedereen zijn privacy geven, zo zegt hij. Ook de taal zou een goed contact waarschijnlijk in de weg staan. In het portiek wordt de aanwezigheid van Mecoco niet door iedereen gewaardeerd. Een bewoner uit zijn portiek omschrijft hem als ‘een beetje een junkfiguur’, een andere zegt bang voor hem te zijn. Deze reputatie lijkt vooral gebaseerd op het feit dat hij geen gordijnen heeft en dat hij (volgens hen) niet groet. Sinds in de fietsmontage zijn contract was afgelopen, werkt hij niet meer. De meeste tijd brengt hij door met zijn vijf vrienden, op één Nederlandse vriend na allemaal Afrikaanse jongens.

Net als in de gele wereld is er in de groene wereld relatief veel sprake van inkapseling. De omvang en de dichtheid van de netwerken is echter aanzienlijk kleiner dan in de gele wereld het geval is. Hierdoor lijken mensen in de groene wereld ook enigszins op geïsoleerden (zie Blokland-Potters 1998: 96). Groot verschil hiermee is echter dat er bij de geïnterviewde bewoners uit de groene wereld minder sprake leek te zijn van onvrijwillige isolatie²⁵. Een voorbeeld waarin dit wel het geval is wordt gegeven door mevrouw Aydum (1973, geel). Ze woont nu tien jaar in Nederland, waarvan de laatste drie in haar huidige woning. Haar twee jonge kinderen en haar vriend Hassan (1970?), die ‘bijna elke dag’ elke dag komt, zijn erg belangrijk voor haar. Via Hassan maakt ze duidelijk dat ze naast haar gezin en familie in Turkije eigenlijk met niemand echt contact heeft. Contact met haar burens heeft ze wel, maar dit blijft slechts oppervlakkig. Ze

²⁵ Alleen in de bovengenoemde situatie van Mecoco leek hier sprake van.

leent wel eens wat bij mevrouw Achoui (1972, blauw) of bij Bert (1957, groen), maar verder dan het lenen van spullen ontwikkelt de relatie zich niet. Hassan wijt dit aan haar taalproblemen. Haar netwerk blijft hierdoor beperkt, zo zegt hij. Veel mensen met kleine netwerken bevinden zich in de groene belevingswereld. Men zou in eerste instantie dan ook mogelijk verwachten dat ook mevrouw Aydum tot deze wereld zou behoren. Belevingswerelden zijn echter gevormd op basis van normen en waarden oriëntaties, dus op basis van wat iemand zou *willen*. En duidelijk is dat ze op dit moment niet het netwerk heeft waar ze naar streeft. Ze zou liever een groter netwerk willen. Het is op deze manier dus goed te verklaren dat zij niet tot de groene wereld behoort. Uit dit voorbeeld blijkt een belangrijk verschil tussen de leefstijlen van Blokland en de belevingswerelden van The SmartAgent Company. Blokland beschrijft hoe leefstijlen daadwerkelijk *zijn* en The SmartAgent Company beschrijft de oriëntatie van mensen en dus hoe zij *zouden willen zijn*. Dit ligt vaak in elkaars verlengde, maar uit het voorbeeld van mevrouw Aydum blijkt dat dit niet altijd zo hoeft te zijn.

Netwerken van bewoners uit de gele en de groene wereld vertonen opvallende overeenkomsten. Hun netwerken zijn kleiner en meer ingekapseld dan netwerken van mensen uit de rode en de blauwe wereld. De diversiteit van de netwerken is bovendien veel lager en relaties zijn (als gevolg hiervan) minder gespecialiseerd. Beide belevingswerelden bevinden zich aan de groepsgeoriënteerde kant van de sociologische dimensie en worden daarom ook wel samen 'groepsgeoriënteerden' genoemd. Verder is duidelijk geworden dat inkapseling betrekking kan hebben op verschillende groepen. Voor onderzoek naar burenelaties is het van belang een onderscheid te maken in lokaal ingekapselde groepsgeoriënteerden en groepsgeoriënteerden die zijn ingekapseld in andere groepen.

Na het schetsen van de totale netwerken van bewoners met verschillende leefstijlen worden in de nu volgende paragrafen de burenelaties meer specifiek in beschouwing genomen. Voordat specifieke burenelaties worden uitgelicht, wordt eerst bekeken in hoeverre burenelaties verschillen ten opzichte van andere sociale relaties.

3.3 Het bijzondere van burenelaties

Burenelaties kunnen worden gezien als sociale verbindingen tussen huishoudens gebonden aan, en betrekking hebbende op, het laagste schaalniveau. Völker (2000: 338) noemt vier aspecten die burenelaties uniek maken ten opzichte van andere sociale relaties. Zo heeft men, in tegenstelling

tot voor de meeste andere sociale relaties, vrijwel nooit voor zijn burens gekozen. Meestal kiest men wanneer men verhuist voor 'de woning' en vaak voor 'de wijk', maar zelden zijn het expliciet 'de burens' waarvoor men kiest. Het gevolg van het leven naast mensen waar men niet voor kiest en die men aanvankelijk niet kent, is dat de inhoud van de relaties geenszins van tevoren gedefinieerd is. De relatie is in grote mate afhankelijk van interesses, intenties en doelen van de interactiepartners. Een derde belangrijk kenmerk van burensrelaties dat Völker noemt, is dat burens macht over elkaar hebben. Men kan het elkaar door overlast behoorlijk lastig maken. Bovendien kunnen burens dingen over elkaar te weten komen die niet per se voor hen of een ander publiek bedoeld zijn. Burens weten deze dingen vaak van elkaar, niet omdat ze met elkaar praten, maar omdat ze zo dicht bij elkaar wonen. Een laatste aspect dat wordt gezien als kenmerkend voor relaties onder burens is dat er altijd een zekere 'pool' van burens is waaruit men interactiepartners kan kiezen. Iedereen heeft burens en als gevolg hiervan heeft ook iedereen potentiële interactiepartners.

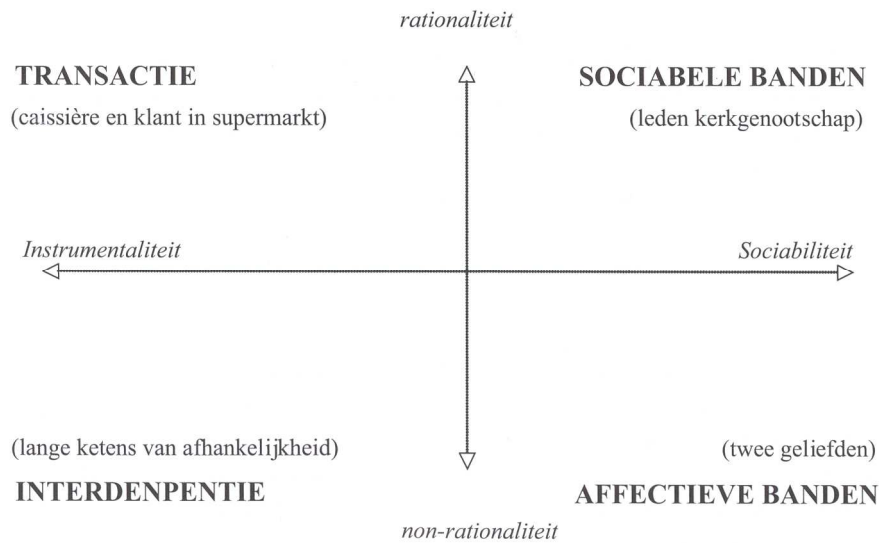
Als gevolg van matching op leefstijlen zouden deze kenmerken van burensrelaties kunnen veranderen. Wanneer in de woningkeuze naast de fysieke omgeving ook de sociale omgeving een rol van betekenis gaat spelen, kunnen mensen namelijk in een zekere mate wel degelijk kiezen wat voor (soort) burens ze willen hebben. Het eerste kenmerk van burensrelaties neemt daarmee in kracht af. Dit heeft gevolgen voor andere kenmerken. Zo zou men ook door een ander type burens (ofwel burens met een ander type leefstijl) de inhoud (of type) van de relaties en het aantal potentiële interactiepartners kunnen veranderen. In hoeverre het hebben van burens met een bepaalde leefstijl ook inderdaad tot een bepaald type relaties zou kunnen leiden, zal in de nu volgende paragraaf worden beschouwd.

3.4 Burensrelaties uitgelicht

Geïnspireerd op Webers typologie van handelingsoriëntaties onderscheidt Blokland vier typen sociale relaties, te weten: transacties, sociabele banden, affectieve banden en interdependenties²⁶ (Blokland-Potters 1998: 117 e.v.; RMO 2005: 17 e.v.). Deze indeling is het gevolg van het tegen elkaar afzetten van de dimensie van rationaliteit en de dimensie van sociabiliteit versus instrumentaliteit van de relatie. Dit is te zien in figuur 3.1.

²⁶ In Blokland-Potters (1998) wordt gesproken over 'verbindingen' in plaats van over 'sociabele banden' en over 'banden' in plaats van 'affectieve banden'. Deze verandering in naamgeving verandert echter niets aan de inhoud van deze typen.

Figuur 3.1: Typen sociale relaties aan de hand het tegen elkaar afzetten van rationaliteit en sociabiliteit versus instrumentaliteit

Bron: RMO (2005: 18)

Hieronder zullen alle vier de relatietypen kort worden besproken.

Transacties vloeien voort uit de instrumenteel-rationele handelingsoriëntatie en zijn niet aan personen, maar aan rollen verbonden. Beide partijen verwachten van elkaar dat zij een vrij vast omschreven rol volgens ‘de regels van het spel’ vervullen. Een rationele ruil is hierbij het hoofdmotief. Sociabele banden zijn gericht op anderen, maar niet vanuit emotionele betrokkenheid voor die ander als persoon zelf. Zij komen voort uit een principe of verwijst naar een gezamenlijk lidmaatschap van een vereniging of een genootschap. Het zijn bovendien ‘relaties waarin niet, zoals bij transacties, het doel van de handeling centraal staat, maar waarin het handelen op zichzelf als betekenisvol wordt ervaren’. Mensen gaan affectieve banden met elkaar aan als unieke personen die niet zonder meer inwisselbaar zijn. Het gaat hierbij tevens om een ‘emotionele betrokkenheid’ tussen twee personen. Interdependenties ‘verbinden op abstracte wijze mensen in afhankelijkheidsketels met elkaar’. Betrokkenen ontmoeten elkaar zelden direct, maar er bestaat wel een indirecte afhankelijkheid. (Blokland-Potters 1998: 117-138; RMO 2005: 17-18)

Benadrukt dient te worden dat het bij de typen sociale relaties gaat om ideaaltypen. “Nimmer wordt een sociale relatie volledig door het ene of het ander type handelingsoriëntatie gedomineerd.” (Blokland-Potters 1998: 119). Burenrelaties zitten bovendien vaak op het snijvlak tussen de verschillende typen sociale relaties. Een burenelatie die affectief genoemd kan worden,

zal bijvoorbeeld niet snel zo affectief zijn als een relatie tussen twee geliefden. En een transactie tussen burens zal waarschijnlijk een minder instrumentele en rationele transactie zijn dan een transactie tussen een winkelier en een klant. Het ligt namelijk voor de hand dat enige sociabiliteit of zelfs affectiviteit hier ook een rol in speelt.

3.4.1 Interdependenties en conflict

Vanwege de hoge bebouwingsdichtheid zijn bewoners in Schiemond afhankelijk van elkaar zonder dat ze elkaar direct hoeven te ontmoeten. Er is dan geen sprake van een sociale relatie, maar wel van een interdependentie. Als gevolg hiervan zal men rekening met elkaar moeten houden. Wanneer dat niet gebeurt, kan dit leiden tot overlast en uiteindelijk tot burenruzie. Vaak wordt ook pas op zo'n moment duidelijk hoe zeer men van elkaar afhankelijk is. Voorbeelden van interdependenties die men positief waardeert worden dan ook zelden gegeven, voorbeelden van interdependenties die leiden tot overlast en conflict zijn er te over. Zo heeft mevrouw Scholten (1926, groen) last van haar bovenbuurvrouw mevrouw Jacobse (1941, geel) omdat zij haar ramen niet door de glazenwasser laat zemen, maar dit zelf doet. Als mevrouw Jacobse zelf haar ramen wast, zien de ramen van mevrouw Scholten er niet meer uit, zo zegt ze. Mevrouw Jacobse is echter van mening dat zij zelf wel mag bepalen wanneer zij haar ramen wast en dat ze geen zin heeft om €2,60 extra huur te betalen voor de glazenwasser. Dit conflict heeft geleid tot de nodige woordenwisselingen tussen beide dames. Het omgaan met deze interdependentie heeft zo geleid tot een sociale relatie die kan worden aangemerkt als negatief-affectief. (zie Blokland-Potters 1998: 141). In dit geval lijkt het verschil in leefstijl geen (grote) rol te spelen. Ook bij andere burenc conflicten die in dit onderzoek naar voren kwamen, bleek dit niet het geval. In hoofdstuk 4 over leefbaarheid zal hier verder op worden ingegaan.

3.4.2 Intenties en verwachtingen

De meeste burenrelaties in Schiemond worden gekenmerkt door een relatieve teruggetrokkenheid. Als men elkaar ziet, groet men elkaar en in sommige gevallen maakt men een kort praatje. Vaak gaat dit over het weer of over de rommel in het portiek of op straat. De flatbewoners doen dit meestal in de lift, 'anders is het zo stil'. Dit is dan meestal 'puur uit beleefdheid'. Veelal kent men elkaar van gezicht, maar de behoefte om elkaar beter te leren kennen is zelden aanwezig. Men vindt het wel goed zo. Er is sprake van publieke familiariteit (zie paragraaf 3.4.5). Toch vormen juist dit soort toevallige ontmoetingen in sommige gevallen de

basis voor het aangaan van ‘echte relaties’. Zo sprak Sjaan (1930, geel) kort geleden in de lift met mevrouw Ramayan (1975, blauw), een nieuwe bewoonster. Ze hadden het kort gehad over een cruiseschip dat ze net langs hadden zien varen. Sjaan is toen later een lijstje met aankomst- en vertrektijden bij de familie Ramayan gaan brengen. De moeder mevrouw Ramayan deed open en haar reactie verbaasde Sjaan zeer:

“Nou, dat mens (de moeder van mevrouw Ramayan red.) vloog mij om me nek. Ze vroeg: “Lust jij rijst met paprika, dan kom ik dat bij jou boven brengen.” Dat vind ik geweldig, maar ik ken verder heel die mensen niet.”

Om te kunnen zeggen hoe we het burenccontact tussen Sjaan en (de moeder van) mevrouw Ramayan kunnen typeren, moeten we eerst de intenties van de betrokkenen leren begrijpen. Waarom is Sjaan in eerste instantie het lijstje met aankomst- en vertrektijden gaan brengen? Waarschijnlijk niet vanwege de affectieve band die zij in korte tijd in de lift met mevrouw Ramayan heeft opgebouwd. En ook niet om er een pan rijst met paprika voor terug te krijgen. In eerste instantie is er dus ook geen sprake van een transactie. Sjaan is het lijstje waarschijnlijk gaan brengen vanuit het idee graag ‘een goede buur’ te willen zijn. Haar doen en laten in de flat wordt in sterke mate door dit principe bepaald en haar waarden en normen liggen hieraan ten grondslag. We spreken hier dan van een sociabele band. Ook in de reactie van de moeder van mevrouw Ramayan zouden sociabele overwegingen een rol kunnen spelen. Ze zou het idee kunnen hebben dat een dienst tussen burens beantwoord dient te worden met een wederdienst. Ook kan zij gedacht hebben dat Sjaan iets terugverwachtte of kan de reden voor het aanbieden van de rijst met paprika geweest zijn om het contact tussen haar & haar dochter en Sjaan uit te bouwen tot een sterkere (mogelijke affectieve) band. Het is duidelijk dat het in dit geval niet mogelijk is om deze sociale relatie een bepaald stempel op te drukken. Waarschijnlijk hebben verschillende motieven door elkaar heen een rol gespeeld. Kenmerken van zowel een sociabele band, een (wens tot) affectieve band als een transactie lijken mee te spelen. Bovendien is het maar zeer de vraag of ze beiden op dezelfde manier tegen de relatie aankijken. Dit benadrukt nog maar eens de complexe aard van burensrelaties.

Zouden verschil in leefstijl en/of netwerkcompositie bij de relatie tussen Sjaan en mevrouw Ramayan zou kunnen spelen? Sjaan heeft een tamelijk ingekapseld netwerk dat erg gericht is op de buurt. De buurt is haar domein en zij hecht hier dan ook heel veel waarde aan. Zij kent ‘iedereen’ en ze had dus gelijk door dat mevrouw Ramayan een nieuwe bewoonster was. Dit in

combinatie met haar visie op wat goede burens voor elkaar behoren te doen, heeft ertoe geleid dat zij het lijstje bij mevrouw Ramayan is gaan brengen. Mevrouw Ramayan heeft echter, als ego-georiënteerde, een tamelijk gesegregeerd netwerk met veel familie, vrienden en kennissen. Contacten met de burens zijn bij haar in eerste instantie functioneel van aard. Het is daarom onwaarschijnlijk dat mevrouw Ramayan tot het ingekapselde netwerk van Sjaan toe zal (kunnen/willen) treden. Sjaan zal het op haar beurt waarschijnlijk moeilijk vinden om mevrouw Ramayan beter te leren kennen zonder haar onderdeel te laten uitmaken van haar ingekapselde netwerk. Er zouden hier dus grote verschillen kunnen ontstaan in de wederzijdse verwachtingen van de relatie. In het geval van deze relatie blijft dit echter een speculatie.

Een voorbeeld uit de praktijk waarin de wederzijdse verwachtingen van de relatie niet overeenkwamen, wordt gegeven door mevrouw Kapoor (1966, rood). Sinds een jaar woont ze met haar twee kinderen in Schiedam. Ze heeft het erg druk met haar eigen autorisatieschool. Toen ze hier kwam wonen heeft ze er bewust voor gekozen om niet te veel contact te hebben met haar burens. Groeten vindt ze prettig en af en toe wil ze best een praatje maken, maar verder wil ze het niet laten komen omdat ze niet 'te kort' wil worden met haar burens. Dit heeft te maken met een ervaring met haar vroegere Hindoestaanse burens. Ze zegt hierover:

“Hindoestaanse mensen zijn heel gastvrij. Op het moment dat er gegeten wordt, kunnen de burens lekker mee-eten enzo. Dus het werd een beetje een familieband. Maar dan op den duur wordt de familieband zo erg, zo hecht, dat ze je niet meer willen missen en dan komen ze elke dag over de vloer. Maar soms heb je tijd voor jezelf nodig. En als je er niet bent dan gaan ze vragen waar je was. Dan denk je bij jezelf, hé ik heb ook mijn eigen leven. Dus dat heb ik liever niet.”

De verwachtingen van de burensrelatie tussen haar en haar vroegere burens kwamen dus duidelijk niet overeen. Een intensieve relatie met haar burens past niet in haar leefstijl en levensritme. Haar voorkeur zou waarschijnlijk uitgaan naar een meer praktische invulling van haar burensrelaties (hierover meer in paragraaf 3.4.3). Blijkbaar vond zij het echter moeilijk om dit aan haar burens duidelijk te maken. Dat mevrouw Kapoor zelf ook van Hindoestaanse afkomst is, zou hier een rol in kunnen spelen. Verwachtingen van haar vroegere burens als gevolg van haar afkomst en respect van mevrouw Kapoor voor mede-Hindoestanen zouden deze onwenselijke relatie lange tijd in stand hebben kunnen houden. Bij dergelijke speculaties moet men echter uitkijken dat we het gedrag van mensen niet al te zeer verklaren aan de hand van cultuur. “Cultuur is niet meer dan al

hetgeen wat mensen doen op basis van hun gedeelde ideeën en percepties van de werkelijkheid. Cultuur bestaat slechts voor zover het door menselijk gedrag wordt gevormd, het is een product” (Snel 2003: 19). Volgens Baumann (1996: 6) begaan we een fout als we gemeenschap, cultuur en identiteit aan elkaar gelijk stellen en als we gedrag aan de hand hiervan verklaren. Het voorbeeld van mevrouw Kapoor bewijst nog maar eens dat mensen (in dit geval haar vroegere burens) er vaak al te gemakkelijk van uitgaan dat mensen met een bepaalde afkomst ook een bepaalde cultuur delen. Het verbonden voelen met de Hindoestaanse cultuur en/of gemeenschap is echter slechts één van de aspecten die tot uitdrukking zou kunnen komen in haar gedrag. Haar leefstijl kan gezien worden als een ander aspect en lijkt in dit geval een grotere rol te spelen. Ook leefstijl is echter slechts één van de aspecten dat in gedrag tot uitdrukking kan komen. Dat het afstemmen van leefstijlen geen garantie vormt voor goed afgestemde burensrelaties blijkt uit het volgende voorbeeld.

Het portiek waar tijdens het onderzoek de meeste problemen tussen burens zijn waargenomen, bestaat voor de helft uit groeps-georiënteerden uit de gele wereld en voor de andere helft ego-georiënteerden uit de rode wereld. De problemen manifesteerden zich echter niet tussen verschillende leefstijlen, maar binnen één leefstijl. Mevrouw Pinah (1956, geel) is een Surinaamse en klaagt over haar bovenburens:

“Als Marokkanen feest geven dan dansen ze ook met de voeten. Dan het geluid dat ze maken, dat is echt zo’n stampgedoe. Eén keer heb ik ook de politie gebeld. Toen was het drie nachten achter elkaar. En die zaterdag was ik zo boos... Ik ben het zat eigenlijk om te zeggen dat ze niet zo mogen stampen.”

Ook een andere bewoner van dit portiek uit de gele wereld zegt veel last te hebben van feestjes van haar buurvrouw Benmoussa (1951). Beiden zien zij de culturele achtergrond van deze Marokkaanse als oorzaak van het hieruit ontstane conflict. Dat hun leefstijlen overeenkomen lijkt van weinig invloed op relatie tussen de dames. In tegenstelling tot met haar leefstijlgenoten heeft Mevrouw Benmoussa wel een zeer goed en intensief contact met twee van haar Marokkaanse burens die tot de rode wereld behoren. Een gevoel van verbondenheid als gevolg van een gemeenschappelijke culturele achtergrond en het spreken van dezelfde taal spelen hier naar alle waarschijnlijkheid een grote rol in. Dit lijkt dominant te zijn ten opzichte van de rol die leefstijlen hier spelen. Overeenkomstige leefstijlen zijn dus zeker geen garantie dat burensrelaties op elkaar zijn afgestemd. Vooral niet als het, zoals hier, gaat om groeps-georiënteerden die niet lokaal zijn

ingekapseld. De kans op een betere afstemming lijkt echter wel enigszins te worden vergroot omdat zich onder groeps-georiënteerden in ieder geval meer lokaal ingekapselden bevinden dan onder ego-georiënteerden.

3.4.3 Functionele segregatie

Mevrouw Achoui (1972, blauw) woont sinds vijf jaar met haar man en drie kinderen in haar huidige woning in Schiedam. Voordat zij tien jaar geleden naar Rotterdam kwam, woonde ze bij haar ouders in Apeldoorn. Hier heeft zij haar MEAO diploma gehaald, maar ze is op dit moment nog te druk met de kinderen om te kunnen werken. Wel loopt ze stage bij de cursus Nederlandse les voor allochtone vrouwen. Dit vindt ze leuk en ze kan het bovendien erg goed met de leraressen vinden. Haar familie en gezin zijn erg belangrijk voor haar. Bij problemen of belangrijke beslissingen zal ze altijd één van haar familieleden om raad vragen. Vooral met haar schoonzussen die ook in Rotterdam wonen, heeft zij erg goed contact; en met haar vriendin Rachida, die is 'net als een zus' voor haar. Ze hebben kinderen in dezelfde leeftijd en die brengen ze meestal samen naar school. Rachida maakt ook onderdeel uit van een groep met Marokkaanse vrouwen waar ze veel mee omgaat. Als ze de kinderen heeft weggebracht blijft ze met hen vaak bij het buurthuis even koffie drinken. Met Marokkaanse vrouwen heeft ze toch een andere relatie dan met Nederlanders, ze zijn meer open onder elkaar. Maar met haar burens heeft ze ook heel goed contact hoor, zo zegt ze. Als ze gereedschap wil lenen of als er een klusje gedaan moet worden, gaat ze meestal naar Bert (1957, groen). Hij is vaak thuis en heeft heel veel gereedschap. Als zij een boodschap vergeten is, gaat ze meestal naar één van haar twee Turkse bovenbuurvrouwen, mevrouw Kiraç (1966, groen) of mevrouw Aydum (1973, geel), of ze gaat dan wel eens naar Corrie (1925), de moeder van Bert. Maar zo benadrukt ze:

“Het is ook andersom hoor. We zijn gewoon heel sociaal met elkaar. Als ik iets maak ofzo, Marokkaans brood of iets dergelijks, dan ga ik dat altijd langsbrengen bij de burens, de ene keer bij die, de andere keer bij die.”

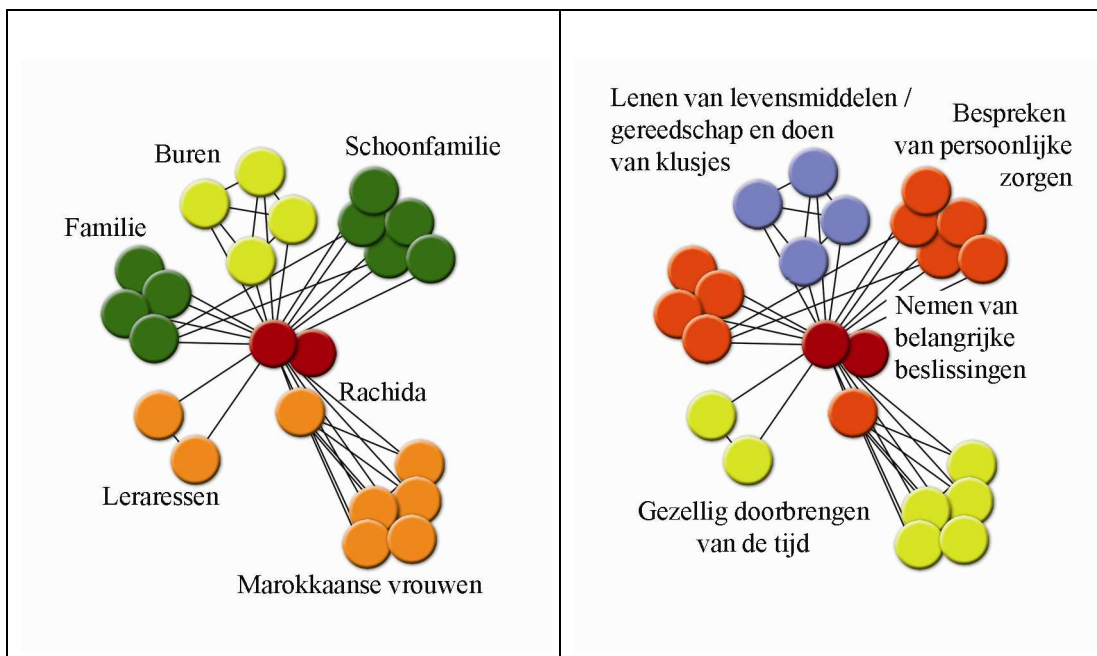
Hoewel er bij de relatie met haar burens geen directe transactie plaatsvindt, lijkt mevrouw Achoui er toch grote waarde aan te hechten dat er sprake is van wederkerigheid. De burens lijken elkaar te ondersteunen in de wetenschap dat zij in de toekomst een wederdienst kunnen verwachten. Rationeel-instrumentele motieven voeren de boventoon in dergelijke uitwisselingen van goederen en diensten. Een relatie van wederkerigheid verschilt echter in twee opzichten van een

marktrelatie. Ten eerste kan de pasmunt anders zijn dan eerder het geval was. Het lenen van gereedschappen en het laten doen van klusjes wordt hier beantwoord met het aanbieden van Marokkaans brood. Ten tweede is er geen gespecificeerd tijdstip van terugbetalen. Men biedt een wederdienst wanneer het hem of haar uitkomt. (Kleinhans 2005: 56, zie ook Portes 1998: 7; Komter et al. 2000: 53). In het geval van deze relatie is er nog een derde opzicht waarin de relatie verschilt van een marktrelatie. De relatie tussen mevrouw Achoui en haar burens is namelijk niet louter rationeel-instrumenteel. Met de transacties wordt ook benadrukt dat men 'sociaal met elkaar is', dat men goede burens aan elkaar heeft. Het gaat hierbij dan om een groepsgebonden vorm van solidariteit van burens onder elkaar, ofwel begrensde solidariteit (Komter et al. 2000: 53). In de relatie van mevrouw Achoui en haar burens lopen instrumentaliteit en sociabiliteit dus in elkaar over.

Met haar familie (en met Rachida, maarja dat voelt dan ook 'als een zus') heeft ze een sterke vertrouwensband. Ze staan altijd voor haar klaar wanneer er problemen zijn en zullen haar helpen met belangrijke beslissingen in haar leven. Deze band zouden we instrumenteel-affectief kunnen noemen. Met de Marokkaanse groep brengt zij graag haar tijd door. Het elkaar gezelschap houden lijkt hoofddoel te zijn van het samenkomen van de vrouwen. Deze band bevindt zich op het grensvlak tussen een sociabele en een affectieve band. Bij de band met haar burens ligt de nadruk weer meer op transacties van veelal praktische zaken. Omdat alle groepen in haar netwerk een ander doel dienen, komen zij zelden met elkaar in contact. De geografische spreiding van de onderdelen van haar netwerk versterkt dit. De functionele segregatie van het netwerk van mevrouw Achoui is weergegeven in figuur 3.1.

Een dergelijk gesegregeerd netwerk zagen we eerder bij Maarten (1966, rood) in paragraaf 3.2.1. Anders aan het netwerk van mevrouw Achoui is echter de plek die de burens in het netwerk innemen. Verder is dit netwerk veel meer dan het netwerk van Maarten gesegregeerd per groep en niet per persoon. Hierdoor kunnen ook delen van betrekkelijk ingekapselde netwerken (zoals de groep Marokkaanse vrouwen) een plek in het netwerk krijgen.

Figuur 3.1: Functionele segregatie in het netwerk van mevrouw Achoui

3.4.4 Inkapseling en uitsluiting

Eerder in dit hoofdstuk is Sjaan (1930, geel) ter sprake gekomen als een voorbeeld van iemand met een sterk geografisch ingekapseld netwerk. Haar netwerk bestaat voor het grootste deel uit oudere bewoners die ‘vanaf het begin’ in de flat wonen. Deze groep bewoners heeft in de loop van de tijd een hechte band opgebouwd. Ze voelen zich zeer verantwoordelijk voor de flat en zorgen dat alles er netjes uitziet; ze hangen schilderijtjes op, zetten planten neer etcetera. Vroeger hadden ze ook erg goed contact met de huisbaas en kwamen een hoop mensen uit de flat naar vergaderingen die werden georganiseerd. Daar konden ze zeggen wat ze dwars zat. Nu bestaat dat niet meer. Maar er is nog genoeg wat de oudere bewoners in de flat dwars zit. Onderling wordt hier veel over gepraat. Van het nieuw in aanbouw zijnde ‘culinaire paviljoen’²⁷ moeten ze bijvoorbeeld niets hebben, het nieuwe voetbalveld deugt niet en Schiemond noemt men ‘een asociaal zootje’. Het onderwerp van gesprek de laatste tijd is echter vooral de komst van ‘de nieuwe bewoners’. Ook zij komen er in de verhalen van ‘de oude bewoners’ niet goed af. Zeker

²⁷ De officiële naam hiervan is ‘Le Bazaar Toko Culinaire’. De ideeën voor de oprichting hiervan zijn afkomstig van vrouwen uit de wijk die dromen van een eigen eetgelegenheid waarbij ieder met hun eigen keuken tezamen één restaurant vormen. Het idee wordt gesteund door woningcorporatie Woonbron en is genomineerd voor de titel van Groeibriljant.

sinds Woonbron enige tijd geleden is begonnen met de verkoop van huurwoningen is men niet blij met hun komst. En dit is niet alleen vanwege de geluidsoverlast dat de verbouwingen met zich meebrengt. Ook voor de mensen zelf is weinig waardering. Mevrouw Scholten (1926, groen) woont al vanaf het begin in haar huidige woning in de flat. Ze maakt zich zorgen over de komst van ‘de kopers’. Zo zegt ze:

“Nou is er een huis leeg en dat wordt weer verkocht. En dan is het maar weer de vraag wat erin komt, want daar komen niet zo’n beauty mensen in hoor. (...) Het is niet dat ik kan zeggen, gut gut, dat is eerste klas, die hebben penny zestien.”

De klachten over ‘de kopers’ variëren van etensluchtjes en geluidsoverlast tot barbecueën in huis en verdenkingen van drugshandel. Opvallend is dat vooral de diverse afkomst van de nieuwelingen door de oude bewoners als probleem wordt ervaren. Andere gewoonten, maar ook ‘asociaal gedrag’ wordt hieraan toegeschreven. Toch worden ‘de buitenlanders’ niet allemaal op één hoop gegooid en kan de wrijving tussen de groepen niet alleen als een probleem als gevolg van verschil in afkomst worden afgedaan. Ook een verschil in leefstijl, levensritme en buurtgebruik lijken aan het negatieve oordeel over de kopers bij te dragen. Mevrouw Ramayan (1972, blauw) is zelf koper en geeft aan waarom kopers naar haar idee verschillen van huurders:

“Mensen die kopen zijn natuurlijk ook vaak mensen die werken. En bij die mensen merk je dat ze minder buiten zijn. En als je met ze een praatje wil maken, hebben ze haast om ook weer weg te gaan. En huurders hebben ze gewoon meer tijd om te praten en te doen.”

De oudere bewoners zijn in veel gevallen gepensioneerd en hebben zodoende genoeg tijd voor een praatje. Ook zijn zij, veel meer dan de kopers, door hun vaak hoge leeftijd gebonden aan de flat waardoor hun buurtgebruik verder toeneemt (zie Blokland-Potters, 1998: 58 e.v.). Minder beschikbare tijd en meer mogelijkheden om dingen buiten de buurt te ondernemen, beperken het buurtgebruik van de kopers. Hierdoor zijn hun burenerelaties minder hecht dan die van oudere bewoners. De onbekendheid van de nieuwelingen als gevolg hiervan versterkt het negatieve beeld dat men over hen heeft. Door roddel als gevolg van de sterke inkapseling in de eigen groep wordt het beeld dat zij van de kopers hebben verder versterkt. Dit leidt uiteindelijk tot een vijandigheid tegenover nieuwkomers die reeds voordat zij iets misdaan hebben met argusogen worden bekeken. Dit blijkt onder andere uit het volgende citaat van Sjaan:

“Wij houden ons hart vast, want hier komt nou een woning leeg [op deze verdieping], een vierkamerwoning. Nou het ziet er hier keurig uit op de hal. En wij hebben afgesproken met zijn drieën (allemaal oudere bewoners red.), we tolereren niks. Een streepje op de muur, en ik hang echt in de gordijnen. Want er komt waarschijnlijk een gezin met kinderen in. Nee, dat pikken we niet, dan krijg je echt oorlog.”

Het nieuwe gezin moet dus wel van erg goed huize komen om op de verdieping geaccepteerd te worden. Sjaan kent mensen die aan haar eisen voldoen:

“En nou, heel toevallig [hier beneden], op de driekamerwoning, wonen er mensen en die wonen hier vanaf het begin. Die hebben twee dochters, die zijn hier geboren. Pa en moe slapen in het kleine kamertje, die meiden slapen in de grote kamer. Stapelbed, twee kleerkasten, bureautje. Die zijn eruit gegroeid. Nou komt er hier (...) een woning leeg. Toevallig belde die vrouw me en ze zegt: “Zou dat mogelijk zijn dat je inpandig verhuist.” Ik zeg: “Ik geef je zo weinig kans, maar ik ga me best voor je doen.” Ik ken natuurlijk Jan Rap met z’n maat. Ik zou daar blij mee zijn, ook voor hun. Het zijn hele nette mensen. En bij de Woonbron zeggen ze inderdaad dat het niet kan. Ik zeg: “Wat is dat nou voor gelul. Als jij in het ziekenhuis bij de deur ligt en er gaat er een bij het raam weg, dan mag jij bij het raam liggen. Omdat jij de oudste rechten hebt. Die mensen wonen hier vanaf het begin. Eigenlijk zeg je, dan moeten ze maar weg. Die mensen willen niet weg, die kinderen zijn hier geboren en wij zouden er ook heel blij mee zijn.”

De vijandigheid naar nieuwe bewoners doet sterk denken aan de beschrijving van Elias en Scotson van de Engelse arbeiderswijk Winston Parva in hun boek ‘The established and the outsiders’. Een groep oude bewoners die elkaar al meer dan een generatie kenden, hadden onderling een gemeenschappelijke levensstijl. De toevloed van nieuwelingen naar hun buurt werd echter ervaren als een bedreiging van hun gevestigde levensstijl. Voor de ‘gevestigden’ in Winston Parva was het gevoel van sociale waarde, aanzien en geborgenheid verbonden met hun gemeenschapsleven en tradities. Om dit te behouden, sloten ze de gelederen voor nieuwelingen, waarmee ze hun identiteit als groep beschermden en de superioriteit ervan tot uitdrukking brachten. (Elias en Scotson, 1965)

Hoewel de ‘gevestigden’ in de flat elkaar pas maximaal 17 jaar²⁸ kennen, deelt men over het algemeen toch voor een groot deel dezelfde normen en waarden. Het feit dat de kopers een zeer uiteenlopende afkomst hebben, lijkt het idee van ‘gevestigden’ en ‘buitenstaanders’ te vergroten. Ook is er een sterk verschil waar te nemen tussen de leefstijlen van de oude garde en de nieuwkomers. Alle geïnterviewde oude bewoners hebben een groeps-georiënteerde leefstijl, terwijl de jongere bewoners van de flat allen ego-georiënteerd bleken te zijn. Dit versterkt het verhaal van Mevrouw Ramayan over het verschil in levensritme. Hoewel zij dit toeschreef aan het verschil tussen werkende kopers en niet werkende (veelal gepensioneerde) huurders, zou een algemener verschil in leefstijlen hier mede de oorzaak van kunnen zijn.

Uit het bovenstaande verhaal over de houding van de oude bewoners tegenover de nieuwe kopers blijkt dat een homogene groep met een sterke interne binding anderen kan buitensluiten (zie ook Portes 1998: 15-18). Dit komt bij groeps-georiënteerden aanzienlijk vaker voor dan bij ego-georiënteerden door hun sterke onderlinge banden. Hierover meer in de volgende paragraaf.

3.4.5 Sterke en zwakke banden

Hoewel ook bij ego-georiënteerden burens zeer regelmatig in persoonlijke netwerken worden genoemd, wordt er over het algemeen minder belang aan gehecht. Bovendien maken burens zelden een echt geïntegreerd onderdeel van hun netwerk uit. Dit ligt vaak mede aan het verschil in functie die burens in een netwerk hebben, zoals we eerder zagen bij mevrouw Achoui. Bovendien ziet men elkaar vaak slechts in het voorbijgaan. Soms maakt men dan een praatje, maar het komt zelden tot een sociale relatie waarbij andere mensen aanwezig zijn. Relaties met burens blijven daarom vaak ‘typische burensrelaties’. Ook gebruikt men elkaars aanwezigheid voor het uitwisselen van goederen en diensten. Het gaat dan meestal om goederen en diensten waarbij optimaal gebruik kan worden gemaakt van het voordeel dat burens hebben ten opzichte van anderen, hun nabijheid. Hannerz zegt hierover:

“The principle is clearly that what is a relatively modest prestation from a neighbor would entail considerable greater inconvenience if the same assistance had to be sought from another source, perhaps socially closer but physically more distant.” (Hannerz 1980: 265)

²⁸ 17 jaar geleden werd de flat opgeleverd. Gevestigden behoren over het algemeen tot de eerste bewoners.

De burenrelaties van ego-georiënteerden zijn dus vooral op instrumentele voordelen van het buurschap gebaseerd. Bij groeps-georiënteerden is dit minder het geval omdat zij over het algemeen sterker zijn ingekapseld en als gevolg hiervan minder sterk gespecialiseerde relaties hebben.

Volgens Granovetter (1973) duiden hechte netwerken op de aanwezigheid van veel *strong ties*, ofwel sterke banden. *Weak ties*, ofwel zwakke banden, zijn een kenmerk van minder hechte netwerken. Bij de meeste relaties van ego-georiënteerden zal het dan ook om relatief zwakke banden gaan. Dergelijke banden hebben volgens Granovetter de potentie om bruggen te vormen tussen verschillende groepen. Hoe minder zwakke banden iemand heeft, hoe meer iemand zal zijn ingekapseld in termen van kennis van de wereld buiten zijn eigen vriendenkring. Zwakke banden zijn dus, volgens Granovetter, niet de veroorzakers van vervreemding, maar zijn als onmisbaar voor iemands mogelijkheden en voor de integratie in gemeenschappen. Sterke banden zorgen voor lokale cohesie, maar leiden tot fragmentatie van het geheel (ibid.: 1378). De burenrelaties van ego-georiënteerden lijken zich dus over het algemeen beter te lenen voor integratie in de gehele maatschappij.

Hechte netwerken, die beperkingen met zich meebrengen voor maatschappelijke integratie, maken het daarentegen gemakkelijker om door een combinatie van actoren een norm of sanctie op te leggen aan anderen in het netwerk. Dit heeft een positief effect op de betrouwbaarheid van het netwerk (Coleman 1988: 105-108). Er zouden namelijk sancties kunnen volgen wanneer één van de partijen zijn verplichtingen niet nakomt. De instrumentaliteit van burenrelaties van ego-georiënteerden zou hieruit deels verklaard kunnen worden. Relatief tot hun andere relaties vormen buren namelijk een betrekkelijk hecht onderdeel van hun netwerk. Een onderdeel dus waarop volgens Coleman voor de uitwisseling van goederen en diensten betrekkelijk goed op vertrouwd kan worden. Dit speelt een rol naast de zojuist genoemde voordelen van nabijheid van buren.

In dit onderzoek is naar voren gekomen dat burenrelaties lang niet altijd gemakkelijker tot stand komen tussen bewoners met eenzelfde leefstijl. Intenties van verwachtingen van mensen binnen eenzelfde leefstijl kunnen sterk uiteenlopen. Groeps-georiënteerden hebben bijvoorbeeld vaak, mede als gevolg van hun waarden en normen, een sterk ingekapseld netwerk. Dit zegt echter niets over op welke groep deze inkapseling betrekking heeft. Zoals we zagen in het geval van meneer en mevrouw Rattoe kan inkapseling, wanneer deze betrekking heeft op de familie, ervoor zorgen dat burenrelaties juist relatief onbelangrijk zijn. In de houding naar hun buren verschillen zij dan

ook veel van groeps-georiënteerden die sterk op de directe woonomgeving gericht zijn, zoals bijvoorbeeld Sjaan. De leefstijlen, zoals die door The SmartAgent Company zijn bedacht, hoeven dus niet altijd wat te zeggen over hoe mensen met hun burens om willen gaan en wat zij van hun burens verwachten.

Ondanks het feit dat Woonbron op leefstijlen²⁹ zegt te matchen is het echter maar zeer de vraag in hoeverre ze dit echt doen. Eerder is namelijk ter sprake gekomen dat zij ‘klanten verleiden tot bewuste keuzes’ aan de hand van omschrijving van buurt en portiek³⁰. Het ligt voor de hand dat mensen niet alleen op basis van hun leefstijl, maar ook op basis van meer concrete intenties en verwachtingen van burens voor een bepaald woonmilieu kiezen. Meneer en mevrouw Rattoe zouden zich bijvoorbeeld niet snel ‘laten verleiden’ door een aanbod van ‘een gezellig portiek met intensieve burensrelaties’, terwijl Sjaan zich hier waarschijnlijk wel tot aangetrokken zou voelen. Toch delen zij volgens The SmartAgent Company dezelfde leefstijl. Vooral bij groeps-georiënteerden zijn uiteenlopende intenties en verwachtingen binnen dezelfde leefstijl waargenomen. Burensrelaties van ego-georiënteerden laten zich, zoals eerder gezegd, over het algemeen typeren als relaties die gebaseerd zijn op instrumentele voordelen van buurschap.

Groeps-georiënteerden zijn lang niet altijd ingekapseld in lokale netwerken. Toch komt lokale inkapseling bij hun wel veel vaker voor dan bij ego-georiënteerden. Het ligt voor de hand dat matching van mensen die zijn ingekapseld in lokale netwerken deze inkapseling verder zal versterken³¹. Men zal in contact komen met meer burens en de contacten tussen hen zullen intensiever zijn dan wanneer zij zouden leven in buurten en portieken met mensen met minder sterk lokaal ingekapselde netwerken³². Als we Granovetter volgen zou deze ‘lokale cohesie’ echter ten koste kunnen gaan van ‘de samenhang van het geheel’.

Matchen van mensen zonder of met een zeer beperkte lokale inkapseling lijkt minder gevolgen te hebben. Deze groep bestaat uit zowel ego-georiënteerden als uit groeps-georiënteerden die zijn ingekapseld in andere dan lokale netwerken. De ego-georiënteerden zullen over het algemeen met burens, gezien de sterke specialisatie en segregatie van hun netwerken, niet

²⁹ Hier worden de leefstijlen van The SmartAgent Company bedoeld.

³⁰ Woonbron wijst dus geen woningen toe aan de hand van de indeling van The SmartAgent Company.

³¹ Wanneer wordt gematched op leefstijl is dit dus in minder mate ook het geval. Mensen met een groeps-georiënteerde leefstijl hebben namelijk vaker lokaal ingekapselde netwerken dan ego-georiënteerden.

³² Dit zagen wij bijvoorbeeld bij ‘de gevestigden’ (oudere autochtonen) in de flat.

snel een ingekapseld netwerk vormen. Verder is het ook maar de vraag of ego-georiënteerden wel op meer contacten in de buurt zitten te wachten. In hun omvangrijke netwerken vervullen burens vaak een duidelijke en gespecialiseerde rol en het is onzeker of door intensiever contact met burens deze rol beter kan worden vervuld. Ook groeps-georiënteerden zonder sterke lokale netwerken zullen relatief weinig gevolgen van matching ondervinden omdat hun netwerk al in vele behoeften voorziet.

Naast *strong ties* en *weak ties* onderscheid Granovetter *absent ties*. Hieronder verstaat hij banden die niet of nauwelijks aanwezig of onbelangrijk (lijken te) zijn. Relaties tussen mensen die in dezelfde straat wonen en elkaar vluchtig groeten en de relatie tussen een krantenverkoper en een vaste klant noemt hij als voorbeelden van dergelijke 'banden' (ibid.: 1361). Hoewel op het eerste gezicht onbelangrijk, kan uit dergelijke relaties wel een zekere positieve publieke familiariteit voortkomen. Een dergelijke familiariteit als resultaat van geregelde ontmoetingen kan ervoor zorgen dat vreemden 'ontvreemd' raken (Blokland-Potters 1998: 156). Dit heeft een positief effect op de leefbaarheid van portieken en buurten. In het volgende hoofdstuk zal hierop nader worden ingegaan.

Hoofdstuk 4 Leefbaarheid

4.1 Inleiding

Iets is leefbaar wanneer het ‘geschikt is om erin of ermee te leven’ (Van Dale 2005). Of een portiek, flat of wijk geschikt is om in te leven hangt af van vele factoren, bijvoorbeeld de aanwezigheid van voorzieningen, de beschikbaarheid van stromend water etc. Een dergelijke ruime definitie wordt echter maar zelden gehanteerd. Bij Woonbron heeft men het bijvoorbeeld vaak over ‘schoon, heel en veilig’ als belangrijke criteria voor de leefbaarheid. In dit onderzoek wordt naast de fysieke conditie (schoon en heel) en de veiligheid ook de mate van overlast³³ in beschouwing genomen. Aan de hand van deze drie kenmerken zal worden onderzocht hoe leefbaarheid in de verschillende portieken en in de flat door bewoners met verschillende leefstijlen wordt beleefd. Bovendien zal worden bekeken of men bereid is zijn verantwoordelijkheid voor het portiek en de wijk te nemen, ofwel spreekt men elkaar op hun gedrag aan?

4.2 Beleving van leefbaarheid

Vaak heeft men het over de leefbaarheid van een ruimtelijke eenheid. Zo kan er gesproken worden over een leefbare buurt, een leefbaar portiek enzovoorts. Bij dergelijke ‘objectieve leefbaarheid’ gaat het dan vaak over een oordeel van een relatieve buitenstaander (vaak een politicus of beleidsmaker) aan de hand van normen en relatief objectieve criteria. Het is echter lang niet zeker of bewoners aan leefbaarheid dezelfde eisen stellen en of zij onderling dezelfde mening over de leefbaarheid zijn toegedaan. Mecoco (1981, groen) is bijvoorbeeld zeer tevreden over de leefbaarheid in zijn wijk. Hij zegt:

“Schiemond is een goede wijk voor mij. Schiemond is rustig. Dit is de eerste wijk in Rotterdam die ik zie die zo rustig is. Het is beter dan (...) in Rotterdam West. Schiemond is misschien wel de beste wijk in Rotterdam. (...) Het is schoon en netjes. Schiemond is prima. Ook niet veel lawaai. Soms zie ik de politie patrouille doen. Politie heeft geen

³³ Bij vragen hierover is in algemene zin naar ‘overlast’ gevraagd. Antwoorden hierop betroffen echter bijna altijd geluidsoverlast.

probleem hier, geen ruzie hier, dat is prima. Ik ben geboren in een ‘familie militaire’ in Congo. Veel oorlog! Hier is het beter.”

Mevrouw Kapoor (1966, rood), bewoonster van hetzelfde portiek, is het hier echter niet mee eens:

“De buurt bevalt me eigenlijk niet zo. (...) Het lijkt meer dat deze buurt een beetje verpauperd is.”

Deze twee geïnterviewden die ook nog eens in hetzelfde portiek wonen, beleven de leefbaarheid dus totaal verschillend. Mecoco vergelijkt Schiemond met zijn vroegere straat in Rotterdam West en met zijn situatie in Congo. Mevrouw Kapoor was het in het verleden echter beter gewend. Een dergelijk verschil in beleving viel ook op tussen twee bewoners uit dezelfde flat. Mevrouw Ramayan (1975, blauw) merkt op:

“Ik vind dat deze flat goed wordt onderhouden. Goed schoongemaakt door de schoonmakers, maar ook de bewoners zelf doen er veel aan om het netjes te houden. In zie ook dat Woonbron regelmatig goed schoon maakt.”

Sjaan (1930, geel) is echter een totaal ander mening toegedaan:

“Die schoonmaakdienst is nou ook niet direct een juweeltje. (...) Vandaag of morgen word ik zo boos, dan ga ik een emmer kokend heet sodawater nemen en dan ga ik hier boven het halletje dweilen en dan moet je eens zien wat voor een kolenwater daar af komt.”

In het geval van overlast komt verschil in beleving vaak voort uit een verschil in begrip voor degene die de overlast veroorzaakt. In dit verband is het eerder aangehaalde citaat van mevrouw Pinah (1956, geel) weer relevant:

“Als Marokkanen feest geven dan dansen ze ook met de voeten. Dan het geluid dat ze maken, dat is echt zo’n stampgedoe. Eén keer heb ik ook de politie gebeld. Toen was het drie nachten achter elkaar. En die zaterdag was ik zo boos... Ik ben het zat eigenlijk om te zeggen dat ze niet zo mogen stampen.”

Later vertelt mevrouw Pinah over een ander voorval:

“De laatste tijd ben ik wel bang, omdat er vorig jaar iets voorgevallen was. Mijn deur van het balkon stond open en toen wilden drie jonge knullen op het balkon klimmen. Zij praten Surinaams en ik ben een Surinaamse, maar dat weten ze niet omdat mijn kleur anders is. En zij zeggen in het Surinaams dat ze geloofden dat er niemand thuis is. En toen klommen ze naar boven. En toen kwam mijn vriend en die heeft ze weggejaagd. En vanaf die dag doe ik als ik in de keuken ben de deur van het balkon dicht.”

Op de vraag of zij aan de hand hiervan de politie heeft gebeld, antwoordt zij echter ontkennend:

“Nee, geen politie! Het zijn jongens van de buurt enzo. Mijn vriend is een donkere Surinamer en hij heeft ze er wel op aangesproken. Als het jongeren zijn dan maakt een man meer indruk dan een vrouw.”

Voor een poging tot inbraak van Surinaamse ‘jongens van de buurt’ belt ze geen politie, maar voor geluidsoverlast van haar Marokkaanse bovenbuurvrouw wel. Dit heeft mogelijk veel te maken met een verschil in identificatie met degene die de overlast veroorzaakt of de dader. Het belang van identificatie blijkt ook uit een opmerking die ze later in het gesprek maakt. Wanneer zij het heeft over geluidsoverlast van jongeren buiten, zegt ze: “Mijn kinderen waren ook zo vroeger. Dus ik snap het wel.”

Wanneer men zich dus met de veroorzaker van overlast kan identificeren, lijkt men er minder last van te ondervinden of in ieder geval minder snel te klagen. Men zal bovendien eerder geneigd zijn om de problemen zelf op te lossen dan om de politie in te schakelen. Een ander goed voorbeeld van tolerantie tegenover mensen waar men zich mee kan identificeren wordt gegeven door Kees (1965, groen) in reactie op de vraag of hij wel eens overlast heeft van zijn burens:

“Ja, dat heb je overal een beetje dat de burens af en toe harde muziek draaien. Maar dat vind ik niet zo erg want ik doe het ook wel eens. Als er visite is ofzo, met een biertje erbij dan wil je de muziek wel eens wat harder zetten.”

Dit voorbeeld kan echter op meerdere manieren worden uitgelegd. Het zich kunnen identificeren met de dader, zoals ook het geval was met mevrouw Pinah, lijkt een verklaring te kunnen bieden.

Het is echter ook heel goed mogelijk dat Kees het ongepast vindt om bij de burens langs te gaan terwijl hij ook zelf ‘wel eens’ overlast veroorzaakt. Zij klagen immers ook niet bij hem. In dat geval lijkt er meer sprake te zijn van een transactie van overlast. Men gedooft het gedrag van de burens in de wetenschap dat deze burens ook hun gedrag gedogen. Een dergelijke motivatie lijkt ook ten grondslag te liggen aan het antwoord van de zoon van meneer en mevrouw Rattoe (1970?) op de vraag wat zijn ouders zouden doen in geval van overlast van de burens:

“Niet gelijk naar de politie, eerst onder elkaar oplossen. (...) Omdat mijn ouders er ook rekening mee houden dat ze veel kinderen hebben en kleinkinderen dat het hier ook behoorlijk vol is met verjaardagen enzo. En af en toe op zondag, om de 14 dagen komen we hier op visite. En daar zullen anderen ook best wel last van hebben. Het is een beetje geven en nemen.”

Van identificatie met de overlastgevende is hier waarschijnlijk minder sprake omdat de overlast van de burens niet vergelijkbaar is met de overlast die wordt veroorzaakt door de familie Rattoe zelf.

In deze paragraaf zijn drie verklaringen voor het verschil in beleving van leefbaarheid gegeven. De eerste verklaring betreft leefbaarheid in algemene zin en beschouwt het verschil in referentiekader van bewoners. Voor sommigen is Schiedam een oase van rust na een moeilijke periode, terwijl anderen de buurt de afgelopen decennia sterk achteruit hebben zien gaan. Dit heeft invloed op de tevredenheid over de leefbaarheid in de buurt. Een tweede verklaring voor beleving van leefbaarheid is het feit dat sommige mensen zich beter met bepaalde groepen of individuen kunnen identificeren dan met andere. Overeenkomsten in de manier van leven zou de identificatie tussen bewoners kunnen vergroten. Een derde verklaring is gezocht in tolerantie als gevolg van transacties van overlast. Ook hier lijken overeenkomstige leefgewoonten of ‘woonstijlen’ van positieve invloed. Dergelijke betrekkelijk concrete woonstijlen zijn echter niet terug te vinden in de meer abstracte leefstijlen zoals die door The SmartAgent Company zijn bedacht³⁴. Het is bijvoorbeeld niet te zeggen dat mensen met een bepaalde leefstijl meer overlast veroorzaken dan anderen. Ook is in dit onderzoek niet naar voren gekomen dat mensen met eenzelfde leefstijl zich gemakkelijker met elkaar identificeren. De effecten van het matchen op leefstijlen voor de beleving van leefbaarheid zijn dus waarschijnlijk gering. Het feit dat de

³⁴ De reden waarom Woonbron gebruik maakt van leefstijlen en niet van meer concrete woonstijlen wordt uitgelegd in Bijlage 6: vraag 16.

matching van Woonbron niet direct op basis van de door The SmartAgent Company bedachte leefstijlen plaatsvindt, maar klanten aan de hand van omschrijvingen tracht te verleiden, lijkt als gevolg hiervan dan ook van positieve invloed op beleving van leefbaarheid. Het bewust laten kiezen bewoners voor burenen met bepaalde leefgewoonten of woonstijlen lijkt namelijk zinvoller dan direct matchen op basis van leefstijlen. Eerder hebben wij gezien dat dit ook voor het laten overeenkomen van de intenties en verwachtingen van burenenrelaties het geval is.

Ondanks individuele verschillen in ervaring is toch geprobeerd bepaalde door bewoners als leefbaar ervaren portieken te onderscheiden van portieken die als minder leefbaar worden beoordeeld. Om een overzicht van ervaren leefbaarheid te kunnen geven, zijn de drie criteria voor leefbaarheid per portiek in een tabel gezet en van plussen en minnen voorzien³⁵ (zie tabel 4.1). De indexen achter de portieken geven per criterium een indicatie van de gemiddelde door de bewoners ervaren leefbaarheid per portiek³⁶.

³⁵ De plussen en minnen zijn gebaseerd op een interpretatie van de antwoorden van de geïnterviewden door de interviewer.

³⁶ De indexen zijn tot stand gekomen door alle plussen en minnen op te tellen en te delen door het totale aantal mogelijke plussen en minnen. Dit geldt voor de indexen van alle tabellen.

Tabel 4.1: Door bewoners ervaren leefbaarheid per criterium per portiek

		<i>Fysiek</i>	<i>Criminaliteit</i>	<i>Overig overlast</i>
Portiek 1		-0,6	+0,6	+0,6
Bert	Groen	-	+	+
Mevrouw Bladheuvell	Geel	+-	+	+
Mevrouw Achoui	Blauw	+-	+	+
Mevrouw Kiraç	Groen	-	+	+
Mevrouw Aydum	Geel	-	-	-
Portiek 2		+0,9	+0,9	+0,5
Mevrouw Fernando	Blauw	+	+	+
Mevrouw Endalew	Geel	+	+	+
Mecoco	Groen	+	+	+
Mevrouw De Vries	Geel	+-	+	+-
Mevrouw Kapoor	Rood	+	+-	+-
Mevrouw Bombar	Groen	+	+	+
Kees	Groen	+	+	+-
Men. & Mevr. Rattoe	Geel	+	+	+-
Portiek 3		-0,3	+0,3	0,0
Mevrouw Benmoussa	Geel	+	+	+
Mevrouw Pinah	Geel	+-	-	-
Meneer Essakkili	Rood	-	+	-
Meneer Mourabi	Rood	+-	+-	+
Meneer Pronk	Rood	-	+	+
Mevrouw Fangeca	Geel	-	+-	-
Flat		+0,2	+0,6	0,0
Mevrouw Scholten	Groen	+-	+	-
Men. & Mevr. Jacobse	Geel	+-	+-	-
Maarten	Rood	+	+	+
Sjaan	Geel	-	+-	-
Mevrouw Ramayan	Blauw	+	+	+
Meneer Blanus	Geel	?	?	+

Direct valt op dat over het algemeen de leefbaarheid in portiek 2 door de bewoners als hoogste wordt gewaardeerd. Mensen in portiek 3 zijn het minst over de leefbaarheid in hun portiek te spreken. Er blijkt echter geen enkele relatie te zijn tussen beleving van leefbaarheid en de aanwezigheid en/of intensiteit van burenlrelaties. Ook blijkt, wat al werd vermoed, dat een dominante leefstijl geen invloed heeft op de leefbaarheid in het portiek.

Los van de portieken en de flat lijkt er wel een verband te zijn tussen de leefstijlen van de bewoners en zijn of haar tevredenheid over de leefbaarheid (zie tabel 4.2).

Tabel 4.2: Door bewoners ervaren leefbaarheid per criterium per leefstijl

		<i>Fysiek</i>	<i>Criminaliteit</i>	<i>Overig overlast</i>
Rood		0,0	+0,6	+0,4
Mevrouw Kapoor	Portiek 2	+	+·	+·
Maarten	Flat	+	+	+
Meneer Essakkili	Portiek 3	-	+	-
Meneer Mourabi	Portiek 3	+·	+·	+
Meneer Pronk	Portiek 3	-	+	+
Blauw		+0,7	+1,0	+1,0
Mevrouw Fernando	Portiek 2	+	+	+
Mevrouw Achoui	Portiek 1	+·	+	+
Mevrouw Ramayan	Flat	+	+	+
Geel		0,0	+0,3	-0,1
Sjaan	Flat	-	+·	-
Mevrouw Endalew	Portiek 2	+	+	+
Mevrouw Bladheuvel	Portiek 1	+·	+	+
Mevrouw De Vries	Portiek 2	+·	+	+·
Mevrouw Fangeca	Portiek 3	-	+·	-
Mevrouw Benmoussa	Portiek 3	+	+	+
Mevrouw Pinah	Portiek 3	+·	-	-
Men.&Mevr. Rattoe	Portiek 2	+	+	+·
Mevrouw Aydum	Portiek 1	-	-	-
Men.&Mevr. Jacobse	Flat	+·	+·	-
Meneer Blanus	Flat	?	?	+
Groen		+0,2	+1,0	+0,5
Mevrouw Scholten	Flat	+·	+	-
Mevrouw Kiraç	Portiek 1	-	+	+
Mevrouw Bombar	Portiek 2	+	+	+
Kees	Portiek 2	+	+	+·
Mecoco	Portiek 2	+	+	+
Bert	Portiek 1	-	+	+
Ego-georiënteerd		+0,3	+0,8	+0,6
Groeps-georiënteerd		+0,1	+0,5	+0,1

Voorals mensen uit de gele wereld lijken veel vaker dan anderen ontevreden over hun portiek. Hun beleving is vaak negatiever dan de beleving van andere mensen in hetzelfde portiek. Een mogelijke oorzaak hiervoor is dat hun netwerken vaker aan het portiek en de buurt gebonden zijn. Als gevolg treft een slechte leefbaarheid hun het hardst. Een negatievere beleving kan hiervan het resultaat zijn. Dit wordt bevestigd door het feit dat vooral mensen uit de gele wereld met sterk geografisch ingekapselde netwerken een negatief oordeel geven.

4.3 Verantwoordelijkheid voor leefbaarheid

Woningcorporaties en de gemeente Rotterdam zien sociale controle en medeverantwoordelijkheid voor de buurt als zeer belangrijk voor de leefbaarheid van de woonomgeving. Daarom is naast de ervaren leefbaarheid bestudeerd in welke mate bewoners bereid zijn om verantwoordelijkheid te nemen als anderen de leefbaarheid van hun woonomgeving aantasten. Zouden zij anderen erop aanspreken wanneer zij overlast zouden veroorzaken in hun portiek³⁷ of in hun buurt? Op basis van antwoorden van bewoners kunnen speculaties plaatsvinden over de motieven die mensen voor deze verschillende reacties hebben.

Sjaan (1930, geel) is al verscheidene malen eerder in dit onderzoek ter sprake gekomen. Zij heeft een sterk geografisch ingekapseld netwerk en behoort tot de oude garde van gevestigden in de flat. Naast haar gevoel van verantwoordelijkheid voor 'het sociale gebeuren' vindt zij het ook erg belangrijk dat de flat netjes blijft. Zoals blijkt uit het volgende citaat wil zij bovendien niet dat er mensen in haar flat komen die er niet horen:

“Van de week kwam ik 's avonds beneden. Zit er een zwart meisje op de bank die zit een beetje tegen me te lachen. En ik denk, ik ken jou niet, dus ik lach niet terug. Dus ik ga een eindje doorlopen met mijn hond en ik kom weer terug en ineens zie ik de liftdeur dichtgaan. Dus ik zeg: “Hou de liftdeur eventjes vast alsjeblieft.” Toen stond er een zwarte knul bij en er stond nog iemand bij, maar ik weet niet wie dat was. En op de achtste stapten ze uit. Ik ken hier alle mensen en ik dacht, waar gaan die nou naar toe.” En ik vroeg van de week aan iemand die daar woonde en die had ook die deuren gehoord. En dat is nou het onprettige. Ik denk niet dat het bezoek was, want ik heb ze nog nooit gezien. En ze liepen ook de kant op waar geen zwarten wonen. (...) En verleden week nog, ik ga even naar de overkant van de gang hier, en er staat een hele lange meid op skeelers met een klein kind. En ik zeg: “Wat kom jij doen?” Toen zegt ze: “Ik stond op het balkon.” Ik zeg: “Ik vraag het nog maals, wat kom jij doen?!” Ze zegt: “Ik woon in die kleine flats.” Ik zeg: “Maken dat je weg komt, want ik bel achter elkaar de politie.”

Sjaan voelt zich het sterkst verantwoordelijk voor haar eigen flat en de twee flats die ernaast gelegen zijn. De rest van Schiemond laat haar echter ook niet onberoerd. Zo vertelt ze:

³⁷ Bewoners uit de flat is de gevraagd of zij mensen *op de verdieping of elders in de flat* op hun gedrag zouden aanspreken als zij voor overlast zouden zorgen.

“Ik loop altijd om zeven uur ’s morgens over de kade hier. Nou, je wilt niet weten wat je er ziet, wat ze allemaal naar beneden gooien en wat ze allemaal doen aan het water. Ik heb vorige week nog de politie gebeld. En die hebben mijn teruggebeld en gezegd: “Het heeft onze volle aandacht.” Nou, ik ben benieuwd. Stomdronken zitten ze daar aan het water.”

Op de vraag of ze deze mensen wel eens op hun gedrag aanspreekt, antwoordt ze:

“Nee zeg, ik kijk wel uit. Tegen een hele groep kerels? Daar kan je toch niet tegen op! En nu is daar geen elektriciteit, dus het is pikkedonker. Ik heb van de week tot half een ’s nachts met mijn verrekijker staan kijken en ik dacht als ik maar half iets zie wat me niet bevalt, ik bel zo de politie. Want je ziet hier geen politie.”

In de buurt zou ze trouwens niemand op zijn of haar gedrag aanspreken, zo zegt ze. Dit doet ze alleen in haar flat en eventueel in de naastgelegen flats waar ze ook wat mensen kent. Er is een aantal redenen te noemen die bijdragen aan het verschil tussen de houding van Sjaan binnen de voor haar bekende wereld en erbuiten. In de eerste plaats kent zij in de flat naar eigen zeggen naar eigen zeggen ‘alle mensen’. Wanneer men mensen kent, zal men zich hiervoor meer verantwoordelijk voelen dan voor andere, vreemde mensen. Bovendien kan ze waarschijnlijk beter inschatten wat de reactie van de ander zal zijn. Er is sprake van een sterke mate van vertrouwen in de mensen in haar directe leefomgeving. Sztompka (1999) onderscheidt een dergelijk vertrouwen (trust) van wantrouwen (distrust) en een situatie waarin het onzeker is wat men van anderen in de leefomgeving kan verwachten (mistrust). Wantrouwen is gevolg van negatieve ervaringen en verhalen en van stereotyperingen van onbekenden. Onzekerheid is het gevolg van mogelijke risico’s tot dergelijke negatieve ervaringen. Omdat Sjaan op straat bijna niemand kent en ook door niemand in de gaten wordt gehouden, is het wantrouwen en de onzekerheid hier vele malen groter dan in haar eigen flat. Zoals ook uit het boven geciteerde antwoord blijkt, beperken wantrouwen en onzekerheid haar in grote mate in haar optreden buiten de flat. Dit vormt dan ook de tweede oorzaak van het gedrag van Sjaan. Wantrouwen en onzekerheid moeten echter zeker niet worden verward met desinteresse. Ze houdt namelijk wel de boel in de gaten met haar verrekijker en belt ook de politie in geval van onraad. Een derde aspect dat haar houding bepaalt, is dat Sjaan meer last heeft van leefbaarheidsproblemen in haar flat dan van soortgelijke problemen buiten haar flat. De flat vormt namelijk, mede als gevolg van haar

geografische inkapseling, in sterke mate haar dagelijkse leefomgeving. Als gevolg hiervan voelt zij zich hiervoor dan ook sterker verantwoordelijk. Als laatste reden voor het verschil tussen haar houding in de flat en op straat kan worden aangedragen dat Sjaan binnen haar flat meer invloed heeft op de leefbaarheid. Buiten de flat is haar gedrag in verhouding van weinig invloed en is het vechten tegen de bierkaai.

Een soortgelijk verantwoordelijkheidsgevoel werd waargenomen bij mevrouw De Vries (1943, geel). Zij heeft sterk het gevoel de verantwoordelijkheid van het gehele portiek op zich te moeten nemen. Men is van haar afhankelijk, zo zegt ze:

“Ik heb wel het idee dat ik hier het opperhoofd ben. Als er wat is ofzo... Van de week waren bijvoorbeeld alle schroeven uit het slot. Dan bel ik gelijk de Woonbron op. En als ik dat niet doe dan komt dat nooit voor elkaar. Ik denk ook dat hun (de burens red.) af en toe niet weten hoe dat allemaal werkt. Als er wat is dan bel ik en dan zorg ik dat dat voor elkaar komt.”

Mevrouw De Vries voelt zich dus in hoge mate verantwoordelijk voor haar portiek. Deze verantwoordelijkheid neemt zij dan ook nadrukkelijk. Dat zij zichzelf als opperhoofd beschouwt, legt echter ook een gevaar bloot. Want hoeveel opperhoofden kan een stam hebben? Het is niet ondenkbaar dat meerdere personen met dergelijke sterke gevoelens van verantwoordelijkheid een aanleiding kan vormen tot conflict. Zij zullen namelijk naar verwachting niet snel bereid zijn om af te wijken van hun ideeën over onderlinge omgang en beheersing van de leefbaarheid. In een situatie waarin ‘de burens af en toe niet weten hoe het allemaal werkt’ komen zij het beste tot hun recht en zullen zij zich waarschijnlijk ook het prettigst voelen. Een zekere menging tussen mensen met sterke gevoelens van verantwoordelijkheid (veelal groeps-georiënteerden) en mensen waarbij dit soort gevoelens in mindere mate aanwezig zijn (veelal ego-georiënteerden), lijkt vanuit dit perspectief dan ook wenselijk.

Verder valt aan het antwoord van mevrouw De Vries op dat zij liever contact opneemt met Woonbron dan dat zij de ‘daders’ direct op hun gedrag aanpreekt. Ook wanneer zij last heeft van haar onderburens belt ze naar Woonbron. Op de vraag of zij niet eerst bij deze burens zelf had kunnen aanbellen, antwoordt zij:

“Nee, dat doe je niet gauw, want het is een grote familie en er zitten wel een paar grote jongens bij.”

Ook in de buurt zou zij niemand op zijn of haar gedrag aanspreken:

“Ik zeg er niks van hoor, dat kan je vergeten.”

Net als Sjaan wordt zij als gevolg van wantrouwen en onzekerheid beperkt in het nemen van verantwoordelijkheid. Mevrouw Kiraç (1966, groen) zou buren in geval van overlast wel op hun gedrag aanspreken. Over het aanspreken van mensen in de buurt twijfelt ze echter. Uiteindelijk zegt ze:

“Als het een kennis is zou ik het wel doen, maar niet met een onbekende. De reacties van tegenwoordig. Je kan van alles verwachten.”

Een gevoel van verantwoordelijkheid in de mensen die zij kent, lijkt hier op het eerste gezicht een belangrijke rol te spelen. In het tweede deel van het antwoord blijkt echter dat ze vooral mensen aanspreekt die ze kent omdat ze bij hen beter kan inschatten wat hun reactie zal zijn, ofwel of zij hen kan vertrouwen. Ook hier blijkt dus sprake te zijn van wantrouwen en onzekerheid van het aanspreken van vreemden. Een soortgelijk motief ligt ten grondslag aan het antwoord van mevrouw Benmoussa (1951, geel):

“Als jongens rottigheid uithalen, ga ik gewoon doorlopen, maar ik heb een keer gezien dat een mevrouw het oude brood ging weggooiden in het water. Ik zei toen: “Dat mag niet, dat mag jij niet doen. Als er politie komt, moet je geld betalen!” Je kan het beter weggooiden in de bak, maar niet in het water.”

Bovendien lijkt mevrouw Benmoussa de mevrouw die zij op haar gedrag aanspreekt oprecht te willen helpen. Waarschijnlijk vermoedt ze dat deze mevrouw pas kort in Nederland is en herkent mevrouw Benmoussa zichzelf in haar situatie. Zij heeft immers zelf ook in Nederland moeten wennen. Ook kan zij haar herkennen van straat en kan er zodoende sprake zijn van publieke familiariteit (zie paragraaf 3.4.5). Als gevolg hiervan zal haar gevoel van verantwoordelijkheid voor deze mevrouw groter zijn dan voor ‘jongens die rottigheid uithalen’.

Bij ego-georiënteerden liggen meestal andere motieven ten grondslag aan hun gedrag. Zo ook bij Maarten (1966, rood). Hij beschouwt rust en veiligheid als de belangrijkste voorwaarden voor een prettige woonomgeving. En wat dat betreft is hij redelijk tevreden:

“Je hoort helemaal niets. De muren zijn hier dik zat. Op het moment dat je meemaakt dat er de hele dag geboord wordt, dat is gewoon vervelend. En je moet ook niet elk incident uitvergrooten natuurlijk. Je woont hier lekker rustig. En je moet het ook relatief zien, je woont wel in een stad.”

Hij heeft dus weinig te klagen. Toch is hem gevraagd wat hij zou ondernemen als veel overlast van de burens zou hebben. Zou hij dan aanbellen? Hierop antwoordt Maarten:

“Als het constant gebeurt, was ik al wel vertrokken.”

Hij zou dus nog eerder vertrekken dan zijn burens op hun gedrag aan te spreken. Wantrouwen en onzekerheid over de reactie van de burens lijken hierin geen grote rol te spelen. Maarten lijkt eerder veel respect voor de vrijheid van zijn burens te hebben of heeft er weinig vertrouwen in aan iets aan de houding van burens te kunnen doen. Hij ziet het in ieder geval niet als zijn taak om de leefbaarheid in de flat te verbeteren. Dit minder grote gevoel van verantwoordelijkheid heeft veel te maken met zijn grote mobiliteit en zijn geringe gerichtheid op de woonomgeving. Zelf merkt hij over de oorzaak van het verschil tussen zijn houding en die van Sjaan op:

“Ik ben niet zo vaak hier, maar dat vrouwtje hierboven (Sjaan red.) die ziet zoveel dingen. Die ziet echt alles. Maar ik kom hier binnen en beschouw dit (zijn woning red.) als mijn plek. Als ik ga tennissen ofzo, dan pak ik de auto en ben ik weg.”

Door zijn weinige buurtgebruik is hij dus ook minder in de gelegenheid om zijn verantwoordelijkheid voor de flat en de buurt te nemen. Het is daarom ook zeer opvallend te noemen dat, ondanks dit, ego-georiënteerden vaker mensen in het portiek op hun gedrag zeggen aan te spreken dan groeps-georiënteerden (zie tabel 4.3).

Tabel 4.3: Overzicht van in hoeverre bewoners in geval van overlast anderen in het portiek en in de buurt op hun gedrag aan zouden spreken per leefstijl

		<i>In het portiek</i>	<i>In de buurt</i>
Rood		+0,6	+0,4
Mevrouw Kapoor	Portiek 2	+	+
Maarten	Flat	-	-
Meneer Essakkili	Portiek 3	+	+
Meneer Mourabi	Portiek 3	+	+-
Meneer Pronk	Portiek 3	+	+
Blauw		+1,0	+ 0,3
Mevrouw Fernando	Portiek 2	+	-
Mevrouw Achoui	Portiek 1	+	+
Mevrouw Ramayan	Flat	+	+
Geel		+0,6	-1,0
Sjaan	Flat	+	-
Mevrouw Endalew	Portiek 2	-	-
Mevrouw Bladheuvel	Portiek 1	+	-
Mevrouw De Vries	Portiek 2	-	-
Mevrouw Fangecca	Portiek 3	+	-
Mevrouw Benmoussa	Portiek 3	+	-
Mevrouw Pinah	Portiek 3	+	-
Men. & Mevr. Rattoe	Portiek 2	+	-
Mevrouw Aydum	Portiek 1	?	?
Men. & Mevr. Jacobse	Flat	+	?
Meneer Blanus	Flat	?	?
Groen		+0,3	-0,5
Mevrouw Scholten	Flat	+	-
Mevrouw Kiraç	Portiek 1	+	+-
Mevrouw Bombar	Portiek 2	-	-
Kees	Portiek 2	-	-
Mecoco	Portiek 2	+	-
Bert	Portiek 1	+	+
Ego-georiënteerd		+0,8	+0,4
Groeps-georiënteerd		+0,4	-0,7

Het verschil tussen beide groepen wordt echter pas echt groot als we ook het gedrag in de buurt in beschouwing nemen. Dit is zeer opvallend omdat groeps-georiënteerden meer buurtgebruik en meer sociale netwerken binnen de buurt hebben. Dat ze minder verantwoordelijkheden nemen, wil echter niet zeggen dat zij zich minder verantwoordelijk voelen. Dit blijkt onder andere uit de tabellen 4.4 en 4.5. Op de meeste stellingen over zich medeverantwoordelijk, betrokkenheid en

inzet voor de buurt reageren groeps-georiënteerden positiever dan ego-georiënteerden³⁸. Zoals we zagen in de voorbeelden van groeps-georiënteerden is het dan ook geen desinteresse, maar zijn het wantrouwen en onzekerheid die hun beperkt in het nemen van verantwoordelijkheid. Zij zouden mensen die zich onwenselijk gedragen graag willen aanspreken, maar durven dit in veel gevallen simpelweg niet. Zoals we eerder zagen gaat het dan vooral om mensen waarmee men niet bekend is of die niet tot de eigen groep behoren. Bij ego-georiënteerde respondenten bleken dergelijke gevoelens minder sterk te zijn. Wanneer zij zich bij de leefbaarheid betrokken voelen, zullen zij veel eerder besluiten om op veroorzakers van overlast af te stappen. Naast het verschil in leefstijl zou een verschil in leeftijd hier echter mede oorzaak aan kunnen zijn. De ego-georiënteerden in dit onderzoek waren namelijk over het algemeen aanmerkelijk jonger dan de groeps-georiënteerden. Jonge mensen zouden minder wantrouwen en onzekerheid kunnen voelen oudere. Dit zou het beeld enigszins kunnen vertekenen. Nader onderzoek zou hierin duidelijkheid kunnen scheppen.

³⁸ Vooral lokaal ingekapselde groeps-georiënteerden reageerden positief. De antwoorden van groeps-georiënteerde respondenten die niet in lokale netwerken zijn ingekapseld zijn minder positief dan de antwoorden van lokaal ingekapselde groeps-georiënteerden, maar positiever dan de antwoorden van ego-georiënteerden.

Tabel 4.4: Reacties op stellingen over betrokkenheid, tevredenheid en verantwoordelijkheid op portiekniveau per leefstijl

	<i>Ik ben gehecht aan dit portiek.</i>	<i>Ik heb veel contact met andere mensen in dit portiek.</i>	<i>Ik zou graag worden overgeplaatst naar een ander portiek. (+ wil niet worden overgeplaatst)</i>	<i>Ik woon in een gezellig portiek met veel saamhorigheid.</i>	<i>Ik ben tevreden met de bevolkings-samenstelling in dit portiek.</i>	<i>Ik voel mij medeverantwoordelijk voor de leefbaarheid in dit portiek.</i>	<i>Ik voel mij actief betrokken bij wat er in het portiek gebeurd.</i>	<i>Ik we me actief inzetten om het portiek te verbeteren.</i>
Rood	-0,2	-0,2	+0,3	+0,3	+0,2	+0,2	-0,4	-0,3
Mevrouw Kapoor	-	-	-	+	+-	+	-	-
Maarten	--	-	+	+-	-	+-	+-	-
Meneer Essakkili	+-	+-	+	+	+	+-	-	-
Meneer Mourabi	+-	+-	+	+	+	+	-	+
Meneer Pronk	+	+-	+	+-	+	+-	-	-
Blauw	+0,2	+0,7	+0,7	+0,8	+0,7	+0,7	+0,7	+0,6
Mevrouw Fernando	-	+	+	+	+	+	+	+
Mevrouw Achoui	+	++	+	++	++	++	++	+
Mevrouw Ramayan	+	+	++	++	+	+	+	+
Geel	+0,2	+0,1	+0,5	0,0	0,0	+0,5	+0,4	+0,3
Sjaan	+	++	+	-	+	++	++	+
Mevrouw Endalew	+	-	+	+-	+	-	-	-
Mevrouw Bladheuveld	+	+	+	+	+	+	+	+
Mevrouw De Vries	+	+-	+	+-	-	++	++	++
Mevrouw Fangeca	+	+-	+	-	+	+	+	+
Mevrouw Benmoussa	+	+	+	+	-	+	+	+
Mevrouw Pinah	-	-	+	-	+-	+	-	-
Men. & Mevr. Rattoe	+	+	+	+	+	+	+	+-
Mevrouw Aydum	+-	+-	+	-	--	+	+	+
Men. & Mevr. Jacobse	-	-	+	+-	--	++	+	+
Meneer Blanus	+-	+	+-	+-	+	+	+	+
Groen	+0,3	+0,1	+0,4	0,0	+0,4	+0,4	0,0	-0,1
Mevrouw Scholten	-	-	+-	-	+-	+	-	-
Mevrouw Kiraç	+	+-	+	+-	+	+	+-	-
Mevrouw Bombar	+	-	+	+-	+	+	+-	+-
Kees	+	-	+	+-	+	+-	-	-
Mecoco	+	+	+	+-	+	+-	+-	+-
Bert	+-	+	+	+	+	++	++	++
Ego-georiënteerd	-0,1	+0,1	+0,4	+0,5	+0,4	+0,4	0,0	0,0
Groeps-georiënteerd	+0,2	+0,1	+0,4	0,0	+0,1	+0,5	+0,3	+0,2

Tabel 4.5: Reacties op stellingen over betrokkenheid, tevredenheid en verantwoordelijkheid op buurtniveau per leefstijl

	<i>Ik ben gehecht aan deze buurt.</i>	<i>Ik heb veel contact met andere mensen in deze buurt.</i>	<i>Zo mogelijk ga ik uit deze buurt verhuizen. (+ wil niet verhuizen)</i>	<i>Ik woon in een gezellige buurt met veel saamhorigheid.</i>	<i>Ik ben tevreden met de bevolkingssamenstelling in deze buurt.</i>	<i>Ik voel mij medeverantwoordelijk voor de leefbaarheid in deze buurt.</i>	<i>Ik voel mij actief betrokken bij wat er in de buurt gebeurt.</i>	<i>Ik we me actief inzetten om de buurt te verbeteren.</i>
Rood	-0,3	-0,3	+0,2	+0,3	+0,1	+0,2	-0,4	-0,2
Mevrouw Kapoor	--	--	-	+	-	+-	-	-
Maarten	--	-	+	+-	-	+-	+-	-
Meneer Essakkili	+-	+-	+	+	+	+	-	+-
Meneer Mourabi	+-	+-	+	+	+	+	-	+
Meneer Pronk	+	+-	+	+-	+	+-	-	-
Blauw	+0,5	+0,3	+0,3	+0,5	+0,2	+0,3	-0,2	+0,3
Mevrouw Fernando	+	-	-	+	+	+	-	+-
Mevrouw Achoui	+	++	+	+	-	+-	-	+
Mevrouw Ramayan	+	+	++	+	+	+	+	+
Geel	+0,1	0,0	+0,4	0,0	-0,1	0,0	+0,1	0,0
Sjaan	--	-	+	-	-	--	-	-
Mevrouw Endalew	+	-	+	+-	+	-	-	-
Mevrouw Bladheugel	+	+	+	+	+	+	+	+
Mevrouw De Vries	+	+	+	+-	-	+	+	+-
Mevrouw Fangeca	+	+-	+	-	+	+	+-	+-
Mevrouw Benmoussa	+	+	+	+	-	+-	+-	+-
Mevrouw Pinah	+	+	+	+	+-	+-	+	+-
Men. & Mevr. Rattoe	-	-	+	+-	+	+-	+-	+-
Mevrouw Aydum	+	+-	+-	-	--	+-	+-	+-
Men. & Mevr. Jacobse	-	-	+	-	--	+-	+-	+-
Meneer Blanus	+-	+	+-	+-	+	+	+	+
Groen	0,0	0,0	+0,4	+0,2	+0,1	-0,1	-0,1	-0,2
Mevrouw Scholten	--	-	+-	-	-	-	-	-
Mevrouw Kiraç	+	+-	+	+-	+	+	+-	-
Mevrouw Bombar	-	+-	+	+	-	+-	+-	+-
Kees	+	+	+	+	+	-	-	-
Mecoco	+	+-	+	+	+	+-	+-	+-
Bert	+-	+-	+	+-	+-	+-	+	+
Ego-georiënteerd	0,0	-0,1	+0,3	+0,4	+0,1	+0,3	-0,3	0,0
Groeps-georiënteerd	+0,1	0,0	+0,4	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

In de tabellen 4.4 en 4.5 is verder te zien dat ego-georiënteerden zich over het algemeen veel positiever over hun portiek en over de buurt uitlaten dan groeps-georiënteerden. Dit zou, net als hun positievere oordeel over de leefbaarheid (zie paragraaf 4.2), verband kunnen houden met hun lagere buurtgebruik. Men stelt hogere eisen aan leefbaarheid als men meer op het portiek of de buurt aangewezen is.

Tabel 4.6: Overzicht van in hoeverre bewoners anderen in geval van overlast in het portiek en in de buurt op hun gedrag aan zouden spreken per portiek

		<i>In het portiek</i>	<i>In de buurt</i>
Portiek 1		+1,0	+ 0,3
Bert	Groen	+	+
Mevrouw Bladheuvel	Geel	+	-
Mevrouw Achoui	Blauw	+	+
Mevrouw Kiraç	Groen	+	+-
Mevrouw Aydum	Geel	?	?
Portiek 2		0,0	-0,8
Mevrouw Fernando	Blauw	+	-
Mevrouw Endalew	Geel	-	-
Mecoco	Groen	+	-
Mevrouw De Vries	Geel	-	-
Mevrouw Kapoor	Rood	+	+
Mevrouw Bombar	Groen	-	-
Kees	Groen	-	-
Men. & Mevr. Rattoe	Geel	+	-
Portiek 3		+1,0	-0,2
Mevrouw Benmoussa	Geel	+	-
Mevrouw Pinah	Geel	+	-
Meneer Essakkili	Rood	+	+
Meneer Mourabi	Rood	+	+-
Meneer Pronk	Rood	+	+
Mevrouw Fangeca	Geel	+	-
Flat		+0,6	-0,5
Mevrouw Scholten	Groen	+	-
Men. & Mevr. Jacobse	Geel	+	?
Maarten	Rood	-	-
Sjaan	Geel	+	-
Mevrouw Ramayan	Blauw	+	+
Meneer Blanus	Geel	?	?

Opvallend is dat de neiging om mensen op hun gedrag aan te spreken als er iets zou voorvallen het laagste is in het portiek waar de leefbaarheid door de bewoners het hoogste werd gewaardeerd (vergelijk tabel 4.1 en 4.6). Dit komt mogelijk doordat de overlast van de burens hier van een

minder serieuze aard is en men hierdoor gemiddeld milder over overlast oordeelt. Vooralsnog blijft dit echter een speculatie.

Over het algemeen lijkt matching ook voor de verantwoordelijkheid voor leefbaarheid de grootste gevolgen te hebben voor (lokaal ingekapselde) groeps-georiënteerden. Hun gevoelens van wantrouwen en onzekerheid zouden, als gevolg van meer gelijkgestemden in de woonomgeving, kunnen afnemen. Hierdoor zullen zij hun sterke gevoel van verantwoordelijkheid voor de leefbaarheid eerder omzetten in daden. Dit zou uiteindelijk de 'objectieve leefbaarheid' ten goede kunnen komen. Een hoger buurtgebruik als gevolg van een toegenomen vertrouwen en meer burenerelaties kan er echter bovendien voor zorgen dat er hogere eisen aan de leefbaarheid worden gesteld. Dit kan verklaren waarom matches ook voor lokaal ingekapselde groeps-georiënteerden geen invloed op de *beleving van leefbaarheid* heeft. Gevoelens van wantrouwen, onzekerheid en verantwoordelijkheid zijn bij ego-georiënteerden minder sterk aanwezig. Hierdoor valt er op deze gebieden minder winst te boeken. Hier dient echter tevens te worden opgemerkt dat een (te) groot gevoel van verantwoordelijkheid van meerdere personen in een portiek ook de aanleiding kan vormen tot conflict³⁹.

³⁹ Aanleiding voor deze opmerking is het verhaal van mevrouw De Vries (1943, geel) die zichzelf omschreef als het opperhoofd van het portiek.

Hoofdstuk 5 Conclusie en aanbevelingen

5.1 Inleiding

In dit hoofdstuk zal worden teruggeblikt op de bevindingen die gedaan zijn in de twee voorgaande hoofdstukken. Hierbij zullen de probleemstelling en onderzoeksvragen zo goed mogelijk worden beantwoord. Vanuit deze conclusies wordt vervolgens vooruitgeblikt. Wat betekenen de bevindingen voor de wetenschap? Waar moet eventueel nader onderzoek naar worden gedaan? Ook worden de mogelijke gevolgen voor het beleid in beschouwing genomen. Wat kunnen beleidsmakers van dit onderzoek leren? Wat zijn de gevaren en de kansen van de verschillende beleidsstrategieën?

5.2 Beantwoording probleemstelling en onderzoeksvragen

Gedurende het onderzoek hebben een groot aantal soorten burenelaties de revue gepasseerd. Hoewel elke burenelatie uniek is, kunnen we toch stellen dat er patronen zijn waar te nemen die de aard van burenelaties enigszins voorspelbaar maken. Om het verschil in burenelaties te kunnen begrijpen, is het essentieel om in eerste instantie volledige netwerken te analyseren. De grootste verschillen in de structuur van netwerken zijn gezien tussen ego-georiënteerden (mensen uit de rode en blauwe wereld) en groeps-georiënteerden (mensen uit de gele en groene wereld). Ego-georiënteerden blijken bijvoorbeeld vaak sterk gesegregeerde netwerken te hebben. De verschillende gesegregeerde groepen of individuen in hun netwerken zijn vaak geografisch verspreid en geven bovendien aanleiding tot of zijn gevolg van een sterke functionele segregatie. Vrienden en kennissen buiten de buurt vormen meestal de basis voor deze netwerken. Contact met familie, burenelaten en buurtgenoten is vaak beperkt. Groeps-georiënteerden hebben daarentegen vaak kleinere en meer ingekapselde netwerken. Binnen deze groep zijn netwerken waargenomen met een zeer dominante rol voor familie, voor mensen uit de buurt en voor mensen uit een bepaalde peergroup. Naast de vaak sterke inkapseling is een relatieve eenzijdigheid van hun netwerk kenmerkend voor deze groep. De aard van de burenelaties van groeps-georiënteerden is sterk afhankelijk van in welke groep men is ingekapseld. Wanneer deze inkapseling betrekking heeft op de woonomgeving zullen burenelaties vaak hecht en intensief zijn. Wanneer deze inkapseling betrekking heeft op een andere groep, zoals op de familie of op een peergroup, zijn de burenelaties veel minder sterk. De door The SmartAgent Company benoemde leefstijlen hoeven

daarom zeker niet altijd in bepaalde typen burenerelaties tot uitdrukking te komen. Burenerelaties van ego-georiënteerden zijn weliswaar nog betrekkelijk voorspelbaar, want overwegend instrumenteel van aard. Burenerelaties van groeps-georiënteerden vallen daarentegen uiteen in sterke burenerelaties van mensen met lokaal ingekapselde netwerken en veel zwakkere burenerelaties van mensen met netwerken waarbij de inkapseling betrekking heeft op groepen buiten de woonomgeving, zoals de familie of een peergroup.

Bij lokaal ingekapselde groeps-georiënteerden vormen burenen een integraal onderdeel van het netwerk. Burenerelaties dringen dan ook in sterke mate door tot in de rest van het (betrekkelijk kleine) sociale netwerk. Bij ego-georiënteerden zijn burenen veel sterker van hun overige relaties gesegregeerd. Gesegregeerde groepen en/of individuen hebben binnen het netwerk bovendien vaak een veel duidelijker te specificeren functie. Met de een praat men over politiek, met de ander over voetbal, en weer een ander vraagt men om raad in geval van nood of om hulp voor een klusje in huis. Als gevolg van de sterke functionele segregatie blijven burenerelaties van ego-georiënteerden vaak beperkt tot sfeer van 'typische burenerelaties'. Het gaat hierbij dan vaak om het uitwisselen van goederen en diensten waarbij optimaal gebruik gemaakt kan worden van elkaars nabijheid. Burenerelaties van deze groep betreffen vooral transacties en/of sociale banden. Bij lokaal ingekapselde groeps-georiënteerden is er naast deze twee relatietypen sprake van affectievere banden met burenen. Dergelijke banden blijven voor ego-georiënteerden meestal beperkt tot mensen buiten de eigen directe woonomgeving. Als gevolg van hun minder hechte netwerk en de gesegregeerde rol van burenen hierin zijn burenerelaties van ego-georiënteerden over het algemeen zwakker dan die van lokaal ingekapselde groeps-georiënteerden (zie Granovetter 1973). Dergelijke zwakke banden zijn essentieel voor het vormen van bruggen tussen verschillende groepen. Sterke banden, zoals die bij groeps-georiënteerden vaker werden waargenomen⁴⁰, zorgen voor meer cohesie binnen een beperkte groep, maar kunnen zorgen voor uitsluiting van andere groepen en voor fragmentatie van het geheel.

Lokaal ingekapselde groeps-georiënteerden zullen als gevolg van matching naar verwachting sterker ingekapseld raken in hun (lokale) netwerk. Voor ego-georiënteerden zal er als gevolg van matching waarschijnlijk minder veranderen. De meer specifieke rol die burenen in hun netwerk hebben, beperkt de inhoud en omvang van hun burenerelaties. Ook groeps-georiënteerden die zijn ingekapseld in groepen buiten de woonomgeving zullen relatief weinig verandering ondervinden. Er verandert immers niets aan de belangrijkste groep in hun netwerk, de groep waarin zij zijn ingekapseld.

⁴⁰ Dit geldt zowel voor lokaal ingekapselde groeps-georiënteerden als voor groeps-georiënteerden waarbij de inkapseling betrekking heeft op groepen buiten de woonomgeving.

Uit de antwoorden van de geïnterviewden is gebleken dat de beleving van de leefbaarheid sterk kan verschillen. Zelfs bewoners uit eenzelfde portiek kunnen soms zeer uiteenlopend over leefbaarheid oordelen. De oorzaken die hieraan ten grondslag liggen, lijken een verschil in referentiekader, een verschil in identificatie met anderen en mogelijkheden van bewoners om tot transacties van overlast te komen. Als gevolg hiervan lijkt het in overeenstemming brengen van de manier waarop mensen wonen een positieve invloed te kunnen hebben op de (beleving van) leefbaarheid. Dergelijke betrekkelijk concrete woonstijlen zijn echter meestal niet terug te vinden in de meer abstracte leefstijlen zoals die door The SmartAgent Company zijn bedacht. Het veroorzaken van overlast of het zich kunnen identificeren met medebewoners blijkt dan ook niet van een bepaalde leefstijl afhankelijk te zijn. Een direct effect van matchen op leefstijlen voor de beleving van leefbaarheid is dan ook niet waargenomen. Matchen op woonstijlen zou waarschijnlijk meer effect kunnen sorteren. Ook is er geen verband gebleken tussen de aanwezigheid van burenerelaties en de beleving van leefbaarheid. Wel blijken groepsgeoriënteerden vaker negatief over leefbaarheid te oordelen dan ego-georiënteerden⁴¹. De bewonerssamenstelling van het portiek lijkt hier echter geen onafhankelijke invloed op te hebben. Een mogelijke verklaring voor het negatievere oordeel biedt hun gemiddeld hogere buurtgebruik. Dit heeft als gevolg dat een slechte leefbaarheid hun het hardst treft. Een negatievere beleving kan hiervan het resultaat zijn.

Naast verschillen in de beleving van leefbaarheid kunnen mensen op verschillende manieren op leefbaarheidsproblemen reageren. De geïnterviewden zouden meestal eerder reageren op problemen in het portiek dan op problemen in de buurt. Hier zijn een aantal verklaringen voor te geven. Zo heeft men van leefbaarheidsproblemen in zijn eigen portiek over het algemeen meer last en is hun eigen gedrag hier van grotere invloed op de uiteindelijke leefbaarheid. Bovendien kent men in zijn portiek meer mensen. Bekenden spreekt men eerder op bepaald gedrag aan omdat men beter kan inschatten wat de reactie zal zijn. Bij het aanspreken van onbekenden zijn de gevoelens van wantrouwen en onzekerheid sterker. Ego-georiënteerden lijken zich over het algemeen minder verantwoordelijk te voelen voor de leefbaarheid van hun woonomgeving dan lokaal ingekapselde groepsgeoriënteerden. Groepsgeoriënteerden die zijn ingekapseld in andere groepen nemen hierin een middenpositie in. Dit kan worden toegeschreven aan een verschil in buurtgebruik. Opvallend is daarom dat ego-georiënteerden het vaakst mensen in hun woonomgeving op hun gedrag zeggen aan te zullen spreken. Dit lijkt te worden veroorzaakt

⁴¹ Het gaat hierbij dan vooral om lokaal ingekapselde groepsgeoriënteerden.

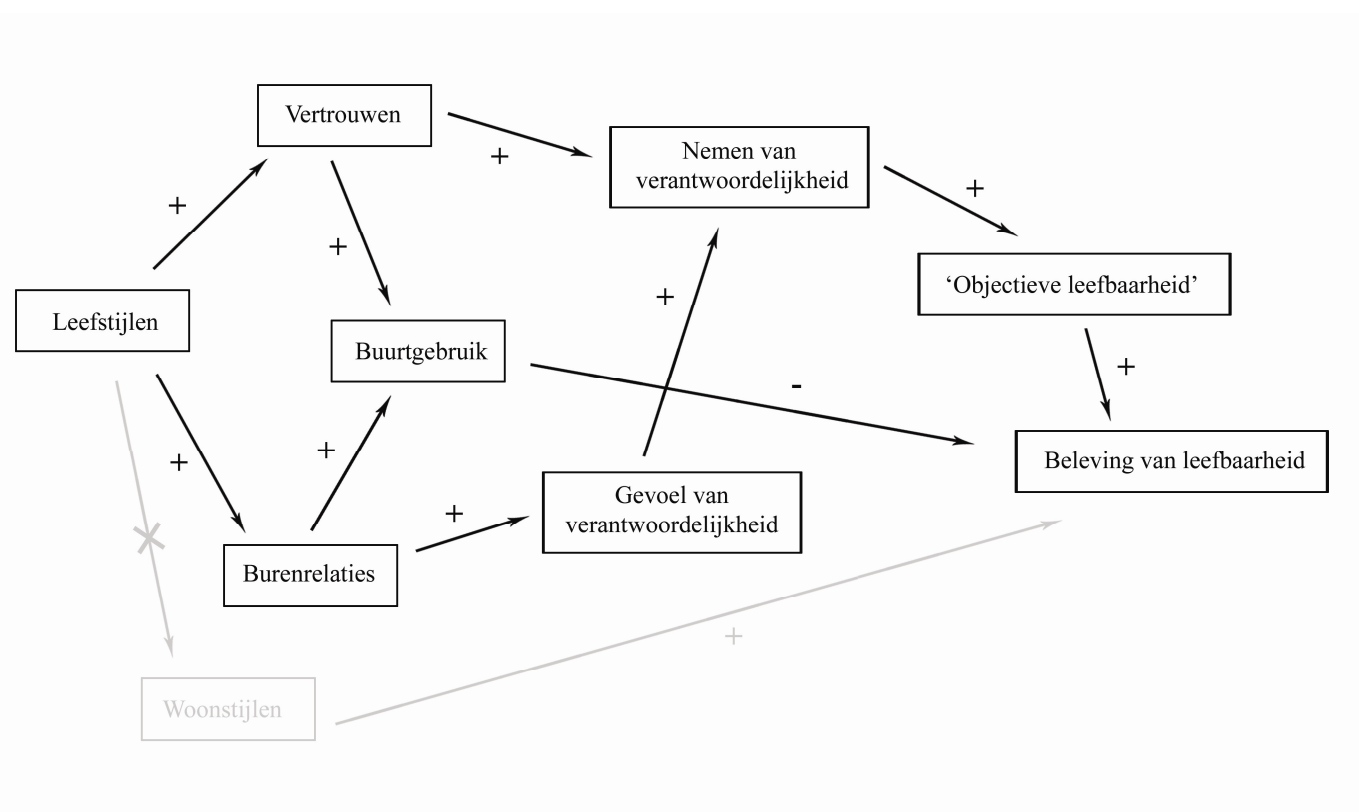
doordat lokaal ingekapselde groeps-georiënteerden, ondanks hun vaak sterkere gevoelens van verantwoordelijkheid, anderen minder snel op hun gedrag durven aan te spreken. Gevoelens van wantrouwen en onzekerheid leven bij deze groep veel sterker dan bij ego-georiënteerden.

Als gevolg hiervan lijkt matching de grootste gevolgen te hebben voor lokaal ingekapselde groeps-georiënteerden. Deze groep hecht nu al het meeste waarde aan de buurt en zal zijn burenerelaties als gevolg van matching het sterkste zien veranderen. Verder zou matching hun gevoelens van wantrouwen en onzekerheid, die voor een groot deel worden veroorzaakt door mensen met wie zij niet vertrouwd zijn, kunnen doen afnemen. Hierdoor zullen zij hun sterke gevoel van verantwoordelijkheid voor de leefbaarheid⁴² eerder omzetten in daden. Dit zou uiteindelijk de *'objectieve leefbaarheid'* ten goede kunnen komen. Als gevolg het toegenomen buurtgebruik zullen er echter waarschijnlijk ook hogere eisen aan de leefbaarheid worden gesteld. Dit zou kunnen verklaren waarom ook voor deze groep matching niet leidt tot een betere *beleving van leefbaarheid*. Gevoelens van wantrouwen, onzekerheid en verantwoordelijkheid zijn bij ego-georiënteerden en niet lokaal ingekapselde groeps-georiënteerden minder sterk aanwezig. Hierdoor zijn er, net als op het gebied van burenerelaties, voor deze groepen minder veranderingen te verwachten als gevolg van matching.

In figuur 5.1 zijn de verbanden tussen leefstijlen, burenerelaties en leefbaarheid nog eens samengevat. De plussen en minnen zijn (vooral) van toepassing op lokaal ingekapselde groeps-georiënteerden.

⁴² Wat waarschijnlijk verder wordt versterkt door sterkere burenerelaties.

Figuur 5.1: Overzicht van verbanden tussen leefstijlen, burenrelaties en leefbaarheid voor lokaal ingekapselde groeps-georiënteerden.

5.3 Aanbevelingen en vragen voor de wetenschap

Dit onderzoek is in eerste instantie exploratief van aard. Het is dan ook vooral bedoeld om duidelijkheid te scheppen in de verschillende dimensies van de problematiek en van daaruit aanbevelingen te doen voor onderzoek in de toekomst.

Voorafgaand aan dit onderzoek is er een zekere samenhang tussen leefstijlen en etniciteit & inkomen gesuggereerd en door The SmartAgent Company bevestigd. Als gevolg van een dergelijke samenhang zouden de Rotterdam-wet en het leefstijlenbeleid van Woonbron tegenstrijdig zijn. Een degelijke kwantitatief onderzoek zal echter moeten uitwijzen in hoeverre dit het geval is en in hoeverre een leefstijlenbeleid dus, zoals Adriaan Lamme het omschrijft, direct conflictueus is met de Rotterdam-wet. Dit zou grote gevolgen kunnen hebben voor het beleid van de gemeente Rotterdam en dat van woningcorporaties. Hierover meer in de volgende paragraaf.

Relatief los van de samenhang tussen sociaal-demografische variabelen en leefstijlen staat de bestudering van de invloed van leefstijlen op burenrelaties en leefbaarheid. De

uitkomsten hiervan, die zijn beschreven in de vorige paragraaf, laten nog een aantal belangrijke vragen onbeantwoord. Zo is er in dit onderzoek vooral *op individueel niveau* gekeken naar netwerken van en relaties tussen mensen met verschillende leefstijlen. Voor de start van dit onderzoek werd echter in eerste instantie gestreefd naar het bestuderen van *groepen* gelijkgestemden. Wanneer de matching op leefstijlen verder gevorderd is, zou een dergelijk onderzoek alsnog kunnen plaatsvinden. Hierbij zou veel aandacht moeten worden besteed aan lokale sociale cohesie en de gevolgen die dit kan hebben voor de integratie in de maatschappij als geheel. Gaat sociale cohesie ten koste van deze integratie? In deze context is al kort gerefereerd aan Granovetter (1973). Hieraan gerelateerd maken Atkinson & Blandy (2005) zich zorgen over ‘het zich onttrekken uit stedelijke problemen en verantwoordelijkheden’ van mensen die besluiten in een gated community te gaan wonen. In hoeverre onttrekken mensen die graag tussen gelijkgestemden willen wonen zich aan stedelijke problemen en verantwoordelijkheden? Naast zijn eventuele negatieve dimensies zou sociale segregatie ook meer positieve kanten kunnen hebben, zoals kansen voor bepaalde typen ondernemerschap en wederzijdse dienstverlening. Op deze manier zou segregatie juist een basis kunnen zijn voor integratie in de maatschappij (Boal 1998: 95-100). Het is van groot belang om te bestuderen bij welke groepen bepaalde argumenten het zwaarst dienen te wegen.

Ook het schaalniveau van de ingreep verdient veel aandacht. Matchen op het niveau van het portiek heeft waarschijnlijk voor zowel de identiteit als voor de sociale banden andere gevolgen voor de cohesie dan matchen op buurtniveau. Door middel van netwerkanalyse van ruimtelijke eenheden op verschillende schaalniveaus zou hier meer over kunnen worden gezegd.

Als vanzelfsprekend dienen ook de verbanden die zijn weergegeven in figuur 5.1 uitgebreid te worden getoetst.

5.4 Aanbevelingen en vragen voor het beleid

Het doen van uitspraken over beleid is mede het doel van het schrijven van deze scriptie geweest. In de aanleiding is een tegenstelling geschetst tussen het beleid van de gemeente Rotterdam en dat van enkele woningcorporaties. Het is niet te zeggen welk beleid *beter* is. Hoewel leefbaarheid en sociale cohesie in beide benaderingen centraal staan, zijn de uitgangspunten te verschillend om er op een dergelijke simpele manier over te kunnen oordelen. De woningcorporaties lijken de keuzevrijheid van ‘de consument’ centraal te stellen. Als mensen bewuster voor een portiek of buurt kiezen, zullen zij zich eerder thuis voelen, zal de sociale cohesie sterker worden en zal de leefbaarheid verbeteren. Voor een beperkte groep, de lokaal ingekapselde groeps-georiënteerden,

blijkt dit te zijn bevestigd. Bovendien is matching van deze groep van positieve invloed op de 'objectieve leefbaarheid'⁴³. Voor het verbeteren van de beleving van leefbaarheid kan echter beter op meer concrete woonstijlen worden ingezet. Van groot belang is de vraag in hoeverre dergelijke woonstijlen verband houden met andere sociologische variabelen en wat matching op woonstijlen zou kunnen betekenen voor integratie, uitsluiting en onwenselijke culturen. Ofwel, heeft matchen op woonstijlen dezelfde mogelijke negatieve effecten als matchen op leefstijlen? En wat zou matchen op dergelijke woonstijlen betekenen voor de burenrelaties?

Bij de gemeente Rotterdam staat integratie in de gehele samenleving voorop. Het in contact brengen van verschillende soorten mensen moet hiervoor zorgen. Het is echter zeer de vraag in hoeverre mensen met een verschillende leefstijl of andere sociaal-demografische kenmerken met elkaar in contact zullen komen (zie ook Blokland 2004: 40-41). Zoals uit dit onderzoek blijkt, spelen buren bij mensen met verschillende netwerken verschillende rollen. Het laten doordringen van burenrelaties in andere sferen van het sociale netwerk wordt hierdoor bemoeilijkt. Zonder dat er sprake is van sociale banden, zou publieke familiariteit daarentegen wel kunnen leiden tot meer wederzijds begrip. Ook dient te worden opgemerkt dat sterke sociale banden lang niet altijd wenselijke gevolgen hebben. Zij kunnen integratie beperken en leiden tot onwenselijke culturen en uitsluiting van anderen (zie Lewis 1966, Engbersen 1990 en Elias & Scotson 1965).

Zoals reeds in de aanleiding werd beschreven, lijkt er een tegenstelling aan de verschillende beleidsstrategieën ten grondslag te liggen. De gemeente Rotterdam gaat uit van een sterke (maar onwenselijke) cultuur, terwijl de corporaties een oplossing zoeken voor sociale desintegratie, ofwel het ontbreken van een gedeelde cultuur. Welk van de twee problemen in een buurt of portiek dominant is, zou de zin van beide interventies dienen te bepalen. Als beide problemen te zeer door elkaar lopen, lijkt het kiezen voor één van de strategieën dan ook niet erg zinvol. Wanneer beide strategieën worden toegepast, zullen deze elkaar bovendien deels tegenwerken. In Schiedam lijkt hiervan enigszins sprake te zijn. De Rotterdam-wet is hier geldig en men probeert als gevolg van het leefstijlenbeleid groeps-georiënteerden aan te trekken. Het gemiddelde inkomen van groeps-georiënteerden is echter aanzienlijk lager dan dat van ego-georiënteerden (zie Bijlage 5). De vrije keuze van de door Woonbron gewenste groeps-georiënteerden zal daarom in sterke mate door de Rotterdam-wet worden beperkt. Mensen die aan de criteria van de Rotterdam-wet voldoen zullen op hun beurt in veel gevallen niet passen bij dominante leefstijlen in Schiedam. Als gevolg hiervan is er slechts een betrekkelijk kleine groep

⁴³ Door hoger buurtgebruik lijken de gevolgen voor de beleving van leefbaarheid echter gering.

die in staat is *en* het wenselijk acht om zich in Schiemond te vestigen. Het is echter niet uitgesloten dat juist deze tamelijk specifieke groep een positieve ontwikkeling van de wijk kan stimuleren.

Literatuur

Atkinson, R. & S. Blandy (2005), Introduction: International perspectives on the new enclavism, and the rise of gated communities. In: *Housing Studies*, Vol, 20, No. 2, pp. 177-186

Baumann, G. (1996), *Contesting cultures: Discourses of identity in Multi-ethnic London*, Cambridge: Cambridge University Press

Bolt, G. (2004), Over spreidingsbeleid en drijfzand: *Migrantenstudies*, 2, pp. 60-73

Bourdieu, P. (1984), *Distinction. A social critique of the judgement of taste*, London: Routledge

Blokland, T. (2004), Buren als bruggen?: De betekenis van sociaal kapitaal in een Rotterdamse gemengde wijk. In: *Sociale Wetenschappen*. Jrg. 27, Nr 2, pp. 31-48

Blokland-Potters, T. (1998), *Wat stadsbewoners bindt: Sociale relaties in een achterstandswijk*, Kampen: Kok Agora

Boal, F. (1998), Exclusion and inclusion: Segregation and deprivation in Belfast. In: Musterd, S. & W. Ostendorf (eds.) (1998), *Urban segregation and the Welfare State: Inequality and exclusion in western cities*. London and New York: Routledge, pp. 94-109

Boon, T. den & D. Geeraerts (2005), *Van Dale: Groot woordenboek der Nederlandse taal*, 3 bdn., 14e dr., Utrecht/Antwerpen: Van Dale Lexicografie

Braster, J.F.A. (2000), *De kern van casestudy's*, Assen: Van Gorcum

Coleman, J.S. (1988), Social capital in the creation of human capital. In: *American Journal of Sociology*, 94, Supplement S95-S120

Elias, N. & J.L. Scotson (1965), *De gevestigden en de buitenstaanders: Een studie van de spanningen en machtsverhoudingen tussen twee arbeidersbuurten (The established and the*

outsiders: A sociological enquiry into community problems vert. C. Wouters et al.) Den Haag: Ruward

Engbersen, G. (1990), Publieke bijstandsgeheimen, Leiden: Stenfert Kroese

Fischer, C. (1982), To dwell among friends: Personal networks in a town and city, Berkeley: University of California Press

Gemeente Rotterdam (2003), Rotterdam zet door, op weg naar een stad in balans, Gemeente Rotterdam

Granovetter, M. (1973), The strength of weak ties. In: American Journal of Sociology, Vol. 78, No. 6, May 1973, pp. 1360-1380

Hannerz, U. (1984), Exploring the City, New York: Columbia

Jenkins, R. (1992), Pierre Bourdieu, New York: Routledge

Jong, M.J. de (1997), Grootmeesters van de sociologie, Amsterdam: Boom

Kleinhans, R.J. (2005), Sociale implicaties van herstructurering en herhuisvesting, Delft: Delft University Press

Komter, A.E., J. Burgers & G. Engbersen (2000), Het cement van de samenleving: Een verkennende studie naar solidariteit en cohesie, Amsterdam: Amsterdam University Press

Kromwijk, M. & R. Scherpenisse (2003), Wonen moet meer van mensen worden: Over bouwen aan de corporatie van de 21ste eeuw.

Laan Bouma-Doff, W. van der (2005), De buurt als belemmering? Assen: Koninklijke Van Gorcum

Lewis, O. (1966), The Culture of poverty, Scientific American 215, pp. 19-25

Mitchell, J.C. (1969), *Social networks in urban situations: Analyses of personal relationships in Central African towns*, Manchester: Manchester University Press

Pinkster F. & R. Van Kempen, R. (2003), *Vraagtekens bij leefstijlen*, In: Nul20, mei 2003

Portes, A. (1998), *Social capital: Its origins and applications in modern sociology*. In: *Annual Review of Sociology*, 24, pp. 1-24

RMNO (2004), *Advies demografie en leefstijlen: Over migratie, segregatie en leefstijlen*, Rijswijk: RMNO

RMNO (2002), *Kennis als passie en fascinatie: Meerjarenvisie RMNO*, Rijswijk: RMNO

RMO (2005), *Niet langer met de ruggen naar elkaar: Een advies over verbinden*, Den Haag: Sdu Uitgevers

Savage, M. (2005), *Globalization and belonging*. London: SAGE

Schuyt, C.J.M. (1986), *Filosofie van de sociale wetenschappen*, Leiden: Martinus Nijhoff

Snel, E. (2003), *De vermeende kloof tussen culturen*, Universiteit Twente

Sztompka, P. (1999), *Trust: a sociological theory*. Cambridge: Cambridge University Press

Tesser, P.T.M., C.S. van Praag, F.A. van Dugteren, L.J. Herweijer & H.C. van der Wouden (1995), *Rapportage minderheden 1995: Concentratie en segregatie*. Rijswijk/Den Haag: SCP/VUGA

The SmartAgent Company (2004), *Woonbeleving regio Rotterdam: Woonambities in kaart*, Leusden

Uitermark, J. & J.W. Duyvendak (2005), *Civilizing the European city: Revanchist urbanism in Rotterdam, the Netherlands* (niet gepubliceerd)

Veblen, T. (1899), *The theory of the leisure class*. New York: The Viking Press

Völker, B. (2000), 16 miljoen burens: De rol van burens in persoonlijke netwerken in Nederland,
In: *Tijdschrift voor Sociologie*, 2000, 4, pp. 335-362

VROM (2002), *Migratie, bevolkingsontwikkeling, wonen en ruimte: Rapportage van werkgroep quick scan migratie*. Den Haag: Ministerie van VROM

Woonbron (2004), Schiemond, Woonbron

Woonbron Maasoevers (2003), *Projectplan Schiemond, Woonbron Maasoevers*

Bijlage 1: Complicaties bij selectie van geïnterviewden

Bij de selectie van de geïnterviewden deden zich de volgende complicaties voor:

1. Woonbron probeert leefstijlen te matchen door potentiële bewoners op de hoogte te stellen van het karakter van een bepaald portiek. Naar verwachting zal na verloop van tijd door het vertrek van de bewoners en de komst van nieuwe bewoners, die bewust voor een bepaald portiek gekozen hebben, de dominante leefstijl in het portiek worden versterkt. Men maakt echter pas sinds betrekkelijk korte tijd gebruik van een dergelijke beschrijving. Als gevolg hiervan is het nu nog moeilijk om portieken te vinden waar een specifieke leefstijl dominant is. Bovendien beschikt Woonbron niet meer over de individuele leefstijlen van al haar bewoners⁴⁴. De selectie van portieken kon dan ook helaas niet gebeuren op basis van de *feitelijke dominantie* van een bepaalde leefstijl, maar op een *vermoedelijke dominantie*. Via de wijkmanager zijn portieken aangewezen waarvan hij verwachtte dat een bepaalde leefstijl dominant zou zijn. Dit is getoetst door alle bewoners een test te laten doen op basis waarvan de leefstijl is vastgesteld. Deze informatie kon echter geen rol spelen bij de selectie van de portieken omdat het pas tijdens het onderzoek bekend werd.
2. De groeps-georiënteerde leefstijlen bleken in Schiemond veel dominanter dan ego-georiënteerde leefstijlen. Samen met de eerste complicatie maakte dit het vinden van een portiek waarin de ego-georiënteerde leefstijl dominant is erg lastig.
3. Er zijn in Schiemond nog geen portieken waar woningen zijn verkocht. In plaats van een portiek zijn er een tweetal verdiepingen in flats, waar woningen verkocht zijn, onderzocht. Het aantal woningen op deze twee verdiepingen komt overeen bij met het aantal woningen in één portiek.

⁴⁴ De individuele leefstijlen van de bewoners zijn omwille van de privacy vernietigd.

Bijlage 2: Overzicht van de informanten

In totaal zijn er eenendertig informanten uit vijfentwintig huishoudens bij het onderzoek betrokken geweest. In deze bijlage zijn een aantal karakteristieken van deze informanten op een rij gezet. Opvallend is het relatief grote aandeel vrouwen dat aan het onderzoek hun medewerking verleende. Dit is deels het gevolg van het feit dat Schiemond een wijk met relatief veel éénoudergezinnen is en dat deze ouder vrijwel altijd een vrouw is. Ook in de huishoudens waar zowel een man als een vrouw onderdeel van uitmaakten is het meedoen aan het interview relatief vaker aan de vrouw overgelaten omdat de man overdag vaak aan het werk was.

Tabel b.1: Overzicht van geïnterviewde bewoners naar geslacht

<i>Geslacht</i>	<i>Aantal</i>	<i>% (31=100%)</i>
Man	12	39%
Vrouw	19	61%

Tabel b.2 Overzicht van de geïnterviewde huishoudens naar huishoudensamenstelling

<i>Huishoudensamenstelling</i>	<i>Aantal</i>	<i>% (25=100%)</i>
Alleenstaand, zonder kinderen	9	36%
Gehuwd of samenwonend, zonder kinderen	3	12%
Alleenstaand met kinderen	5	20%
Gehuwd of samenwonend, met kinderen	8	32%

Tabel b.3: Overzicht van de geïnterviewde huishoudens naar leefstijl / belevingswereld

<i>Leefstijl / Belevingswereld</i>	<i>Aantal</i>	<i>% (25=100%)</i>
Rood	5	20%
Blauw	3	12%
Geel	11	44%
Groen	6	24%

Als we de leeftijd en de etniciteit van de geïnterviewde bewoners met de leeftijd en etniciteit van alle bewoners van Schiemond vergelijken, valt op dat deze redelijk overeenkomt⁴⁵. Mensen in de leeftijdscategorie 65-79 jaar zijn echter ietwat oververtegenwoordigd. Dit is vooral toe te schrijven aan het relatief grote aantal Surinamers in deze categorie. Bewoners met een Antilliaanse of een Kaapverdise achtergrond komen in dit onderzoek relatief weinig voor. Hetzelfde geldt voor bewoners uit de categorie 'Overig'.

Tabel b.4a: Overzicht van de geïnterviewde huishoudens naar etniciteit en leeftijd (van geïnterviewde)

	0-14	15-24	25-34	35-49	50-64	65-79	80+	Totaal	%
<i>Nederlanders</i>	-	-	1	4	1	2	1	9	32%
<i>Surinaamse Nederlanders</i>	-	-	-	2	1	3	-	7	28%
<i>Turken</i>	-	-	1	1	-	-	-	2	8%
<i>Antilliaanse Nederlanders</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	0%
<i>Marokkanen</i>	-	-	2	1	1	-	-	4	16%
<i>Kaapverdianen</i>	-	-	-	-	1	1	-	2	8%
<i>Overig</i>	-	-	1	1	-	-	-	2	8%
Totaal	-	-	5	9	4	6	1	25	100%
%	0%	0%	20%	36%	16%	24%	4%	100%	

Tabel b.4b: Overzicht van alle bewoners van Schiemond naar etniciteit en leeftijd

	0-14	15-24	25-34	35-49	50-64	65-79	80+	Totaal	% van totaal	% van bewoners 25+
<i>Nederlanders</i>	33	23	70	164	198	157	29	674	20%	30%
<i>Surinaamse Nederlanders</i>	193	171	105	195	101	36	4	805	23%	21%
<i>Turken</i>	91	42	66	42	17	4	-	262	8%	6%
<i>Antilliaanse Nederlanders</i>	54	12	32	32	9	2	-	141	4%	4%
<i>Marokkanen</i>	141	47	88	70	18	2	-	366	11%	9%
<i>Kaapverdianen</i>	140	109	58	141	74	8	1	531	15%	14%
<i>Overig</i>	270	58	121	112	73	15	13	662	19%	16%
Totaal	922	462	540	756	490	224	47	3.441	100%	100%
% van totaal	29%	13%	16%	22%	14%	7%	1%	100%		
% van bewoners 25+			26%	37%	24%	11%	2%	100%		

Bron: Woonbron Maasoevers (2003)

⁴⁵ Omdat er niet bij elk huishouden beschikking was over de gegevens van alle bewoners is Tabel b.4a slechts samengesteld op basis van gegevens van de geïnterviewden. Als gevolg hiervan komen in deze tabel geen bewoners van jonger dan vijftig jaar voor. Om een goede vergelijking mogelijk te maken zijn daarom ook bij Tabel b.4b in de laatste rij en kolom de gegevens van deze groep bij het berekenen van het totale percentage niet meegenomen.

Tabel b.6: Overzicht van de informanten, hun geboortejaren, opleidingen en beroepen

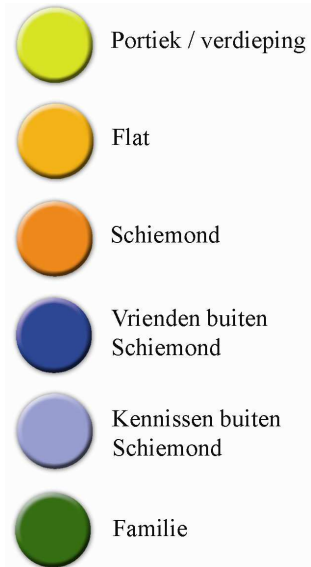
<i>Gefingeerde naam</i>	<i>Geboorte-jaar</i>	<i>Opleiding</i>	<i>(Voormalig) beroep informant en/of partner</i>
Mevrouw Achoui	1972	MBO	Bijstand, man leert Nederlands
Mevrouw Aydum	1973	Twee jaar WO	Bijstand
Bert	1957	LTS	Bijstand
Mevrouw Benmoussa	1951	Basisschool	Bijstand
Mevrouw Bladheugel	1931	Basisschool	In verpakkingscentrum
Dochter Bladheugel	1960?	Onbekend	Onbekend
Mevrouw Bombar	1970	MULO	Cateringmedewerkster
Meneer Blanus	1933	Basisschool	Politieman, vrouw in verpleging
Mevrouw Endalew	1960	Basisschool	Bijstand
Meneer Essakkili	1972	LBO	Partycateraar, vrouw huisvrouw
Mevrouw Fangeca	1938	Geen	Schoonmaakster
Mevrouw Fernando	1956	Basisschool	Met gehandicapte kinderen, man nachtportier
Hassan	1970?	Onbekend	Onbekend
Meneer Jakobse	1939	Basisschool	Scheepstimmerman
Mevrouw Jacobse	1941	Basisschool	Huisvrouw
Mevrouw Kapoor	1966	MULO	Heeft autorijschool
Kees	1965	Basisschool	Bij de ROTEB
Mevrouw Kiraç	1966	Bezig met MBO	Kleuterleidster, man lasser
Maarten	1966	WO	Webmanager
Mecoco	1981	Basisschool	Bijstand
Meneer Mourabi	1971	MBO	Uitvoerder in de bouw, vrouw huisvrouw
Mevrouw Pinah	1956	MBO	Voedingsassistent
Meneer Pronk	1970	MBO	Elektricien, vrouw huisvrouw
Meneer Rattoe	1935	Geen	Voor de gemeente
Mevrouw Rattoe	1938	Geen	Huisvrouw
Meneer Rattoe jr.	1970?	Onbekend	Onbekend
Mevrouw Ramayan	1975	MBO	Huisvrouw, man onderhoudsmonteur
Mevrouw Scholten	1926	Na basisschool	Op kantoor, man stoker op glasfabriek †
Sjaan	1930?	Verpleegstersopleiding	In de verpleging
Mevrouw De Vries	1943	ULO	In de horeca
Mevrouw Ramayan	1975	MBO	Huisvrouw, man onderhoudsmonteur

Bijlage 3: Overzicht van de netwerken

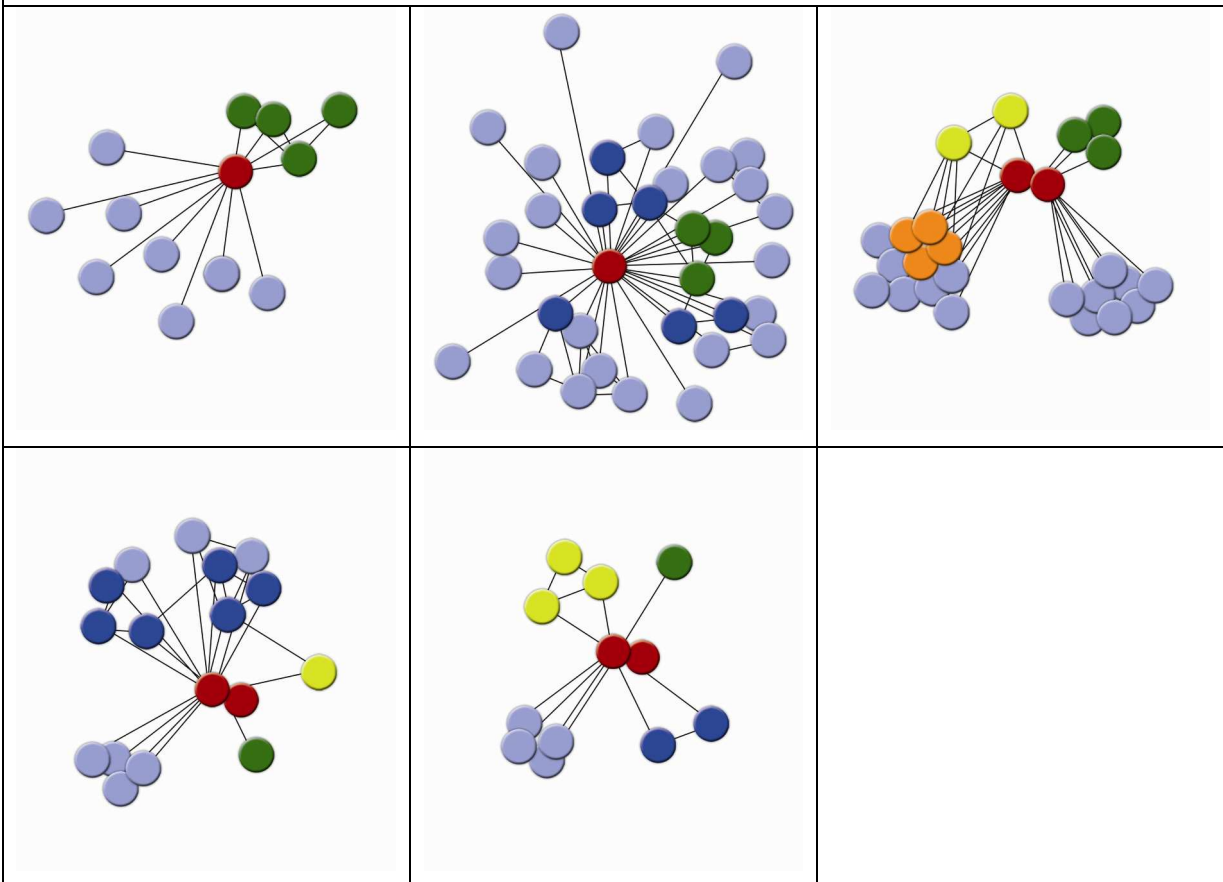
In deze bijlage zijn de netwerken van de geïnterviewden te zien. Eén netwerk is niet uitgetekend omdat deze informant zich bezwaard voelde om in detail over haar netwerk te praten. De overige netwerken zijn ingedeeld per belevingswereld. De netwerken zijn geanalyseerd aan de hand van de compositie en het type contacten dat men heeft.

Netwerken in de rode wereld worden over het algemeen gekenmerkt door een grote omvang en een tamelijk sterke segregatie en specialisatie in functies. Vrienden en kennissen vormen het belangrijkste onderdeel van deze netwerken.

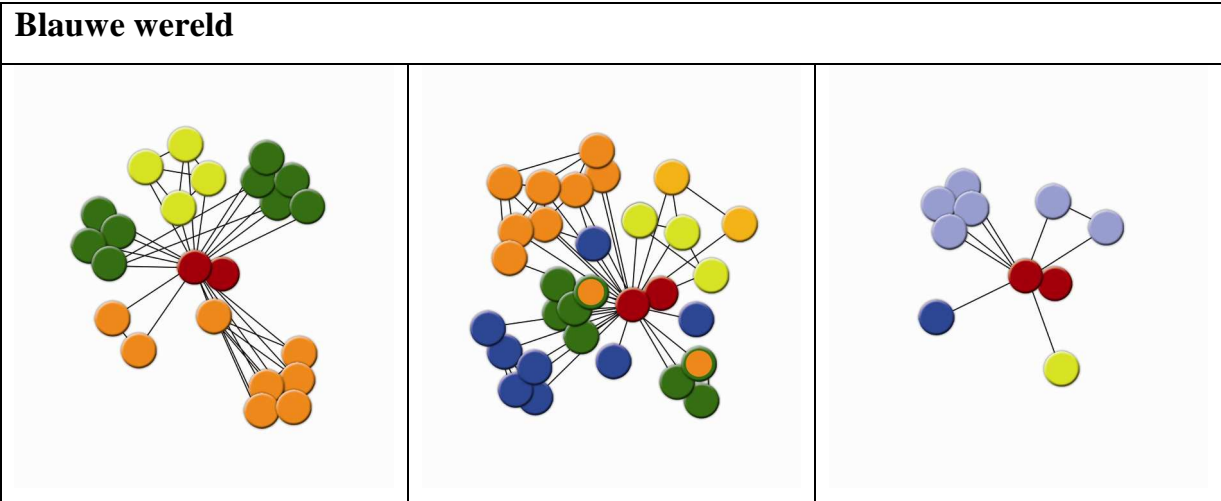
Legenda:

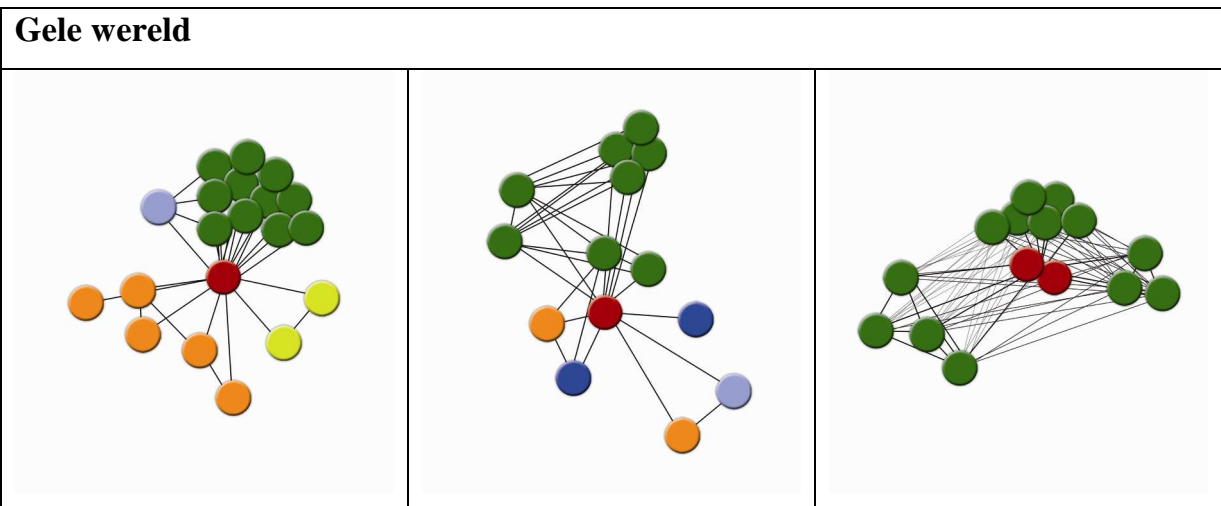
Rode wereld

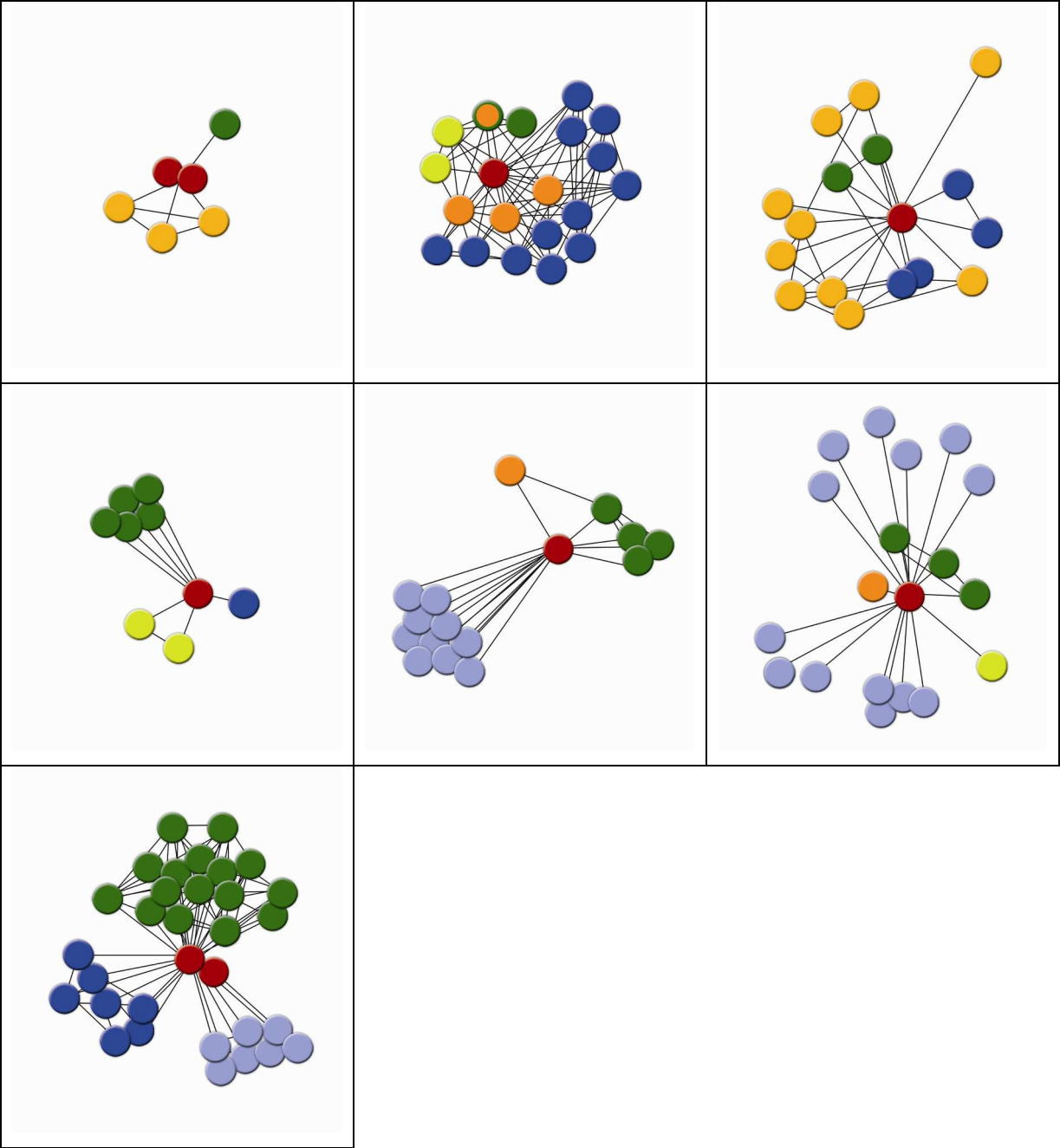

Netwerken in de blauwe wereld zijn ook tamelijk omvangrijk, gesegregeerd en gespecialiseerd. Wel lijkt er in plaats van individuele segregatie meer sprake van segregatie per groep en lijken familie en burenrelaties in deze netwerken een iets grotere plaats in te nemen dan in 'rode netwerken'.

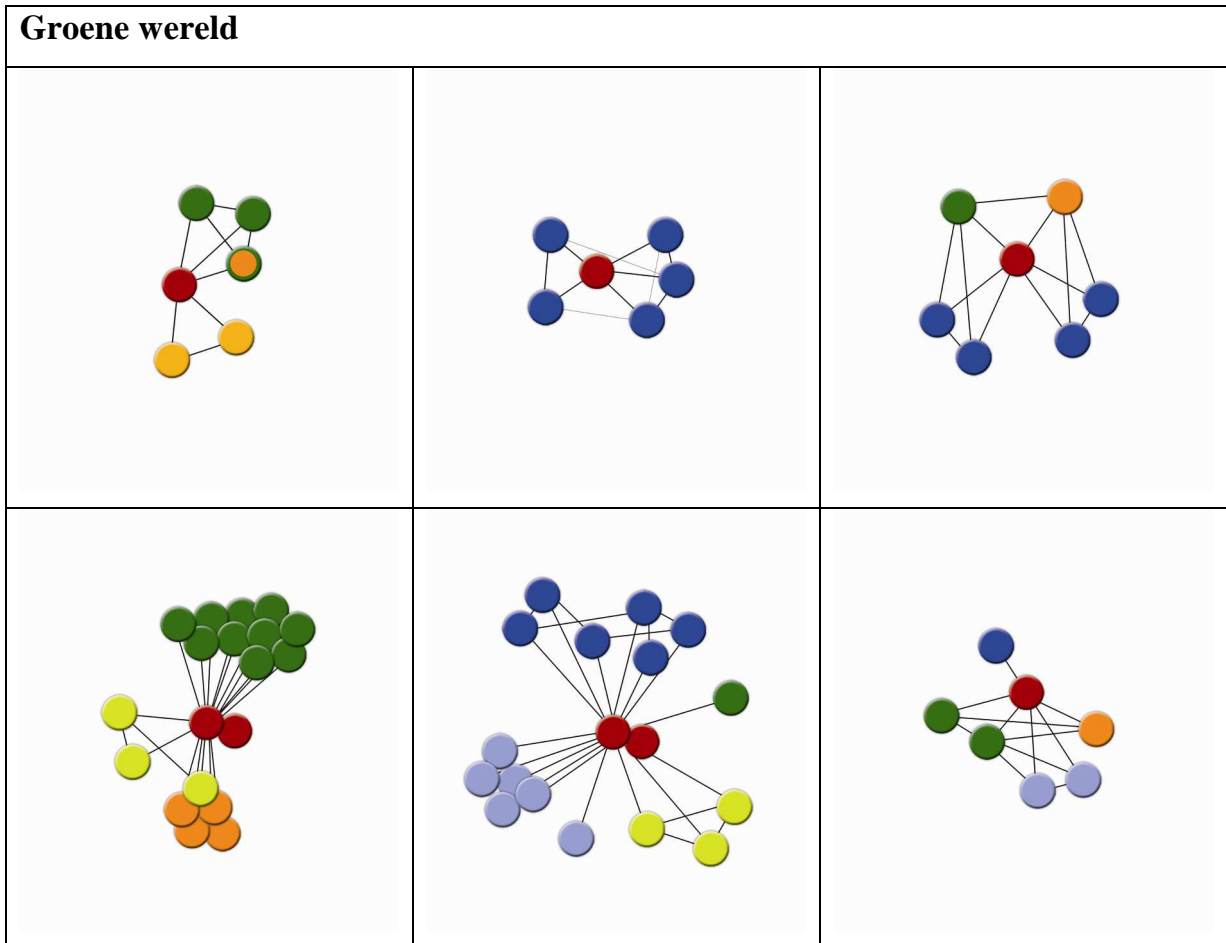

De gele wereld kenmerkt zich door sterke inkapseling. Deze inkapseling kan betrekking hebben op uiteenlopende groepen. Buren, buurtgenoten en familie zijn het sterkst vertegenwoordigd. Vrienden en kennissen buiten de wijk vormen gemiddeld een kleiner onderdeel van hun netwerk.

Mensen in de groene wereld zijn vaak op zichzelf. De weinig contacten die men heeft zijn echter vaak tamelijk intensief. Net als in de gele wereld is er in de groene wereld relatief veel sprake van inkapseling. De omvang en de dichtheid van de netwerken is echter kleiner dan in de gele wereld het geval is.

Bijlage 4: Beschrijving belevingswerelden

Rode wereld: vrijheid en flexibiliteit

De rode consument is een consument met een vrije, eigzinnige geest die onafhankelijkheid boven alles stelt. Men heeft een actieve manier van leven waarbij er naast werk voldoende tijd over moet blijven voor culturele ontwikkeling en reizen. Rood heeft een stedelijke oriëntatie, zonder dat men daadwerkelijk ook stedelijk hoeft te wonen.

Blauwe wereld: ambitie en controle

In de blauwe wereld is presteren een kernbegrip. Deze groep is zeer intensief en gedreven met zijn carrière bezig. Status wordt belangrijk gevonden en dat blijkt ook uit het keuzegedrag op de woningmarkt: statusrijke gebieden en concepten worden aantrekkelijk gevonden. Blauw is gericht op controle. Carrièreplanning is dan ook echt iets voor blauw, terwijl de eveneens hoog opgeleide rode wereld zich meer laat leiden door de waan van de dag. Blauw richt zich vooral op rustige, ruim opgezette woonmilieus, maar ook op (hoogwaardige) stedelijke locaties.

Gele wereld: betrokkenheid en harmonie

Geel kent een sterke groepsoriëntatie en hecht veel waarde aan sociale contacten in de buurt. De gele wereld heeft een open instelling. Het gezin (of het streven daarnaar) neemt een centrale positie in in het leven van deze consumenten. De kwaliteit van een woning of woonmilieu wordt dan ook per definitie beoordeeld door de 'ogen van een kind' (is het er veilig, zijn er voldoende speelgelegenheden, etc.). Let wel: ook in de rode en de blauwe wereld zijn er volop gezinnen met kinderen, maar voor deze groep geldt dat de komst van een kind werk en hobby's niet ineens minder belangrijk maakt. De gele consument richt zich vooral op de woonwijken en is gecharmeerd van traditioneel en knus wonen.

Groene wereld: geborgenheid en zekerheid

De groene wereld is groepsgericht, maar kent een veel minder open karakter. De wereld is voor deze consumenten niet zo groot; men beweegt zich in een kleine kring met familie en burens waarmee men intensieve contacten heeft. De groenen vinden het belangrijk om zich terug te trekken in de woning. De woonambities zijn bescheiden en eenvoudig.

(The SmartAgent Company 2004: 11-12)

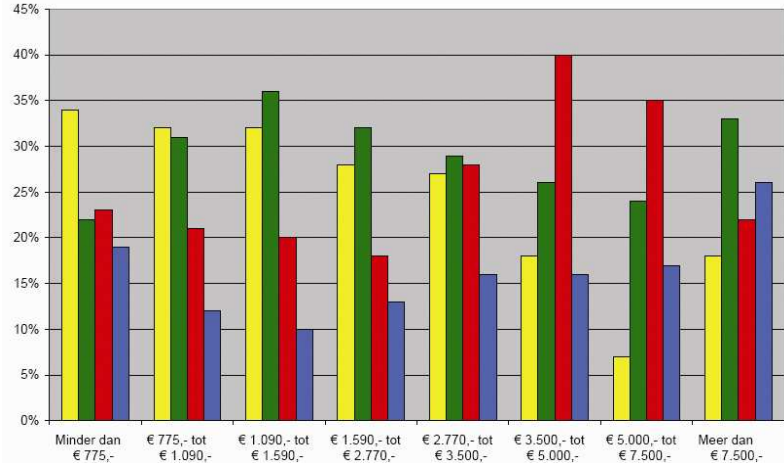
Bijlage 5: Sociaal-demografische kenmerken van leefstijlen

“Consumenten uit de rode wereld zijn veelal hoog opgeleid en kunnen beschikken over een (ruim) bovengemiddeld inkomen. De gemiddelde leeftijd is vrij laag. Mensen uit de blauwe wereld zijn over het algemeen hoog opgeleid. Ze bevinden zich in alle leeftijdscategorieën. Er bevinden zich veel alleenwonenden

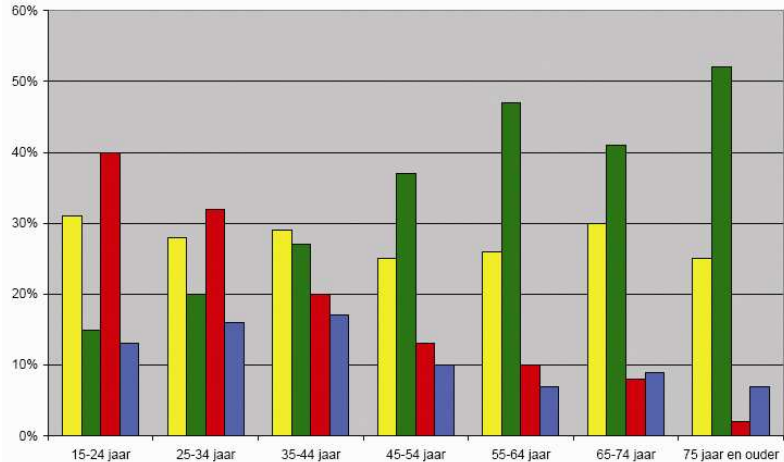
in deze groep. De consument uit de gele wereld is over het algemeen wat jonger, maakt deel uit van een gezin en is gemiddeld opgeleid. Deze consument beschikt over een lager inkomen dan gemiddeld. Bij de groene wereld ligt de gemiddelde leeftijd hoger. In dit cluster bevinden zich zowel één-, twee- als gezinshuishoudens.”

(The SmartAgent Company 2003: 24)

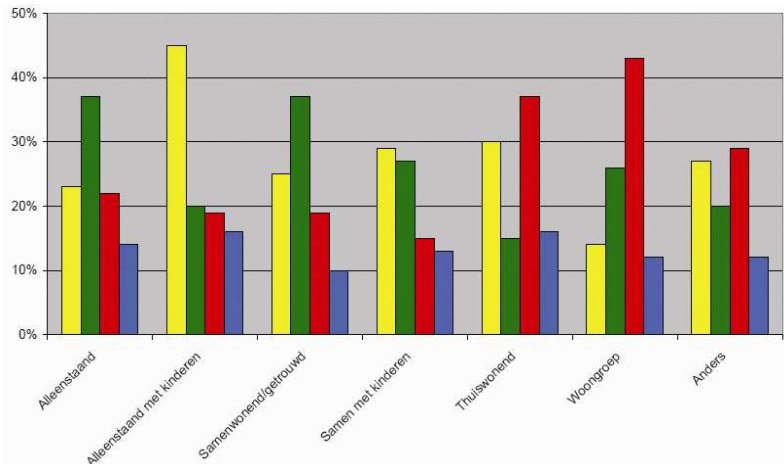
Figuur b.1: Omvang van de vier werelden naar netto inkomen

Figuur b.2: Omvang van de vier werelden naar leeftijd

Figuur b.3: Omvang van de vier werelden naar gezinssamenstelling

Bijlage 6: Interview met Adriaan Lamme

De indeling in belevingswerelden/leefstijlen zoals die gehanteerd wordt door Woonbron is gebaseerd op het Brand Strategy Research model (kortweg BSR®-model genaamd) van The SmartAgent Company. Adriaan Lamme is verantwoordelijk voor de ontwikkeling van dit model. Met het BSR®-model worden markten vanuit de ogen van de consument in kaart gebracht. Het is gebaseerd op sociaal-psychologische theorieën van Adler waarin het ‘bevredigen van behoeften van de mens’ centraal staat. Het gaat ervan uit dat iedere consument een soort blauwdruk heeft voor het bevredigen van zijn behoeften; deze blauwdruk is het resultaat van leerprocessen die vervolgen weer dienen als een referentiekader voor het oplossen van nieuwe problemen. Door middel van het BSR®-onderzoek wordt deze ‘blauwdruk’ verkend. (The SmartAgent Company 2003: 141)

In onderstaand interview wordt een beeld geschetst van de ideeën van Adriaan Lamme. Het gaat over de noodzaak van leefstijlen en belevingswerelden in de marketing, de theorieën van Adler, over de karakters van de verschillende werelden, maar vooral over de visie van Lamme over de wenselijkheid van het mengen en clusteren van portieken en wijken.

Leefstijlen/belevingswerelden in de marketing

1. Waarom voldoen traditionele variabelen niet meer?

Ik denk dat de wereld te complex is om daarvan uit te gaan. Er zijn natuurlijk wel zaken die wel zeker op basis van traditionele sociodemografiek ingestoken kunnen worden. Denk bijvoorbeeld aan het gebruik van maandverband. Dan kom je bij vrouwen terecht in een bepaalde leeftijdsgroep. Maar dan krijg je een hele reeks van producten die daar los van komen te staan. En daarbij moet je je afvragen: Is traditionele segmentatie daar nog wel zinvol? Ik zal je een voorbeeld geven. Jaren geleden hebben we gekeken naar lezersprofielen van traditionele week- en maandbladen en dan zie je dat bijvoorbeeld Margriet voor 25 tot 30% gelezen wordt door mannen. En Margriet is een groot blad. Dus Margriet wordt bijna nog meer door mannen gelezen dan bijvoorbeeld Nieuwe Revue. Ofwel Margriet is dus een geweldig blad om mannen te bereiken. Dus laten we er Gillette in gaan zetten en Mercedes-Benz of Van Gils en noem nog maar eens een paar van die dingen op. Maarja, je voelt hem al aankomen. Als je dat gaat doen is

Margriet Margriet niet meer en haken de vrouwen af. Dat werkt dus niet. Maar als je nou beter gaat kijken en je afvraagt: Waarom lezen die mannen Margriet nou? Dat doen ze om iets te weten over wat de ‘vrouwenwereld’ is. Ze lezen bij wijze van spreken over de schouder van de vrouw mee om daar iets van mee te krijgen over wat die wereld nou precies inhoud. Dus een heel specifiek motief waarom dat product wordt gebruikt. In de traditionele marketing zouden we zeggen we moeten het product afstemmen op de doelgroep. Het moet dus masculiner worden. Maar dat zou de dood in de pot zijn voor Margriet.

2. Mannen hebben dus voor het lezen van Margriet een ander motief, het is dus ook afhankelijk van de context?

Ja, het gaat dus uiteindelijk om de motivatie die erachter ligt. Die motivatie is hetgeen dat wij in beeld proberen te brengen. Je ziet op een gegeven moment een doelgroep op je geestesoor verschijnen, dat is een werking van het menselijke brein omdat ze niet in abstracties kunnen werken, maar in principe meet ik harmonie, ik meet geborgenheid, ik meet manifestatie, ik meet vitaliteit en daar heb ik mijn differentiaal op afgestemd. Mensen die daarop scoren vinden dat belangrijk. En dan vervolgens hoor je mensen zeggen, hij is... Nee, hij wordt op dat en dat moment aangetrokken tot... Het is een beetje een andere ingang zoeken. Vanuit die motivaties kun je begrijpen waarom er bepaalde dingen gebeuren in die markt en kun je die markt daarop scherpstellen. Dat betekent in het geval van Margriet dat het duidelijk een baken is in een landschap van andere periodieken die iets van een bepaalde vrouwenwereld laten zien. Het is een icoon voor bepaalde vrouwen. En mannen zien daar dus blijkbaar ook wat in en die gaan daar ook in mee-lezen. Maar hetzelfde heb je ook met bijvoorbeeld vrouwen die scheren hun benen met Gillette-mesjes. Maar of je nou vervolgens Gillette ook maar dat soort advertenties moet laten plaatsen... Ik denk dat de gemiddelde man het dan minder interessant begint te vinden.

Mengen en matches

3. Zijn er ook vergelijkbare voorbeelden in de woningmarkt te noemen?

Ik denk het niet. Want laten we eerlijk zijn. We zien dat in de woningmarkt nooit marketing is toegepast. Het enige wat we daar doen is bouwen, stenen stapelen. Dat is tot nog toe aan de orde geweest. Maar we zijn er wel mee aan het werk. Dat is waar het naartoe moet. Ik denk dat we een aantal slagen moeten maken om op de een of andere manier de maatschappij leefbaar te houden. Het gaat niet alleen om een consumentenproduct optimaal af te stemmen op... Maar wij bouwen

nog steeds vanuit een consumentistische visie zoals die in de jaren '70 gold. Met stempelen, producten uitpoepen voor een anonieme massa. Terwijl je nu ziet van, ja hallo, we hebben de multiculturele samenleving, hoe je er ook over denkt. Je zult er toch eens over na moeten denken hoe je daarmee omgaat en welke identiteiten dat behoeft. En je ziet op dit moment eigenlijk al in Nederland dat er getto's beginnen te ontstaan, dat de leefbaarheid onder druk staat. En ga zo maar door.

4. Dus u ziet de oorzaak van het ontstaan van getto's in een te heterogene bevolking?

Ja, gedeeltelijk. Het heeft ermee te maken dat producten niet aansluiten op... Je moet je voorstellen dat je een Marokkaans schoffie bent op bijvoorbeeld Kanaleneiland, in Utrecht. Je bent daar geboren, overal loop je tegen gesloten deuren aan en dan kom je 's avonds thuis en dan kijk je langs die flats. Allemaal hetzelfde, tot zover als je kijken kan. En dan vraag je je af: Waar woon ik nou eigenlijk? Wie ben ik nou eigenlijk? Kan je je daar iets bij voorstellen. Het roept om ellende!

5. Het Marokkaanse schoffie is dus op zoek naar identiteit op de een of andere manier. Dat is iedereen. Maar stel nou dat hij in een hele leuke Marokkaanse wijk zou kunnen wonen met allemaal Marokkaanse schoffies. Zou dat een weg zijn die je in zou willen slaan?

Ja, dat is de kant die ik op zou willen gaan.

Maar loop je dan niet juist aan tegen problemen van een gettovorming en armoedecultuur?

Ik weet het niet. Het lijkt mij een interessant pad om eens te gaan bewandelen. Getto's kennen we natuurlijk al zo lang. Die zijn al zo oud als de neten.

Maar dat is natuurlijk wel de grote angst van de gemeente Rotterdam bijvoorbeeld.

Dat is gewoon gelul. Als we een getto hebben in Wassenaar dan lult niemand erover en als we een getto hebben in Rotterdam dan staat iedereen ineens op zijn achterste poten. (...) Waar gaat het over? Waar hebben we het over? Een getto is natuurlijk weer heel zwaar de andere kant op. Maar als wij bijvoorbeeld kijken naar Bos en Lommer, in Amsterdam West. Amsterdam West is bijna 100% zwart geworden, laten we daar maar even vanuit gaan. Er loopt hier en daar nog een blanke rond, maar die willen graag weg. We zijn een aantal jaren geleden begonnen met herstructurering, er worden miljarden geïnvesteerd in dat gedeelte. Je ziet vervolgens dat er bij het Bos en Lommerplein doordat er gesloopt werd wat nerinkjes begonnen te ontstaan, er is spontaan een markt gekomen op zondag waar allerlei nationaliteiten spulletjes begonnen aan te bieden. Dat kon ineens in die ruime die was ontstaan, in die afgeplakte panden etc. De politie die ramt dat er vervolgens uit. Terwijl er op dat moment ook mensen zijn die zeggen: Het is

interessant wat daar gebeurt. Aan de westkant van Amsterdam gebeurt iets! Maarja, in Amsterdam West wordt alles duur en koop en impliciet hoopt men dat er ook blanken gaan wonen. Daarom wordt dat gedaan. (...) Maar kijk nou eens wat er gebeurt op het Bos en Lommerplein. Je ziet dat daar mensen economisch actief beginnen te worden. Dat zuigt... Op zondag stonden ze stil op de snelweg om er te komen. Iedereen vindt dat interessant, want er gebeurt ineens iets. Probeer dat nou eens te faciliteren. Doe daar nou iets mee! Die mensen willen graag iets ondernemen, we forceren ze in werkloosheid en hand ophouden.

6. Want als ze iets voor zichzelf bedenken dan mag het niet en dan moet het weer weg omdat het gezien wordt als deviant, als afwijkend van onze normen en waarden?

Ja precies, dat is dan on-Nederlands. En dan vervolgens als je ze dan tien keer op die manier op hun bek geslagen hebt en ze zeggen wat terug dan zijn ze nog lastig ook. Dat is natuurlijk van de idiote! In Rotterdam zijn we bezig geweest met 'Le Medi', echt een expliciet statement om te kijken van kun je daar nou iets neerzetten in Mediterraan sfeer. In verband met de Leefbaar Rotterdam etcetera is daar ontzettend veel water bij de wijn gegaan. Maar er blijven nog wel wat contouren over van de oorspronkelijke plannen. En je ziet dat daar duidelijk belangstelling voor is bij onder andere jonge mensen, waarvan ik een elan voel dat de discussie eigenlijk al gepasseerd is. Dat zijn mensen die zijn al opgegroeid in de multiculturele samenleving, die zitten helemaal niet met de discussie. Die willen samen iets doen, daar zit energie in. Er gebeurt iets. Ik zou zeggen: Doe er wat mee!

7. Maar is dat dan op geen enkele manier schadelijk voor de integratie?

Het is juist goed voor de integratie! Maak eens een gebaar richting die mensen. Want we slaan ze nou feitelijk voor hun bek. We houden op geen enkele wijze rekening met hun wensen. We bouwen er iets voor terug waar ze niet op zitten te wachten. Op deze manier is iedereen verliezer, behalve de aannemers, die verdienen er grof geld aan. Maar we kunnen nu al zeggen dat er iets wordt neergezet dat geen houdbaarheidsdatum heeft. Dat Amsterdam West zwart is dat is gewoon een gegeven. Maar maak daar een kwaliteit van. Het kan een toeristische attractie zijn, er gebeuren dan dingen waar massa's consumenten op af kunnen komen, want die vinden dat hartstikke interessant, allemaal winkeltjes en nerinkjes en marktjes en toestandjes. Je hebt kans dat je juist daardoor een avant-garde onder bijvoorbeeld de rode witte bevolking krijgt die daar naartoe gaan trekken waardoor die menging op gang gaat komen. Terwijl wat je nu doet... De gemiddelde yup in Amsterdam, die zegt: "Het ligt buiten de ring! Is er nog leven buiten de ring?" Nou niet, want wij bouwen daar nieuwe appartementen. Het is gewoon zot!

8. Dit is wel interessant. Want wat je nu merkt is dat de groep met de meeste ressentimenten heeft, die het meest nadelig over buitenlanders denkt, dat die wel met die groep zit. De volksbuurteling zogezegd, tante Mien van op de hoek, die woont daar nog. Maar die hebben vaak de sterkste ‘antibuitenlanders’ gevoelens. Die worden nu min of meer uitgehuwelijkt.

Ik vind het hartstikke lullig voor die tante Mien. Tante Mien heeft alle recht van spreken. Ik denk dat ook de tante Mienen van deze wereld rechten hebben. Maar, er zijn ook andere mensen. Op een gegeven moment houdt het op. En dan denk ik van, dan tante Mien er maar uit en laat er maar wat gebeuren. En nogmaals, zoals ik jou net omschreef wat je in de westelijke tuinsteden in Amsterdam zou kunnen doen, dan voel je, daar zit dynamiek in, daar gebeurt iets. Dat heeft een vliegwieleffect. Als mensen daar zitten met hun winkeltjes dan denken ze er nog wel drie keer over om lastig te zijn tegen blanke mensen, want dat zijn potentiële klanten.

9. Maar we zijn nu eigenlijk denk ik min of meer van een leefstijlenc Discussie op een min of meer etnische discussie terecht gekomen...

Nee, absoluut niet. Want dit heeft alles te maken met leefstijlen!

Heeft etniciteit veel te maken met leefstijlen?

Ook. Ik wil eigenlijk de discussie een stukje verder trekken. Leefstijlen vind ik prima, maar eigenlijk moet je nog een stukje verder gaan en denken in identiteiten. Identiteiten heb je er velen van. Op het moment dat je die kant uitgaat dan liggen er vele mogelijkheden voor je waar ook etniciteit een onderdeel van is.

10. Etniciteit kan dan dus naast leefstijl bestaan en zal er af en toe stevig mee overlappen? Er wordt door sociologen ook wel eens gesproken over hybride identiteiten. Dat je in de ene context tot de ene groep behoort en in een andere context tot een andere.

Die theorie ken ik ja. En daar zit ook wel wat in.

En zekere overlap zou ook misschien wel de integratie ten goed kunnen komen. Overlap in bepaalde opzichten en in andere weer niet waardoor er bruggen kunnen worden geslagen misschien?

Ja, dat zou dan heel goed kunnen.

Misschien dat de Rotterdam-wet ertoe leidt dat twee groepen tegenover elkaar staan die totaal geen overlap met elkaar hebben.

Ik vind het wat te theoretische ingestoken wat daar gebeurt op dit moment. Menging van bevolking? Tot nog toe is steeds het tegendeel bewezen. Je ziet dat buurten verkleuren. Het is een

sociologisch proces wat zich daar afspeelt. Ik heb het ook bij vrienden en kennissen gezien die buurten ontvluchten, want die willen niet wonen naast... Ook de waarde van het ontroerend goed gaat naar beneden, de wijk wordt minder aantrekkelijk. Er zit een heel natuurlijk proces achter. En zo ontstaat er op die manier een bepaalde segregatie in de samenleving.

11. Gated communities zijn hier een heel sterk voorbeeld van hè? Wat je vooral in de Verenigde Staten ziet ontstaan.

Maar goed, laat die mensen hun gang gaan. Ik zie niet in waarom je als overheid dat soort processen zou moeten tegengaan.

Nou ja, op gegeven moment hebben mensen ook andere mensen nodig. Als bepaalde groepen zich terugtrekken uit de maatschappij is er natuurlijk wel degelijk een probleem.

We slaan zo door in dit soort discussies. Ik woon zelf in een appartementencomplex waar ook hekken voor zitten. Als buitenstaander kom je er niet in, met videobewaking en een huismeester. De mensen die er wonen die praten constant over veiligheid enzo. Nou ja, als die mensen dat graag willen. Waarom zou je dat tegen moeten gaan. Waar leg je de grens ergens? Ik denk dat de uitwassen niet dominant mogen zijn in de discussie. Ik wil er niet aan. Dat de samenleving beweegt, dat weet je ook. Er is een heel sterke restauratiedrang in Nederland. Ik krijg daar de kriebels van. Daar kan ik niet tegen. Terug naar de zeventiger jaren, dat is natuurlijk het credo op dit moment. Dat was ideaal, toen waren alle mensen nog gelijk, toen was het nog goed, toen liepen er nog geen zwartjes rond in Nederland. Alles moet weer homogeen worden. Solidariteit! Een zorgzame samenleving! Dat gaat toch helemaal nergens over! In een dermate heterogene samenleving als de Nederlandse samenleving kan je niet zomaar generiek vragen om solidariteit. Ik denk dat je dat onder identiteiten moet bouwen. Ik denk dat we terug moeten naar het idee van buurtjes. Hoewel ik denk niet dat dat het juiste woord is in deze context, maar dat je vanuit zo'n identiteitsparaplu waar bepaalde mensen met een bepaalde leefstijl en bepaalde idealen naartoe komen, dat je daar juist je sociale verbanden onder kunt creëren die stevig genoeg zijn om de toekomst tegemoet te gaan. We staan voor problemen met de vergrijzing van de samenleving, waardoor juist de zelfwerkzaamheid van mensen gestimuleerd zou moeten worden om voor elkaar te zorgen en om elkaar een beetje in de gaten te houden. Ga er maar eens aan staan. Ik denk dat je dat in een generiek model niet voor elkaar krijgt.

12. Zou dat kunnen betekenen dat we weer terug gaan naar een soort van verzuiling? Omdat de maatschappij te complex is?

Nee, ik vind verzuiling iets negatiefs.

Dat klinkt misschien negatief, maar als je het als een neutrale term ziet. Dat er groepen zijn die intern meer hebben met elkaar dan met andere groepen, dan maak je het wel weer overzichtelijker. En dan berust je erin dat je niet als hele maatschappij door één deur moet kunnen.

Dat laatste daar ben ik het wel mee eens. Maar als je het verzuiling gaat noemen dan vind ik het te ver gaan. Overigens zijn er natuurlijk ook sociologen die beweren dat verzuiling leidt tot emancipatie van bepaalde groepen. Dus in die zin... Maar voor mij heeft verzuiling een te negatieve klank. Terwijl ik aan de andere kant wel zie dat er emancipatoire kanten aan zitten. En die moeten we gewoon niet uit het oog verliezen. De generalistische blik die op dit moment vooral vanuit de linkse politiek wordt gepropageerd dat houdt uiteindelijk gewoon de dominantie van de boze blanke man in en niet de emancipatie van zwarte groepen in de samenleving. En dan kunnen we wel roepen dat we solidair zijn, maar ondertussen houden we ze gewoon waar ze zitten. En uiteindelijk zorgen we er gewoon voor dat ze geen kans hebben in deze samenleving. Terwijl ik juist zou willen dat we dingen proberen te doen waardoor we bepaalde aspecten die daar onder liggen een kans krijgen etcetera. Je moet je toch voorstellen dat hier de afgelopen jaren ik geloof bijna 25.000 Somaliërs weggetrokken zijn omdat ze gewoon geen kans krijgen om een nerinkje op te starten.

13. U heeft het nu veel over wijken gehad, maar bij Woonbron zijn ze nu vooral op portiekniveau bezig. Zou dat geen negatief effect kunnen hebben op het gevoel van verantwoordelijkheid over, en uiteindelijk de leefbaarheid van de straat. Omdat men in het portiek alles heeft wat men wil. Waarom zouden mensen nog contacten buiten hun portiek zoeken?

Dat vraag ik me af... Misschien. Het zou kunnen. Ik weet niet of dat negatief is. Ik weet ook niet of een grote mate van menging in een straat wenselijk is. Of je niet moet proberen om meerdere portieken aan elkaar gelijk te schakelen. Maar ik denk dat hier in eerste instantie gewoon winst te behalen valt. En laten we eerst maar eens kijken of we dat op portiekniveau voor elkaar kunnen boxen. Je moet ergens beginnen. Er liggen natuurlijk allemaal beperkingen over wat je kunt en wat je mag. In laatste instantie denk ik dat het kiezen voor een bepaalde buurt belangrijker moet zijn dan het kiezen voor een bepaalde woning. Je moet het zo afficheren dat het thuis centraal staat en niet het huis. Als er staat dat het een buurt is met veel kinderen en je hebt een hekel aan kinderen, dan moet je daar dus niet gaan wonen. Dan moet je daar ook zeker niet geplaatst worden want dat geeft alleen maar ellende. Dan hang je de hele dag aan de telefoon om te klagen.

Het zet mensen tegen elkaar op in plaats van dat het ze verenigt. Maar dat is eigenlijk hetgene dat we de afgelopen decennia in de volkshuisvesting hebben gedaan.

14. De wijk waar ik onderzoek doe is Schiedam. Daar is zowel de Rotterdam-wet geldig als dat Woonbron bezig is met het matchen van leefstijlen. Strijkt dat elkaar tegen de haren in of kan het naast elkaar bestaan?

Ik denk dat dat niet naast elkaar kan bestaan. Ik denk dat dat conflictueus is en dat dat eigenlijk twee verschillende benaderingen zijn. Er is ooit een keer door een socioloog de vergelijking gemaakt tussen de 'salad bowl' en de 'soup'. De 'soup' is iets dat gaat door een molen en dat wordt een bepaalde pulp en dat wordt allemaal hetzelfde en de 'salad bowl' dat zijn allemaal verschillende brokjes waardoor de smaken in stand blijven. De Rotterdam-wet gaat uit van 'soup' terwijl onze leefstijlenbenadering uitgaat van een 'salad bowl'. En ik denk dat dat veel meer aansluit bij de natuur van de mens. Het zijn twee verschillende benadering die je kunt volgen. Ik denk dat met name de 'soup-benadering' ook heel sterk onder de restauratiedrang valt. Gelijk walsen, iedereen hetzelfde, integreren betekent dan ook de Nederlandse levensstijl overnemen. Terwijl die andere benadering uitgaat van het gepacificeerd naast elkaar laten leven van bepaalde groepen. (...) De weg die wij nu inslaan die kunnen we op een gegeven moment ook niet meer bekostigen. Je ziet dat op dit moment bij wijze van spreken 1.500 AIVD-mensen bezig zijn om Marokkaantjes af te luisteren. Hoever moeten we gaan? Wat gaat dat kosten? Je ziet dat bijvoorbeeld in Israel al gebeuren. De status-quo kan daar alleen maar gehandhaafd blijven omdat er van buitenaf heel veel geld in gepompt wordt. De economie zelf kan het niet trekken. Wij gaan ook naar dat soort dingen toe. Er is te veel repressie nodig om een gepacificeerde toestand te creëren. Als wij straks een geweldige politiemacht en geheime dienst nodig hebben en al die zorg, waar ik het eerder over had, dan ben ik straks de enige die nog werkt hier in Nederland. Je zal veel meer van identiteiten uit moeten gaan met een soort neutrale zones die daartussen komen te liggen. Anders kunnen we het openbaar gebied niet meer veilig houden.

Terug naar de inhoud van de leefstijlen/belevingswerelden

15. Ik zou graag het graag even willen hebben over de ideeën van Adler, de man op wiens theorieën de indeling in belevingswerelden gebaseerd is. Hij heeft het erover dat je aan een bepaalde koker vastzit waarin leeraspecten elkaar opvolgen. Bedoelt hij daarmee dat elke

volgende stap een logisch gevolg is van een stap die daarvoor gezet is? Hoeveel eigen invloed heb je?

Ja, het idee van de ene dag op de andere dag een andere lifestyle aannemen, betekent bij wijze van spreken dat alles wat je geleerd hebt op dat moment over boord gegooid zou moeten worden en dat je een heel nieuw pad in zou moeten slaan. Dat is onlogisch, het is onwaarschijnlijk. Ik ben niet iemand van de predestinatie of wat dan ook. Maar ik denk dat aantal gedragsvariabelen door de jaren heen steeds beperkter zijn geworden en dat keuzes elkaar als een soort van logische reeks beginnen op te volgen. Ofwel, ik denk niet dat je zomaar van het ene naar het andere moment zomaar de hele andere kant uit kan gaan.

Cultuur neemt het dan dus in een zekere zin over van de psyche?

Ja. Ik denk ook dat zeker aan leefstijlen wel subculturele aspecten zitten. Ik kom zelf overigens uit de hoek van de cultuurwetenschappen. En ik zie in die zin wel bepaalde parallellen en een bepaalde logica zich ontrollen. Ik denk van daaruit geredeneerd dat als je bijvoorbeeld in een groene wereld bent opgegroeid en je daarin vast hebt gezet dat dat een eigen logica heeft en ook eigen beperkingen in zich heeft waar je niet zo gemakkelijk buiten kunt treden. Als je bijvoorbeeld veel tijd aan je vrienden, familie etcetera besteedt dan zal dat absoluut ten koste gaan van mogelijkheden om te studeren en om je verder te ontplooien in de wereld. Dat zijn geen mensen die 80 of 90 uur in de week werken want dat komt op gespannen voet te staan met je sociale netwerk dat je moet onderhouden. Dat zorgt ervoor dat je het maatschappelijk gezien nooit zo goed zal kunnen maken als bijvoorbeeld de individualist die dat achter zich gelaten heeft en daar wel die tijd in kan steken en zo door kan schieten op een gegeven moment. Maar op het moment dat jij 30 jaar lang je carrière nagejaagd hebt dan is het smeden van een netwerk verdomde lastig hoor. Maar dan zie je, een beetje grofmazig geschilderd, dat dingen een eigen logica hebben en dat je op een bepaald pad zit waar je niet zo gemakkelijk vanaf komt.

16. Wat mij opviel aan de Woontest is dat er veel op sferen werd ingegaan, maar niet op hele concrete aspecten over hoe mensen met elkaar om willen gaan. Waarom is dat?

Ik denk dat je daar te veel contextinformatie voor nodig hebt. Je gaat een terrein bewandelen waar taal en gedrag elkaar niet meer helemaal overlappen. We gaan er natuurlijk vanuit dat alles in cijfers valt uit te drukken, maar dat is natuurlijk niet zo. Als je bijvoorbeeld denkt in termen van veiligheid. Het is voor iedereen verschillend wat veiligheid precies is. Aan de andere kant zal er niemand zijn die zegt: Ik wil onveilig leven. Hetzelfde geldt voor omgang met de burens. Niemand zal bewust kiezen voor ruzie met de burens.

Maar er kan wel ruzie met de buren voortkomen uit andere ideeën over wat je van burens mag verwachten?

Wij meten dat soort dingen zoveel mogelijk indirect. Dat leidt inderdaad wel eens tot problemen. Maar mensen hebben andere motieven om op dat soort directe vragen bepaalde antwoorden te geven. Soms zeggen mensen alleen maar dingen omdat ze die wel eens beleefd hebben en niet omdat ze dat nou zo graag zouden willen. Daarom proberen wij het in de associatieve richting te zoeken. Er ligt meestal een behoorlijke discrepantie tussen wat iemand is en wat iemand wil. Maar het gaat altijd om het willen dat maatgevend is voor de vragen en de indeling in belevingswerelden. Het gaat om wat mensen ambiëren. Wat er echt aan de orde is doet er dan niet toe. Er zullen waarschijnlijk mensen zijn die sociabiliteit ambiëren, maar die er relatief alleen voorstaan. Je moet die mensen dan wel in een woonsituatie brengen waar ze de kans hebben om zich sociaal op te stellen en niet in een solitair woonmilieu. Er zitten hele andere motieven aan zo'n situatie.

17. Wat mij opviel is dat in de rode en de blauwe wereld veel meer mensen een baan hadden dan in de gele of in de groene wereld. Heeft dat alleen maar met het streven naar een succesvolle carrière te maken...

Ja, onder andere. Maar ook met wat je ziet in de maatschappij op dit moment. Ik denk dat je, ondanks de collectivistische druk hier in Nederland, het als individu gemakkelijker hebt in een grote organisatie, want op een gegeven moment wordt je weer ontslagen. Krijg je weer een ander baantje etcetera. De echte succesvolle mensen kom je daarom meer aan de ego-georiënteerde kant tegen. Maar je zal bijvoorbeeld bij rood zien dat daar meer toevalstreffers inzitten, mensen gaan meer uit van hun eigen kracht. Blauw doet meer aan carrièreplanning en presteert daarom meer constant. En bij geel en groen liggen weer hele andere normen.

Bijlage 7: Vragenlijst

Algemeen

Woont u hier alleen?

Wat is u hoogst genoten opleiding?

Eventueel:

En wat is de hoogst genoten opleiding van uw partner (of andere huisgenoot)?

Heeft u een baan?

Wat doet u voor werk?

Eventueel:

Heeft uw partner (of andere huisgenoot) een baan?

Wat doet hij/zij voor werk?

Zou u aan de hand van dit kaartje kunnen aangeven in welke categorie uw (gezamenlijk) bruto jaarinkomen valt?

- A** Minder dan € 6.000
- B** Tussen € 6.000 en € 10.000
- C** Van € 10.000 tot € 15.000
- D** Van € 15.000 tot € 20.000
- E** Van € 20.000 tot € 25.000
- F** Van € 25.000 tot € 30.000
- G** Van € 30.000 tot € 35.000
- H** Van € 35.000 tot € 40.000
- I** Van € 40.000 tot € 45.000
- J** Van € 45.000 tot € 50.000
- K** Van € 50.000 tot € 55.000
- L** Van € 55.000 tot € 70.000
- M** Meer dan € 70.000

Leefbaarheid

Zijn er specifieke dingen die u belangrijk vindt aan het wonen in dit portiek?

Eventueel doorvragen:

Vindt u het schoon en netjes in het portiek?

Voelt u zich veilig in het portiek?

Is er wel eens sprake van overlast in het portiek?

Als er in het portiek sprake is van overlast, wie moet daar dan wat aan doen?

Spreekt u zelf mensen op hun gedrag aan?

Of...

Zou u mensen in het portiek aanspreken op hun gedrag als zij voor overlast zouden zorgen?

Als er ergens anders in Schiedam sprake is van overlast, wie moet daar dan wat aan doen?

Spreekt u dan zelf mensen op hun gedrag aan?

Of...

Zou u mensen op hun gedrag aanspreken als zij voor overlast zouden zorgen?

Spreeken, denkt u, andere medebewoners elkaar erop aan als zij last hebben van anderen in het portiek of op straat?

Totaal netwerk van relaties ⁴⁶

Wanneer u zich zorgen maakt over iets persoonlijks, praat u daar dan over met anderen?

Met wie doet u dat dan?

Naam opschrijven ⁴⁷

⁴⁶ Voor dit onderdeel van de vragenlijst is veel gebruik gemaakt van vragen uit de vragenlijst van Blokland voor haar onderzoek naar sociale relaties en sociale netwerken in de Rotterdamse wijk De Cool.

⁴⁷ Bij alle vragen waarbij namen genoemd dienen te worden, is er doorgevraagd of er meerdere personen zijn die in dit verband kunnen worden genoemd.

Vaak vragen mensen aan andere mensen om hun mening wanneer ze belangrijke beslissingen moeten nemen over hun leven – bijvoorbeeld over hun familie of hun werk. Is er iemand wiens mening u serieus overweegt wanneer u belangrijke beslissingen neemt?

Naam opschrijven!

Vraagt u vaak naar de mening van deze persoon/personen?

Sommige mensen hebben bepaalde mensen met wie ze graag praten over politiek of over sociale en politieke kwesties die hen aan het hart gaan. Heeft u een specifiek iemand met wie u dit doet?

Naam opschrijven

Heeft u een specifieke bezigheid waar u veel tijd aan besteedt? Doet u dit met iemand anders?

Naam opschrijven

Hoe vaak doet u dit?

Is er iemand die u hulp zou kunnen bieden bij klusjes in en rond het huis, zoals schilderen, meubels verhuizen, schoonmaken of kleine reparaties?

Naam opschrijven

Gebeurt het ook wel eens?

Hoe vaak?

Is er iemand waarbij u een levensmiddel zou kunnen lenen dat u vergat te kopen?

Naam opschrijven

Gebeurt het ook wel eens?

Hoe vaak?

Is er iemand waarbij u geld zou kunnen lenen?

Naam opschrijven

Is dit ook wel eens nodig geweest?

Hoe vaak?

Is er iemand die u hulp zou kunnen bieden bij het vinden van een baan?

Naam opschrijven

Is dit ook wel eens nodig geweest?

Kunt u beschrijven hoe dit ging?

Is er iemand met wie u zou kunnen meerijden als u ergens heen moet?

Naam opschrijven

Gebeurt het ook wel eens?

Hoe vaak?

Zijn er mensen die belangrijk voor u zijn maar die nog niet op de lijst voorkomen?

Naam opschrijven

Staan er mensen op de lijst die net als u in Schiemond wonen?

In geval van ja:

Staan er mensen op de lijst die in dit portiek wonen?

Staan er op deze lijst mensen waarvan u weet dat ze elkaar ook kennen?

Kunt u aangeven wie?

Aan de hand van bovenstaande gegevens worden de namen opgeschreven. Vervolgens wordt samen met de geïnterviewde het netwerk uitgetekend.

Burenrelaties ⁴⁸

Hoe lang woont u in deze buurt hier?

In welk jaar kwam u in dit huis wonen?

Hoe bent u in deze buurt terecht gekomen?

Wie wonen er allemaal in dit portiek?

Hoe vindt u dat burens over het algemeen met elkaar om moeten gaan?

⁴⁸ Voor dit onderdeel van de vragenlijst is veel gebruik gemaakt van vragen uit de vragenlijst van Blokland voor haar onderzoek naar sociale relaties en sociale netwerken in de Rotterdamse wijk De Cool.

Groet u uw buren wel eens?

Al uw buren?

Maakt u wel eens een praatje met één van uw buren?

Hoe vaak gebeurt dat?

Waar gaat het dan meestal over?

Helpt iemand van uw buren u wel eens met praktische zaken?

Waarmee bijvoorbeeld?

Hoe vaak gebeurt dat?

Wat verwacht u ervoor terug als u uw buren hulp biedt?

Komt u wel eens bij uw buren over de vloer?

Hoe vaak?

Altijd bij dezelfde persoon?

Is er iemand in het portiek die u bijzonder vertrouwt?

Als u zegt dat u deze buur vertrouwt, wat bedoelt u daar dan mee?

Hoe zou u de mensen in dit portiek omschrijven?

Past u hier goed tussen?

Waarom?

Sommige mensen zien zichzelf als lid van een bepaalde etnische, raciale of nationale groep. Als u gevraagd zou worden uzelf zo te omschrijven, hoe ziet u zichzelf dan?

Zijn er mensen op deze lijst die ook [*etniciteit*] zijn?

Hoe zijn de mensen hier in vergelijking met plaatsen waar u eerder woonde?

Kent u naast uw directe buren nog andere mensen uit Schiemonnd?

Waar kent u deze mensen van?

Stel, u gaat verhuizen, let u er dan op naast wat voor burens u komt te wonen?

Waar let u dan op? Hebt u voorkeur voor afkomst?

Zouden u willen dat uw burens mee zouden verhuizen?

Tevredenheid en betrokkenheid

Antwoorden met helemaal eens, eens, neutraal, oneens of helemaal oneens

Ik ben gehecht aan dit portiek.

Ik heb veel contact met andere mensen in het portiek.

Ik zou graag worden overgeplaatst naar een ander portiek.

Ik woon in een gezellige portiek met veel saamhorigheid.

Ik ben tevreden met de bevolkingssamenstelling in dit portiek.

Ik voel mij medeverantwoordelijk voor de leefbaarheid in dit portiek.

Ik voel mij actief betrokken bij wat er in het portiek gebeurt.

Ik wil me actief inzetten om het portiek te verbeteren.

(Bron: WBO 2002 & GBA 2002 in Van der Laan Bouma-Doff 2005: 32, aangepast)

Ik ben gehecht aan deze buurt.

Ik heb veel contact met andere buurtbewoners.

Zo mogelijk ga ik uit deze buurt verhuizen.

Ik woon in een gezellige buurt met veel saamhorigheid.

Ik ben tevreden met de bevolkingssamenstelling in deze buurt.

Ik voel mij medeverantwoordelijk voor de leefbaarheid in de buurt.

Ik voel mij actief betrokken bij wat er in de buurt gebeurt.

Ik wil me actief inzetten om de buurt te verbeteren.

(Bron: WBO 2002 & GBA 2002 in Van der Laan Bouma-Doff 2005: 32)